

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

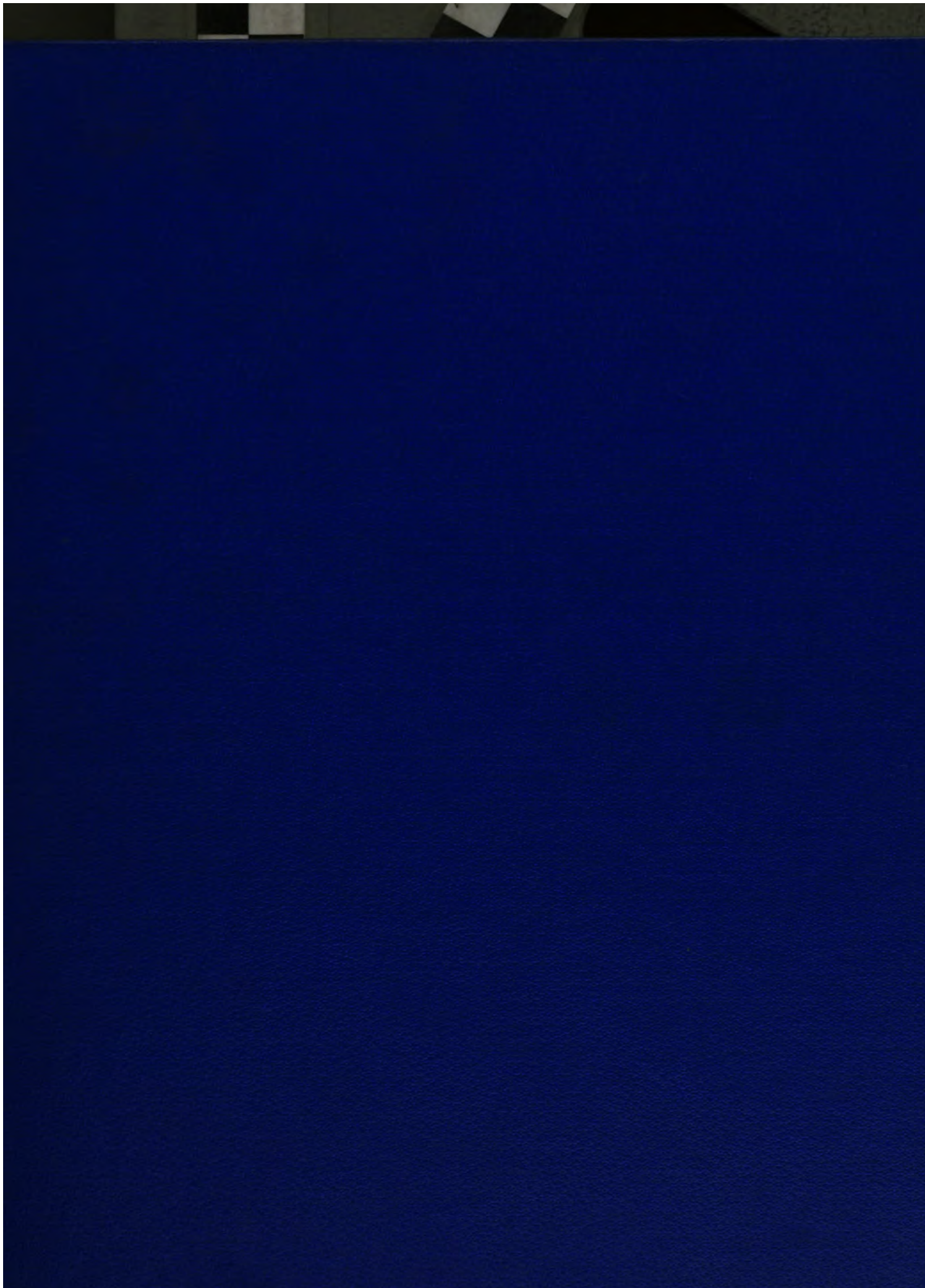
This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

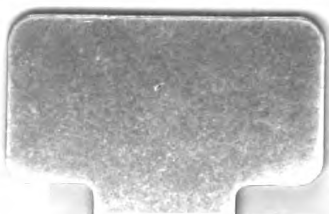

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

19 5 18

تحفة الاحرار

T U H F A T U L A H R Ā R,

THE GIFT OF THE NOBLE:

BEING ONE OF THE SEVEN POEMS, OR HAFT AURANG,

OF

MULLĀ JĀMĪ,

NOW FIRST EDITED FROM THE COLLATION OF EIGHT MANUSCRIPTS IN THE
LIBRARY OF THE INDIA HOUSE, AND IN PRIVATE COLLECTIONS,

WITH VARIOUS READINGS,

BY

FORBES FALCONER, M.A.,

MEMBER OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY OF GREAT BRITAIN AND IRELAND,

AND OF THE ASIATIC SOCIETY OF PARIS,

AND HONORARY MEMBER OF THE AMERICAN ORIENTAL SOCIETY.

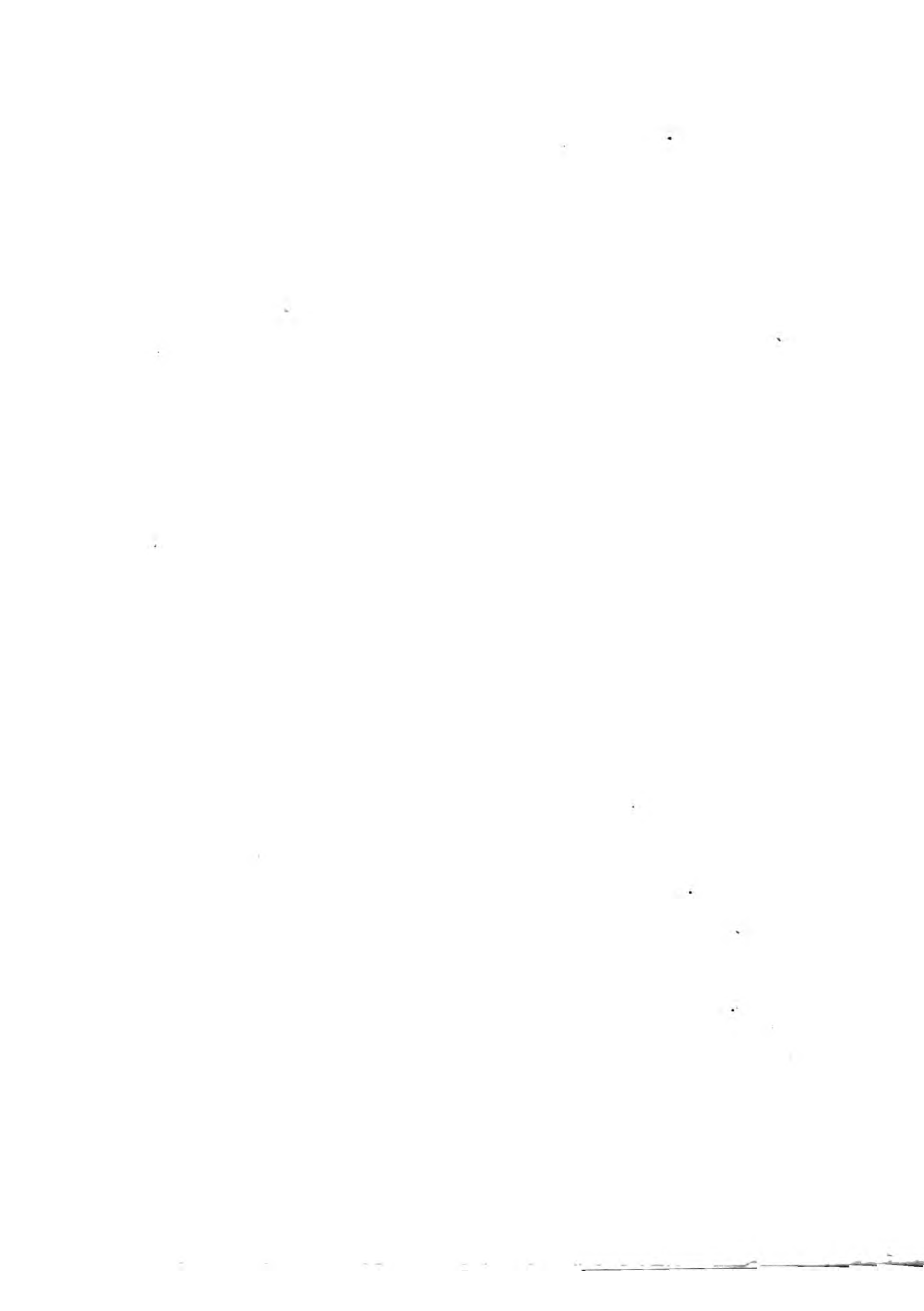
LONDON:

PRINTED FOR THE SOCIETY FOR THE PUBLICATION OF
ORIENTAL TEXTS.

SOLD BY

JAMES MADDEN & Co. 8, LEADENHALL STREET.

M DCCC XLVIII.

The eight manuscripts which have been collated throughout, and of which the Variants are appended, are designated by the letters A. B. C. D., &c.

IN THE COLLECTION OF N. BLAND, ESQ., OF RANDALL'S PARK.

A. A beautiful and carefully written copy of the Haft Aurang, of which the five poems composing the Khamsah, viz. the Tuhfat ul Ahrār, Subhat ul Abrār, Yūsuf u Zulaikhā, Leilā u Majnūn, and Sikandar Namah (or Khirad-namah-i Iskandarī), were transcribed by ʿAlī Hijrānī, in the city of Herāt, A.H. 934 (A.D. 1528); and the other two, viz. the Silsilat uz Zahab and Salāmān u Absāl, by ʿAbd ur Rahīm Ibn Mahmūd, A.H. 1009. 8vo.

C. A beautifully written copy of the Tuhfat ul Ahrār and Subhat ul Abrār; the former in the centre, the latter round the margin, without date or name of writer. The manuscript having been imperfect, the last leaf, as well as some others, are supplied in a later hand. Small 8vo.

F. A well written and accurate copy of the Haft Aurang, written A.H. 1041, by Mihr ʿAlī of Tatta, by order of the Nawwab Amīr Khān, and collated by Mir Muhammad Būbakānī and Sulaimān of Tatta, in the same year. Formerly in the possession of T. Roebuck, Esq., and subsequently in that of the late Major Macan. Folio.

IN THE LIBRARY OF THE EAST-INDIA COMPANY.

B. No. 1317 in the Catalogue of MSS. A well written and valuable copy of the Haft Aurang, illustrated with paintings, without date or name of writer, but evidently of considerable age. This copy, besides the general Preface to the Haft Aurang, contains also the Preface to the Khamsah. Formerly in the possession of Sir Barry Close. Small 4to.

E. No. 1188 in the Catalogue of MSS. A plainly written and frequently inaccurate copy of the Tuhfat ul Ahrār, imperfect in several places. 8vo.

H. No. 1461 in the Catalogue of MSS. A manuscript of the Tuhfat ul Ahrār, rather carelessly written, without date or name of writer. Large 8vo.

IN THE LIBRARY OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY.

G. A beautifully written manuscript of the *Haft Aurang*, copied, A.H. 1063, by Hājī Muhammad Ibn Nūr ud Dīn Muhammad Ibn Hājī Muhammad Ibn ul Kāsīm Dashtbayāzī, when between seventy and eighty years of age. Presented in 1829 to the Asiatic Society by Lieut.-Col. Joseph D'Arcy. Folio.

IN THE COLLECTION OF THE EDITOR.

D. A beautifully written manuscript of the *Tuhfat ul Ahrār*, without date, copied by *Abd ul Karīm Multānī. 8vo.

The Editor has, in general, chiefly followed the text of A. and B.; but valuable aid has been afforded for the confirmation of doubtful readings by the collation of the other manuscripts.

The text of the notice of Jāmī from the biographical work entitled *Tārīkh-i Haft Iklīm*, by Amīn Ahmad Rāzī, is given after a single manuscript of that work in the Library of the East-India House, No. 49 in the Catalogue of MSS., written at Ahmadābād, A.H. 1086.

ADVERTISEMENT.

THE occasion of the following publication was briefly this: John Bardoe Elliot, Esq., of Calcutta, having contributed a handsome donation towards the expense of printing the Haft Aurang of Jāmī, the Committee were pleased to entrust the task to the Editor, who has commenced by the present text.

The character of the Tuhfat ul Ahrār as an admired Persian Classic, and its value as illustrating the religious and philosophical tenets of the Sūfīs, will perhaps be considered by the learned as a sufficient justification of the preference which the Editor has given it. As the first in order, also, in the manuscript copies of Jāmī's Khamsah, it has an additional claim to precedence in commencing the printed series, should the Editor's engagements permit him to complete it by the publication of the other poems.

It only remains to enumerate the manuscripts which have been used in preparing the following text; in doing which the Editor must not omit to render his grateful acknowledgments to Professor H. H. WILSON, for the kindness and liberality with which he permitted him to retain in his possession the manuscripts of Jāmī in the East-India Company's Library during the whole of the time that the work was preparing for publication; and to N. BLAND, Esq., of Randall's Park, who with equal kindness placed at his disposal, during the same period (which the Editor's other avocations rendered longer than he could have wished), three manuscripts of Jāmī contained in his valuable collection, as well as several manuscripts of Daulatshāh and the Ātashkadāh, which have furnished two of the Biographical notices of Jāmī prefixed.

قفل‌کشای در کاخ صفاست
عطرفزای گل شاخ وفاست
لفظ خوش و معنیء ظاهر درو
آب زلالست و جواهر درو

VARIOUS READINGS OF EIGHT MANUSCRIPTS

OF THE

TUHFAT UL AHRĀR.

COUP. HEMIST.

9. 1. بي ز پي سين D. بي كه ز پي سين
 13. 2. باشد D. بسته
 16. 2. تسليم D. تسليم
 17. 1. هرالف وي B. هرالف از وي
 شجري A. شجر, but apparently
 altered from شجري
 26. 1. كه بود با D. بود آن با
 28. 1. كه E. بي تعليم او D. كه تعليم او
 بتعليم او
 35. 1. نقطه^ء D. نقطه^ء بي بست ز ارباب
 بايس بر ارباب
 40. 2. رحيمش A. F. رحيميت
 46. 1. گره A. F. گره
 49. 1. رشته D. عقده
 50. 2. گهر D. گره
 94. 2. D omits the copula.
 103. 1. كارگران D. كاركنان
 110. 2. رود G. درد
 117. 2. جلوه گر D. جلوه كه

COUP. HEMIST.

119. 2. آزاد وي آزادگان so C. B. E. F.
 آزادي آزادگان G.
 120. 1. سايه سرو بلند D. سايه ورسر بلند
 131. 1&2. { سوسنم سوسنيم } B. and D.
 { ميزنم ميزنيم }
 132. 2. داغ D. باغ
 137. 1. باشد D. باشدش
 144. بمعموره B. C. D. &c. زمعموره
 146. 2. زهم P. &c. بهم
 147. 1. هست, so A. B. F. &c. D. نيست
 . . 1 & 2. { نه في } is the orthography of D.
 { نه في }
 152. 1. غيب نما D. عكس نما
 153. 1&2. { اوست است } D.
 { اوست است }
 159. 1. بوجود بوجود
 160. 1. نوي B. نو
 169. 1. خضرا A. and F. اخضر
 175. 1. گلي D. گل

COUP. HEMIST.

175. 2. گلشن D. گلبن
 177. 1. کادمیست D. آدمی است
 182. 2. شد بلند G. سر بلند
 187. 1&2. { توشه ده توشه نه } D.
 { خوشه نه خوشه ده }
 189. 1. جعد D. زلف
 191. 2. ز داغ تو داغ B. ز تو داغ داغ
 194. 1&2. کارگر آستین A. کارگر راستین
 200. 2. ز نظامی B. بنظامی
 206. 2. بایدم A. and F. شایدم
 215. 2. نیم دگر F. قوس دگر
 216. 2. تیززهی E. تیرزهی
 221. 2. قبه برین D. قبه این
 223. 2. قایدۀ G. قائمۀ
 241. 2. قرار B. غبار
 248. 2. فرش قدم کن چو زمین عرش را
 فرش زمین کن قدم عرش را G.
 249. 1. راستره D. راسترو
 . . 1 & 2. { طغی غوی } D.
 { غوی طغی }
 . . 2. نظری ما D. نظری ما
 254. 1. بست D. and F. باز
 257. 1. سبجه کنان D. سجده کنان
 265. 1. ز سر F. ز بر جان D. ز تن جان
 جان
 267. 2. پرتو او G. پرده او
 268. 1. هستی او D. هستی ازو

COUP. HEMIST.

268. 1&2. { نورگشت دورگشت } B.
 { نورگشت نورگشت }
 270. 1&2. { جست و جوی گفت و گوی } D.
 { گفت و گوی گفت و گوی }
 276. 1&2. { خاست خواست } B. and C.
 { خواست خواست }
 277. 2. بس E. این عجب C. ای عجب
 وین عجب G. عجب
 278. 1&2. { وزمان و آسمان } D.
 { مکان زمان }
 282. 1. بتو شد A. F. بتو چون شد بلند
 سر بلند
 . . 2. کنکر مقصوره^ء D. کسر بمقصوره^ء
 284. 1. ندیده D. ندیدت
 285. 1. جانت از G. جانش ز D. جانت ز
 285. 2. بود D. تود
 286. This couplet is omitted in D.
 288. 1. بود D. رسد
 289. 2. شد از آن D. شده آن
 293. 1. کردی G. خواندی
 294. حصاری B. حصار
 296. 1. از اهل B. زاهل
 296. 2. آمده G. آمدت
 299. 1. لقمه^ء D. طعمه ز برغاله A. لقمه ز برغاله
 برغاله
 299. 1&2. { خورد کرد } G.
 { کرد کرد }

COUP. HEMIST.

300. 1. آلوده^ء زهرم D. آلوده بزهرم
 . . 2. بود A. برد
 310. 1. دجاله B. دجال
 314. 1. بکن G. بکش
 316. 2. خرد D. خورد
 326. 1. کاش C. کاش
 . . 1. عروضت G. عروجت
 327. 1. ز تو D. بتو
 344. 2. شکرستان D. شکرانسان
 345. } in C. and D. the couplet 346
 346. } comes before 345.
 349. 1. زبانی B. زبان
 354. 1. گردهم آن دایره حصار امان
 کردم از آن دایره حصار امان D.
 362. 1. بطحا F. بطحي
 364. 1. خواجهء بسته G. B. خواجه که بسته
 and so A. originally ; but که has
 been subsequently inserted.
 . . 2. ز سر بندگی G. کمر بندگی
 369. 1. قدمي G. قدم
 . . 2. پای B. جای
 372. 1. هدایت G. عنایت
 . . 2. رسید B. کشید
 374. 2. بر D. در
 375. 1. پس B. بس
 380. 2. وثقی ز اسیران A. وثقیء اسیران
 381. This couplet is omitted in G.

COUP. HEMIST.

383. 2. نبودش D. نبودي
 384. 2. سدره نشین D. سدره نشیمن شد
 سدره نشین باشد H. آمد
 385. 1. باز B. باد
 386. 1. دولت D. نوبت
 388. 2. روی D. & H. چون روی يك ناخن
 یکی ناخن
 393. 2. ارتفاع C. and D. از بقاع
 396. 1. چه B. چو
 397. 2. راتبه D. راتبه خوار از شکرستان
 خوار شکرستان
 400. 1. نقطه^ء G. کعبه^ء
 401. 2. بآن B. برآن A. بدان
 402. 1. بیشتری نفعه^ء B. بیشترین نغمه^ء
 نفعه^ء E. F. نفعه^ء C. G.
 403. 1. نفعه C. نفعه B. and F. نغمه
 404. C. omits this couplet.
 . . 1. ز قلم A. F. قلمي G. قلم
 چو قلم E. که قلم D.
 406. 2. کهن A. & D. سخن, so B. C. E. &c.
 410. 1. سخن را A. نفس را
 411. 2. این سخن A. G. این نفس
 412. 1. گرهاء باد D. گرها بباد
 . . 2. ز گهر صد کشاد P. &c. گهر صد کشاد
 گره صد کشاد A.
 413. 2. برآن D. درآن
 414. 1. بود D. شود

COUP. HEMIST.

419. 1. اندرون B. از درون
 420. 2. بآن G. از آن
 423. 1. و آزاده, and omit و D. F. have آزاد و
 .. 2. و فغان در B. فغان در, so F. originally, but the و has been erased.
 424. 1. اسرار D. اسرار و معانی, so B. &c. اسرار نهانی A. معانی
 434. 2. جانست G. جانهاست
 439. 2. کند H. &c. شود
 441. 1. وي زاهدم C. و مي زاهدم
 452. 1&2. { دهند دهند } B.
 { دهند دهند }
 456. 2. ذله F. G. H. زله
 458. 2. آن G. هر
 مجلس B. محفل
 464. 2. صبر پي C. and G. صيرفي
 465. 1. کار جگر خورده D. کان جگري خورده
 471. 1. گیرد بندد
 473. 1. چو G. که
 474. 1. باشد G. گشته
 476. 1. في زرقم G. في رقم
 480. 2. افزون G. موزون
 486. 2. زو هوس G. آرزوي
 487. 2. تو B. تر F. نو
 489. 1. بیان G. بتان
 .. 2. تفصيل H. تنزيل D. تحصيل
 تفصيل P.

COUP. HEMIST.

489. 1&2. { او اوست } C. D.
 { او اوست }
 490. 1. و آنکه, and omits و F. has آنچه
 494. 1&2. { دل دل } B. { گل گل } G.
 { گل دل }
 497. 1. درين H. برين G. بدین
 499. 2. کل از دل H. وي از دل D. دل از دل
 .. 2. مهرة گیر C. بهره گیر
 500. 1. بیضه و مرغ G. and C. بیضه مرغ
 .. 2. نه A. بي B. في
 506. 2. بجيب D. زجيب
 508. 1. ظلمت D. طلعت
 .. 2. اطلس کشان D. دولت کشان
 513. 1. نا گزير D. زآن گزير
 516. 2. بر افروخت D. بر افراخت
 523. 2. عقده کشا D. بند کشا
 سرانگشت C. هر انگشت
 525. 1. گفتم کاي B. گفتمش اي
 526. 1&2. { مسي است مسي } C.
 { مفلسي است مفلسي }
 527. 2. شب C. شك
 530. 1&2. { نمود نمود } A. C.
 { فرود نمود }
 533. 2. او D. دل
 541. 2. خاصه F. G. خاص
 548. 2. مقیم P. عقیم
 549. 1. برآن A. F. بآن

COUP. HEMIST.

549. 1. روشناس F. ره شناس
 . . 2. منہج H. مفتح B. D. E. G. منتج
 553 2. آئینہ اندیشہ G. آئینہ زانو
 رسید }
 رسید } G.
 سوي بسو A. B. C. D. سوي
 سو بسویش G. سوي بسوي
 سو بسوي
 , پیشہ ہر so G. only.
 A. B. F. پیشترین یاسمن
 پیستر یاسمن C. پیشتری یاد
 : perhaps
 پیشتر یاسمن
 پیشتر or پیشتری should have
 n preferred.
 آکھ E. بینا F. D. آنکہ
 بارشاد پیر }
 بامداد پیر } G.
 بارشاد
 جان و دلی B. جان
 جان و دل H. F.
 پردہ دوروی D. پردہ
 F. in : الیک G. فدیک D.
 الیک, but on the
 gin لدیک H. has in the
 روحی نفس است فوادی :
 ال, but on the margin
 روحی و نفسی و فوادی لد
 دل تیرہ بین B. دل

TUHFAT UL AHRAR

about 42

29 E 43

COUP. HEMIST.

587. 1. ندانسته B. بدانسته
 590. 1. کثرت و صورت B. کثرت صورت
 592. 1. کہ C. چو
 . . 1. انسان D. اینسان
 593. 2. وز D. ور
 594. 1&2. { رسید رسید }
 { ندید دمید } G.
 596. 1&2. { چون منست چون منیست } F.
 { هر تنست هر تنیست }
 599. 1. فارغ ازین جسم و دل و جان شوي so H.
 has in the text, but on the mar-
 gin فارغ ازین چشم دل و جان شوي
 . . 2. ندیدی H. بدیدی
 600. 1. کہ G. چو
 603. 1. مهر D. چہرہ
 . . 2. با G. تا
 604. 1. زمین D. ز جهان B. زمین
 605. 2. مانده D. تیرہ
 606. 2. یافتم D. تاقتم
 608. 2. کش نہ کران بود و نہ A. F. D. omit
 the و
 614. 1. برو F. has in the text برو, but
 above is written درو
 618. 1&2. { رسید رسید }
 { شنید شنید } D.
 . . 2. طرف D. طرفی
 624. 1. جوابم B. جوابش

COUP. HEMIST.

419. 1. اندرون B. ازدرون
 420. 2. بآن G. ازآن
 423. 1. و آزاده D. F. have آزاده, and omit و
 .. 2. و فغان در B. و فغان در, so F. originally, but the و has been erased.
 424. 1. اسرار D. اسرار و معانی, so B. &c.
 اسرار نهانی A. معانی
 434. 2. جانست G. جانهاست
 439. 2. کند H. &c. شود
 441. 1. وی زاهدم C. و می زاهدم
 452. 1&2. { دهند دهند } B.
 { دهند دهند }
 456. 2. ذله F. G. H. زله
 458. 2. آن G. هر
 مجلس B. محفل
 464. 2. صبر پی C. and G. صبر پی
 465. 1. کار جگر خورده D. کان جگری خورده
 471. 1. گیرد بندد
 473. 1. چه G. که
 474. 1. باشد G. گشته
 476. 1. فی زرقم G. فی رقم
 480. 2. افزون G. موزون
 486. 2. زو هوس G. آرزوی
 487. 2. تو B. تر F. نو
 489. 1. بیان G. بتان
 .. 2. تفصیل H. تنزیل D. تحصیل
 تفصیل P.

COUP. HEMIST.

489. 1&2. { او اوست } C. D.
 { او اوست }
 490. 1. و آنکه F. has آنچه, and omits و
 494. 1&2. { دل دل } B. { گل گل } G.
 { گل دل }
 497. 1. درین H. برین G. بدین
 499. 2. گل از دل H. وی از دل D. دل از دل
 .. 2. مهره گیر C. بهره گیر
 500. 1. بیضه و مرغ G. and C. بیضه مرغ
 .. 2. نه A. بی B. فی
 506. 2. بجیب D. زجیب
 508. 1. ظلمت D. طلعت
 .. 2. اطلس کشان D. دولت کشان
 513. 1. ناگزیر D. زان گزیر
 516. 2. برافروخت D. برافراخت
 523. 2. عقده کشا D. بند کشا
 سرانگشت C. هرانگشت
 525. 1. گفتم کای B. گفتمش ای
 526. 1&2. { مسی است مسی } C.
 { مفلسی است مفلسی }
 527. 2. شب C. شك
 530. 1&2. { نمود نمود } A. C.
 { فزود نمود }
 533. 2. او D. دل
 541. 2. خاصه F. G. خاص
 548. 2. مقیم P. عقیم
 549. 1. برآن A. F. بآن

COUP. HEMIST.

549. 1. روشناس F. ره شناس
 .. 2. منہج H. مفتح B. D. E. G. منتج
 553. 2. آئینہ^۲ اندیشہ G. آئینہ زاندیشہ
 559. 1&2. { رسید رسید } G.
 { کشید کشید }
 560. 2. سوي بسو A. B. C. D. سوي بسوي
 سو بسويش G. سوي بسوي E.
 سو بسوي F.
 566. 2. پيشه^۲ هر ياسمن so G. only.
 پيشترين ياسمن A. B. F. D.
 پيستر ياسمن C. پيشتر ياسمن
 H. نيشتر ياسمن: perhaps
 پيشترين or پيشتر ياسمن should have
 been preferred.
 570. 1. آکمه E. بينا F. D. آنکه C. آگه
 576. 1&2. { بارشاد پير پر از ياد پير } G.
 { بامداد پير بارشاد پير }
 .. 2. جان و دلي B. جان و دلم
 جان و دل D. F. H.
 582. 1. پرده دوروي D. پرده^۲ دوروي
 583. 2. اليك: اليك G. فديك D. لديك
 the text has اليك, but on the
 margin لديك. H. has in the
 text روجي^۲ نفس است فوادي
 اليك, but on the margin
 روجي و نفسي و فوادي لديك.
 585. 2. دل تيره بين B. دل تيز بين

COUP. HEMIST.

587. 1. ندانسته B. بدانسته
 590. 1. کثرت و صورت B. کثرت صورت
 592. 1. که C. چو
 .. 1. انسان D. اينسان
 593. 2. ور D. وز
 594. 1&2. { رسید رسید } G.
 { ندید ندید }
 596. 1&2. { چون منست چون منيست } F.
 { هر تست هر تنيست }
 599. 1. فارغ ازین جسم و دل و جان شوي so H.
 has in the text, but on the mar-
 gin فارغ ازین چشم دل و جان شوي
 .. 2. ندیدی H. بدیدی
 600. 1. که G. چو
 603. 1. مهر D. چهره
 .. 2. با G. تا
 604. 1. زمين D. ز جهان B. زمين
 605. 2. مانده D. تيره
 606. 2. يافتم D. تافتم
 608. 2. کش نه کران بود و نه A. F. D. omit
 the و
 614. 1. درو F. has in the text برو, but
 above is written درو
 618. 1&2. { رسید رسید } D.
 { شنید شنید }
 .. 2. طرف D. طرفي
 624. 1. جوابم B. جوابش

COUP. HEMIST.

624. 2. بند کشاد از دل من G. کشا بند شد ز دلم
625. 2. قید G. بند
629. 2. چون G. جز
631. 2. شوي D. شدي
635. 2. سست G. چُست
646. 1. همه G. همي
648. 1. بصفات D. ز صفات
650. 1. برک و خار G. & H. omit the copula.
655. 1. رعناش H. بيناش D. نرگس چماش
656. 1. تماشاي D. تمّاي
658. 1. پايچها پرده H. پايچها برزده
- .. 2. ره H. زد بسر سبزه قدم سرزده
زو بسر D. بسر سبزه قدم درزده
رو بسر C. سبزه قدم درزده
سبزه قدم درزده
668. 2. بست و کشاد B. نيست کشاد
669. 1. حسن گراز D. حسن و کس از
673. 1. گلها D. خوبان
674. 2. انبوه C. D. E. اندوه, so A. B. F. G.
H. in the text has اندوه, but
انبوه is written above, which is
perhaps the better reading.
675. 1. متاع D. متاعي
680. 1. پرده^ء D. F. چادر
- .. 2. جان نشود G. جا نشود All the
other MSS. have جا نشود

COUP. HEMIST.

684. 1. شيخ G. عشق
685. 2. رسته^ء گل C. رسته گل
687. 1. گنج G. گنجي
692. 2. حدوث قدم, so D. F., but A. C. E.
F. H. have حدوث و قدم, which
seems to be the true reading.
693. 2. خمره C. خمر طينه D. خمر طينت
طينت
701. 2. کشيد D. رسيد
702. 2. مملکت B. مملکتي
707. 2. بر D. در
710. 1. وفا G. صفا
720. 2. ز رنگ F. H. ز رنگ: perhaps
the preferable reading, and
that intended in the other MSS.
733. 1. دور; but G. has in text
پيش above it is written
734. 2. رهنماي D. H. رونماي
736. 2. گشته G. کرده
737. 2. رو C. and E. زو
739. 2. بمعماري^ء (so read in printed text): so
A., & c.; but C. D. F. H. have بمعماره^ء
744. 1. فتوت^ء نشان, so B. C. E. F. H.;
but A. D. G. فتوت نشان
744. 2. پرده, so pointed in F. پرده^ء in
the other MSS.; but پرده^ء may
be intended.

COUP. HEMIST.

748. 1. مدار G. مدار
 751. 1. خالي G. صافي
 752. 1. لام الف هست A. لام الفش هست
 .. 1. سنك لآخ G. ديولاخ
 754. 2. آچه G. زآچه
 755. 1. دهی E. تهی G. شوي A. F. وبي
 757. 1. بود E. برد
 758. 1. جا D. E. جان
 .. 2. یافت ازین G. یافته زین
 762. 1. نه D. کن
 764. 2. قدرت G. قَدّت
 ... H. has قدر ساي G. فرق ساي
 قامت قدرت بفلک in the text
 فرش ساي; but on the margin
 قامت قَدّت بفلک فرق ساي
 766. 2. نه A. B. في
 ... ازکمي A. B. از يکي
 في يکي و از يکي او اندکي C.
 767. 1. بل يکي زانديک
 بلکه يکي زانديک G.
 773. 1. از حسن A. & D. از حسن آن بصري^ء
 بصري^ء
 774. 1. نشانند F. نشانند
 .. 2. گرم F. پاک
 781. 1. زرهش G. برهش
 .. 2. گيريش C. گيردش
 784. 1. رسدت G. که رسد

COUP. HEMIST.

788. 2. گشته G. H. کرده
 796. 1&2. { بجزر } F. & H.
 { بغير }
 { بغير }
 803. 1. شود D. بود
 811. 1. چرخ G. عرش
 815. 1. ره B. F. H. در
 817. 1. جماديست E. H. جمادست
 819. طينت G. هيات
 821. 1. خيز و تو B. H. خيز تو
 .. 2. جمله D. چند
 825. 1. هيچان B. هيچا
 828. 1. چو بنداختند D. & C. omit
 چو بنداختند G. بيفراختند C.
 831. 1. کين G. اين
 839. 1. حرص نه لقمه G. حرص تو لقمه
 843. 2. شود G. شوي
 844. 2. کي D. چون
 845. 2. اجزا D. اجزي
 846. 1. آتش G. دوزخ
 .. 2. با شررش G. با شررش C. H. يا شررش
 847. 2. سرت G. برت
 848. 1. حرص شده D. حرص و شره
 856. 1. ماه و سال G. روز و سال C. روز سال
 but corrected above to روز و سال
 857. 2. خلق so A. B. D. G.; but C. E. H. خلق
 859. 2. تشنه لب D. تشنه لي
 860. 1. بس G. H. و بس

COUP. HEMIST.

862. 2. مینداز G. به پرداز ز نشیدنی
بنشیدنی
867. 1. واژه^ء, so A. B. C. D. E. F. G. The
reading of H. has been altered
to مایه^ء
872. 2. چهره G. جبهه
873. 2. بیپوده D. H. بیده
881. 1. بیننده, so A. B. C. F. G. H.; but
D. E. have بینند
885. 2. نظری D. نظر
888. 2. زند D. دهد
891. 1. درم کن G. درم زن
.. 2. چواو B. چرا
.. 1 & 2. { گرد ساخت گرد ساخت } G.
{ گرد ساخت ورد ساخت }
892. 1. گرد از آن کرد G. گردش از آن ساخت
893. 1. بدستش G. بدستت
896. 1. دیده^ء خود D. دیده^ء دل
H. دیده و دل
. 1. برزداش C. بر تراش
903. 1 & 2. This couplet is omitted in C.
.. 1. روبده D. ده بدر
905. 1. بکناره E. زکناره B. بکنارت
904. { For these two couplets, G. has the
first hemistich of 904 and the
905. { second of 905, as one couplet.
908. 1. یاره—یاره A. D. E. F. ماره—ماره

COUP. HEMIST.

909. 1. یاره پیچ G. ماره هیچ
.. 2. هیچ E. پیچ
910. 1. هر درم سیم که ز حق فقیر
G. H. هر درم و سیم که حق فقیر
B. D. هر درم سیم که حق فقیر
E. هر درم سیم ز حق فقیر
A. C. F. هر زرو سیمی که ز حق فقیر
913. زیپلو B. پیلو
916. 1. نهد H. کند
.. 2. مثل H. همچو
..... درم بردرم D. ببالاتی هم
923. نقد G. نقش
924. 1. عقده^ء همیان G. عقده زهمیان
925. 1 & 2. { کرد ساخت } D. G.
{ کرد ساخت }
926. 2. آنچه طلب G. ز آنچه طلب کرد بسی
داشت از آن
928. 2. اصراف D. H. اسراف
929. 1. شکستی D. شکستن
932. 1. سفری G. H. سفری
932. 2. هرچه D. آنچه بدست است
دهد دست
933. 2. بس B. H. و بس
935. 2. مهر B. بهر
940. 2. برکن و مقام G. برون کن مقام
941. 1. پای کن و B. پاکن و دره در آیی
دره آیی

COUP. HEMIST.

944. 1. بسته, so D. G. پشت A. B. C. E. F. H.
which I now think the preferable reading.
.. .. بگرد G. H.
950. 1. بنسیم D. بمهب
.. 2. برده در آب G. کرده باب
952. 1. بي سر و پا G. مي سپرو
953. 2. بمنقاد G. بميقاد
959. 1. بشولیده A. B. پزولیده
961. 2. رو H. او
964. 1. تا شکند G. تا شکي
.. 2. درته G. درته دامانست نهان کرده
دامانش نهان کرده
.. .. دامانت C. دامانست
965. 1. با شکن D. باز شکن
966. 1&2. G. has سنگ سیاهش که یمین الله است
دست تمناش از آن کوتاه است
.. 2. دست تمنات بدین آگهست C.
967. 1. بوسه چین A. B. F. G. خوشه چین
توشه چین C.
967. 2. بوسه بز G. بوسه زن
968. 1&2. The second hemistich is first in A.
970. This couplet is omitted in G.
.. 2. بیایي C. نیایي
.. .. برهش A. زپیش G. به پیش
973. 1. کیش, so A. B. E. F. G., but
C. D. H. کیش

COUP. HEMIST.

977. 2. بدانسو پرد G. بآن ره پرد
985. 2. سر وقتي D. H. سره وقتي
988. 2. دادیمت, so A. B. C. D. E. F. G.
دادمیت, which seems to be the preferable reading, is found in H. alone.
.. .. حبل المتین B. E. این سرزمین
989. 1&2. { شوم شوي } A. E. F.
{ شوم شوي }
993. 1&2. { صابدلست صاحبديست } D. F. G.
{ حاصلست حاصلست }
997. 2. بي G. پس
1002. 1. کوه سنگ G. کوه و سنگ
1007. 1. زکشتي برفيقان G. بکشتي ريفقان
بکشتي حريفقان D.
1009. و لب جوي آب D. لب جو بتاب
1010. را آينه, without D. آينه را
1010. } In G. the couplet numbered 1011
1011. } comes before 1010.
1013. 2. اندیشه G. آمیزش
1014. 1. از اینسان G. ازینان
1015. 1&2. { شود شوند } D.
{ شود شوند }
1018. 2. حرق H. عرق B. F. برق
1019. 2. پي G. دم
1021. 1. فردت A. سردت
1023. 1. در D. E. بر

COUP. HEMIST.

1024. 1. شیدائییت C. سودائییت
 1025. 1. خیز F. H. خیزو
 .. 2. ره D. رَو
 رفتگان B. خفتگان
 1027. 2. ده G. کش A. کن
 1028. 1. تیر نشان C. منزلشان
 1029. 1. یا, so C. D. G. H.; but A. B. E.
 have با
 1032. 1. ملامت D. H. ملالت
 1034. 1. گشته A. F. گشت E. کشتی
 H. کشتی
 1037. MS. E. here becomes imperfect.
 1044. 2. سعادت C. D. G. H. سعایت
 1051. 1. صلاست D. صداست
 1057. 2. آنگه B. آمد
 1058. 1. لاج G. کاخ, so A. B. C. D. F.; but G.
 1059. 1. برین D. بدین
 1063. 1. مرده را G. زنده را
 1064. 1&2. The second hemistich is first in G.,
 which has این for وین
 1065. 1. هر نفس از تو که هیولوش است
 هر نفسی از تو هیولیوش است G.
 .. 2. نفس C. نقش
 1079. 2. قوت غمهای G. قوت زغمهای
 کرده D. خورده
 1083. 1. ز کار خودم D. بکار خودم
 C. بکار توام

COUP. HEMIST.

1083. 2. کرده G. H. گشته
 1087. { For these two couplets, D. has but
 1088. { one composed of the first line
 of 1087, and the second of 1088.
 .. 1&2. { گذر سفر } G.
 { سفر گذر }
 1089. 1. زیکی D. زهمه
 .. 2. آنک B. اینک
 1092. 2. هستی G. دولت
 1098. 1. چیست D. هست
 .. 2. لعبت D. H. قدرت لعبت نگار
 قدرت نگار
 1100. 1. بنگری G. ننگری
 1101. 1. برین B. درین
 .. 2. نقش D. نقش نگارنده درین
 نگارنده این
 1103. 2. زنگ, so B. & C.; but A. D. F. G. H.
 have زنگ, which is perhaps the
 preferable reading.
 1104. 1&2. { ریخت ریخت } G. H.
 { ریخت ریخت }
 1106. 2. چهره B. چبه D. چبه
 1111. 1. بمضراب C. بمقراض
 .. 2. گونه آنرا که C. کوتهی آنکه
 1112. 2. اخ A. C. & c. so B. آخو
 1114. 1. نیمه عمر D. H. نیمه زغمر
 1115. 2. این بخور و آن D. آن بخور و این

COUP. HEMIST.

1126. 1. خوابی زورای G. C. خواب و زورای
 1130. 1. خونابه ده G. E. خونابه ده
 1133. 2. یکدم D. یکدمه
 1134. 2. ز نخست A. D. F. نخست
 1136. 1. سفیرش C. D. G. H. سفیرش
 1141. 2. روضه او E. روضه جان
 D. دیده جان
 1142. 2. چشمش D. چشمش
 1147. 2. ز آنچه نه D. ز آنکه نیم G. ز آنکه نه
 H. ز آنکه نیی
 1149. 1. زدهستان G. بدستان
 1150. 2. رو بنیستان H. پی بنیستان
 D. فی ز نیستان
 1153. 2. نیم G. کیم
 1154. 2. شیوه نه یکنگی G. شیوه یکنگی
 1156. 1. سپار G. گذار
 .. 2. رنگ دورنگی G. ز آنکه دورنگی
 1161. 1. که G. چو
 1163. 2. مرغان G. مرغی
 1165. 2. بر G. از
 1166. 1. شرح E. شرح
 .. 2. کشد D. دهد C. نهد
 1171. 2. پای ز عزت C. پا ز رعونت
 1172. 2. نماز G. نیاز
 1174. 1. بمستی G. تمی
 1175. 1. می آلود G. می آلوده
 .. 2. زراندود G. زراندوده

COUP. HEMIST.

1178. 1. وجدی A. وجد
 1181. 1. آمده G. آمدی
 1190. 1. نکشد این D. نکشید آن
 1197. 1. لاف D. بانگ
 1199. 2. از حکیم, so A. C. D. E. F. G. H. ;
 but B. has ای حکیم
 1209. 2. ز حجاب D. E. بحجاب
 1212. 1. شفا G. شفا
 1213. 1. و و is omitted in G.
 1215. 2. در G. از
 1229. 1. ز راه D. براه
 1230. 1. تکه B. G. H. تک
 1231. 2. از سر D. از ره
 1247. 1. تخت زرت, so A. B. C. D. E. F. H. ;
 but G. ز راست
 1248. 1. چون G. آن
 1251. 2. شمه E. شمه
 1253. 1&2. This couplet is omitted in C.
 حارس و بواب A. B. F. G.
 D. حارس ابواب E. H.
 1253. 1. ترا بدسگال D. تو بر بدسگال
 1254. 2. آن رخنه چو آید C. آن رخنه که آید
 آن راه که آرد G.
 1255. 1. در کمین E. از کمین
 1260. 1&2. { شود بود } D.
 { شود بود }
 1262. 1. آسب D. آشوب

COUP. HEMIST.

1264. 2. تات در آید ته سیبی بکف
 تات یکی سیب در آید بکف H.
1266. 1. میوه و مرغی, so D.; but A. B. C.
 میوه و مرغ. E.F. میوه و مرغ G.H.
1268. 2. چوژه^ء F. جوجه^ء E. C. چوزه^ء
 پیرهن G. پیرزن
1271. 2. رهی D. ره
1273. 1. شراب, so A. B. D. F. G. H.; but
 شراب C. E.
1274. 2. بسراب شراب D. بسراب از شراب
1276. 2. مرحمتت D. رحمت تو
1280. 2. گردن پشت و بره F. گردن و پشت بره
 گردن و پشت رمه E.
1282. 2. ملك خلافت H. ملك و خلافت
 D. has ملك خلافت (= بلكه)
1283. 2. خواسته G. H. خاسته
1287. 1. راه سپر F. ره سپری
 . . 1&2. { یافتند } so A.G. { یافتید }
 { بشتافتند } F.B. { بشتافتید }
1290. G. omits this couplet.
1292. 2. گرگ دگر A. G. بر سر ما گرگ دگر
 بر سر ما
1301. 2. قلمت, so B. G.; but A.C.D.E.F.H.
 have رقمت, which is perhaps
 the preferable reading.
1304. 2. شود G. شده
1306. 2. زدندان G. بدنندان

COUP. HEMIST.

1308. 2. معنیست ترا D. معنیت بود
1309. 1. ای بخدا B. کای بخرد
 . . 2. چند بکاری C. جهد بکاری
 بند بکاری G.
1314. 1. زانبار G. بانبار
1315. 1. شود G. شوی
1316. 1. ما جز E. تاجر
1317. 2. از برات G. آن برات
1318. 1. بهر B. که در
1320. 2. زبار G. ز خار
1321. 2. انگشت او E. از مشت او
1326. 2. تو بتو D. نو بنو
1336. 2. بینداختی G. برانداختی
1344. 1. دست G. تیغ
1347. 1. زآتش نشان D. آتش نشان
1348. 1. از فرق G. برفرق
 . . 2. ریخت D. بیخت
1349. 1. تا بکند G. تا که کند
1354. 1. کرده کوز H. گشته کوز
1359. 2. شیشه^ء چشم تو G. شیشه دو چشم
1370. 2. عیش جوانی G. عشق و جوانی
 عشق جوانی H.
1373. 2. تو G. تر
1374. 2. مختلف الالوان G. مختلف الوان (con-
 trary to the measure.)
1380. }
 1381. } C. omits these two couplets.

COUP. HEMIST.

1381. 1. زده A. F. شده B. has زده in the text, but on the margin شده
1384. 1&2. $\left. \begin{array}{l} \text{کئی} \\ \text{کھ} \end{array} \right\} \text{G.} \left. \begin{array}{l} \text{کئی} \\ \text{یا چئی} \end{array} \right\} \text{A.}$
 $\left. \begin{array}{l} \text{خود چه} \\ \text{یا کئی} \end{array} \right\}$
1385. 1. دلی A. دل (پی سپر read بی سپر)
1386. 1. این بنده D. من بنده
1387. 1&2. $\left. \begin{array}{l} \text{کشاد} \\ \text{کشود} \end{array} \right\} \text{G.}$
 $\left. \begin{array}{l} \text{خیززود} \\ \text{خیر باد} \end{array} \right\}$
1390. 2. خواست C. G. H. خاست
1393. 2. به G. مه
- کم بهره A. C. کم بهر
- چه گفתי دروغ H. چه بود این دروغ
1396. زشست G. زشت
1419. 1. تو چو G. چون تو
1422. 1. زیر پای B. D. H. پیش پای
1424. 2. شرم ناک D. سُرمه ناک
1431. 2. عرض ده G. عرضه ده
1433. 2. پیروزه فام G. فیروزه فام
1434. 1&2. $\left. \begin{array}{l} \text{صدره} \\ \text{صدره} \end{array} \right\} \text{H.}$
 $\left. \begin{array}{l} \text{صدره} \\ \text{صدره} \end{array} \right\}$
- .. 2. جبه D. صدره
1435. 1. برو D. بدو
- .. 1. عشوه باز B. عشقباز
1439. 2. سکناتش G. خطواتش
1444. 2. بدین G. برین
1446. 2. کار G. وار
1447. 2. بداری G. باری

COUP. HEMIST.

1448. 1. از و دار G. ازوار
1452. 2. سوخته خرمن ز همان آتشیم
 سوخته خرمن هر آتشیم G.
 سوخته خرمن آن آتشیم B. H.
- هم از آن D. ز همان
1453. 2. خرقة G. خسته
1460. 2. مه و رخسار G. مه رخسار
1461. 2. سیمی B. سیمین
1462. 2. تا بلب B. تا لب G. has in the text تا لب, above which is written طالب
1463. 1. جامه کبود G. خرقة کبود
1464. 2. بلطانت G. ز لطافت
1469. 2. بر خط D. برخی B. بر رخ
 بر خوی G.
1470. 1. تری D. طری
1471. 2. کشان E. کسان
- چاک زده G. چاک ازو
1472. 2. بر D. در
1475. 1. همدی D. همدی
 .. 2. همدی D. همدی
1476. 1. صد پی D. صد ره
1480. 1. دیده در F. دیده ور
1481. 2. بی نظران H. بی بصران
1481. 1&2. $\left. \begin{array}{l} \text{نور باد} \\ \text{نور بار} \end{array} \right\} \text{G.}$
 $\left. \begin{array}{l} \text{دور باد} \\ \text{دور دار} \end{array} \right\}$
1483. 2. بیهوده B. H. پیموده

COUP.	HEMIST.	COUP.	HEMIST.
1484.	1&2. { واکنند کنند } G.	1545.	1. در گوش کرد D. چون گوش کرد
1485.	2. شہوت پرست G. صورت پرست	1554.	1&2. { غباري شکست یکست } F.
1487.	1. سودمند A. نورمند	1556.	2. بفراست ورن G. بفراست در آن
1491.	1. نیفروخته, so A.B.F.G. D. نیافروخته C. H. برافروخته; but H. has on the margin نیفروخته E. هر دو لب انگشت نیافروخته	1561.	1. گوهر, so A.F.G.; but B.C.D.H. گوهر ... ز شرف, so B. C. D. G. H.; but A. F. شرف A. has originally had ز شرف, but the ز has been subsequently erased.
1492.	2. نا, so A. B. C. E. G. H.; but D. F. تا B. appears to have had origi- nally تا	1564.	1. بد و کاچه ^۲ , so B. C. F. G.; but A. D. H. بد و کاچه ^۲
1496.	1. با قدر G. تا قدر	1565.	2. بگراجانیش B. ز گراجانیش
1497.	2. بجز G. H. جزا	1570.	2. الف و انشاسد, so A.B.C.D.E.F.H.; but G. وانشاسد
...	... رخسار D. دیدار	1573.	1&2. { گوئیش } so A.B. { دانیش } C. { گوئیش } F. G. H. { خوانیش } D. { دانیش } D.
1507.	2. با گل تن رنگ, so A. B. C. E. F. G. H.; but D. با گل رنگ	1576.	1. جوع و طمع D. جوع طمع C. G. حرص و طمع
1508.	1. جان و دل D.E. جان بتن C. جان و تن از شمع E. از شرع D. از شبع
1509.	2. پست شوي D. پست شو	1577.	This couplet is omitted in G.
1511.	2. اثري D. اثر	1580.	2. لباس پلاس D. لباس از پلاس
1512.	1. آزاده ^۲ مهر D. آزاده زمهر	..	2. اطلس و سازیش لباس از پلاس
1522.	{ آمدت آمدست } B. H. { آمدت آمدست }	...	2. اطلس و دیباش ندانی ز لاس C.
..	2. رخ, so A. B. C. F. G. H. D. دل	1581.	1. و D. omits و روي
1523.	1. کردم C. D. گه دم	..	2. دانش G. وزنش
1531.	2. ناله D. نغمه		
..	2. بهر F. زهر		
1541.	2. خندان G. نوشین		

COUP.	HEMIST.	COUP.	HEMIST.	
1582.	1.	1637.	2. در D. H. بر	
		1647.	1. مدحش A. عیش	
	.. 2.	1647.	} In A. the arrangement is {	
1585.	1.	1648.		} 1649.
	.. 2.	1649.		
1587.	2.	1650.	1647.	
1589.	2.	1654.	1. من D. پس	
1592.	2.	1655.	1. آمده عمرت آمد و عمرت	
	.. 2.		از آن یاد گیر G. بآن شغل گیر	
1595.	2.	1658.	2. نهی و دل D. دهی و جان	
1597.	2.	1661.	2. دل فروز G. جان فروز	
1604.	1.	1670.	1. گر F. has A.C.D.G. ; but B.E.H.	
	.. 2.		in the text گر, and گو written above.	
1609.	2.	.. 1.	باش C. F. باد	
1612.	2.	.. 2.	لب ز سخنش شده خاموش so	
1617.	2.		A. B. C. H. ; but	
	.. 2.		لب ز سخن بسته و خاموش D.	
1622.	1.		لب شده شان از همه خاموش G.	
	.. 2.	.. 2.	باش C. باد	
1625.	2.	1674.	2. جزاک C. سقاك	
1626.	2.	1679.	1. گلبن راز D. گلبن ناز	
	.. 1&2.	1684.	1. سپر G. سر	
		1686.	1. صافست D. صافیست	
1630.	1.	1692.	1. دریجا D. در آنجا	
1631.	2.	1693.	1. دلشان F. ولشان	
1637.	2.	1695.	1. خوش آوازه G. پر آوازه	

COUP. HEMIST.

1696. 2. حمایت گر G. حمایتگه

1701. 1. تقطیع F. has توقیع in the text,
but تقطیع on the margin.1703. 1. برتر, so B. C. D. E. G.; but A. and
H. have بدتر. F. appears to

COUP. HEMIST.

have had originally برتر, which

has been altered to بدتر

1704. 2. گردد D. کرده E. کرد

1706. 1. زند D. نهد

بیت

تا نیفتد بر تو مردی را نظر

از وجود خویش کی یابی خبر

صاحب رشحات آورده که جد ایشان مولانا شمس الدین محمد دشتی بوده
منسوب بمحلّه دشت اصفهان که بنا بر نوائب زمان از وطن برآمده در جام
توطن گزیده و مولانا در خرچرد جام متولد گشته و بسن هشتاد و یک سالگی
بسال هشتصد و نود و نه ازین جهان فانی بعالم باقی انتقال نمود و مولانا عبد
الغفور لاری مدت حیات او را از حروف کاس که بمعنی جام استخراج کرده

شیخ نظامی انتظامش دهند یا در جنب جام زرنگار مطلع الانوار مورد بدائع لفظی و معنوی^۲ امیر خسرو دهلوی نامش برند چه آن در جودت الفاظ و سلاست عبارات بمنزله ایست که فصیح زبانان عجم در بیان اوصاف او اعجابی اند و این در دقت معانی و لطافت اشارات بمثابة^۳ که نادره گویان عالم در معرض جواب آن معترف بابکمی اما امیدواری چنانست که چون این میوه^۴ نیم خام از باغستان نیستی و پستی رسیده و این غنچه^۵ ناتمام از خارستان فروتنی و زبردستی دمیده بحکم من تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ خورای خوان کرم اخوان الصفا افتد و نافه کشای مشام قبول خُلاَنُ الْوَفَا گردد

نظم

زدی جامی بدین چنگ شکسته	بمضراب فنا تارش گُسته
نوائی از مقام بی مقامی	بلند آوازه در بی ننگ و نامی
درین وحشت سرائی پر علائق	سماع این نوارا نیست لائق
جز آن کس کز نوائی بی نوائی	کند فهم رموز آشنائی
بسمع مکرمت مسموع بادا	بُحْسَنُ مَغْفَرَتِ مَشْفُوعِ بَادَا

وَمِنَ اللَّهِ مَكُونِ الْكُونِ الْعِصْمَةِ وَالْعَوْنِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَامِدًا لِمَنْ جَعَلَ جَنَانَ كُلِّ عَارِفٍ مَخْزَنَ أَسْرَارِ كَمَالِهِ وَلِسَانَ كُلِّ وَاصِفٍ
مَطَّلَعَ أَنْوَارِ جَمَالِهِ

رباعي

گنجینهٔ اسرار کمالش مائیم آئینهٔ انوار جالش مائیم
دور افکن استار جالش مائیم دستان زن اوتار نوایش مائیم
وَمُصَلِّيًّا عَلَيَّ مِنْ نَظْمِ جَوَاهِرِ بَرِّهِ وَنَوَالِهِ وَنَشْرِ صَحَائِفِ مِنْهُ وَأَفْضَالِهِ مُحَمَّدٍ
وَعَتَرَتِهِ وَآلِهِ

نظم

عالي قدران عالم عشق و وفا صدر آرایان صُفّهٔ صدق و صفا
هر کس بکف زمانه در یا اسفی وایشان زده کف که حسبنا الله وکفی
اما بعد این صدف پارهٔ چند دست از جُست و جوی کارگاه بی سراجامی
گرد کرده شده و خزف ریزهٔ چند از رُفت و روب بزمگاه شکسته جامی فراهم
آمده چه قدر آن دارد که در سلك جواهر شاهوار مخزن الاسرار حکیم گرامی

نکته‌های پست کامل هست طالب را بلند
 نقطه‌های پای حیدر تاج قاف قنبرست
 چاره در دفع خواطر صحبت پیرست و بس
 رخنه بر یاجوج بستن خاصه اسکندرست
 در جوانی سعی کن گر بی خلل خواهی عمل
 میوه بی نقصان بود کوه از درخت نو برست
 عالم عالی مقام از بهر خر خواند علوم
 چون علی کش معنی استعلاء کار او جرست
 جامی احسنت این نه شعر از باغ رضوان روضه ایست
 کاندرو هر حرف ظریفی پر شراب کوشترست
 سال تاریخش اگر فرخ نویسم هم سزاست
 زآن که سال از دولت تاریخ آن فرخ فرست

آنچه از مصنفات بندگی مولانا حالا از قوت بفاعل آمده و محبوب و مطلوب اکابر
 و افاضل است نفحات در بیان حالات اولیاء الله العظام در نثر و جواب چند
 نسخه منظوم شیخ نظامی مثل مخزن اسرار و غیرهم و نسخه معما و چند کتاب
 در تصوف و بعنایت ازلی و هدایت لم یزلی بعد الیوم همواره از امواج این بحر
 حکمت و معرفت در دانه بساحل وجود خواهد ریخت ان شاء الله وحده العزیز

بیت

ای نیر حقایق دین قرن‌ها بتاب
 وی عنصر کمال یقین سالها بمان

مرد کاسب کز مشقت میکند کفرا درشت
 بهر ناهمواری^۱ نفس دغل سوهان‌گرست
 طامعان از بهر طعمه پیش هر خس سر نهند
 قانعان را خنده بر شاه و وزیر کشورست
 ماکیان از بهر طعمه می برد سر زیر گاه
 قهقهه بر کوه و بر در شیوه^۲ کبک درست
 هر کرا خر ساخت شهوت نیم خردل گو بعقل
 خود بفهم خورده دانان نیم خردل هم خرست
 دست ده با راستان در قطع پستیهای طبع
 بی عصا مگذر که در راه تو بس جوی و جرست
 چون کنند اهل حسد طوفان طریق حلم گیر
 گاه موج آرام کشتی را ز ثقل لنگرست
 با حسودان لطف خوش باشد ولی نتوان بآب
 کشتن آن آتش که اندر سنگ و آهن مضمهرست
 هست مرد تیره دل در صورت اهل صفا
 چون زن هندو که از جنس سفیدش چادرست
 طعنه از کس خوش نباشد گرچه شیرین‌گو بود
 زخم نی بر دیده سختست گر همه نی‌شکرست
 نیست از مردی عجز دهر را گشتن زبون
 زن که فائق گشت بر شوهر بمعنی شوهرست

تحفة الاحرار * سبحة الابرار * يوسف و زليخا * ليلى و مجنون * خرد نامه * اسكندري *
 و بعد از سفر خيراثر حجاز كه از عمر شريفش هشتاد و يك سال گذشته بود
 از ديار فنا بعالم بقا خراميد و كان ذلك في شهر سنه ١٩٠٨

ذکر مولانا جامي

از تاريخ هفت اقليم من تصنيف امين احمد رازي

مولانا نور الدين عبد الرحمن جامي معتقد فيہ اقاصي و اداني بوده لمعات فضائل
 و کمالاتش مانند فروغ آفتاب منور ساز عرصه ربع مسکون و رشحات اقلام
 فيض انجامش بسان قطرات سحاب حضرت بخش جهان بوقلمون

بيت

چه حاجت كه كلك بلاغت مآب

نويسد كه عام است فيض سحاب

و او پس از وصول بسن رشد و تميز بتحصيل کمال مشغول گشته در اکثري
 از علوم لوایي مهارت بر افراخت و بنا بر لطف طبع رياض نظم را صاحب
 نضارت گردانیده مقامي از آن بالاتر تلاش نمود تا در طلب دامن گیر همتش
 گردیده دست ارادت بشيخ سعد الملة و الدين کاشغري داده مرید گشت
 و رياضات شگرف کشید تا بهر اد رسيد

ذکر مولانا جامی از کتاب آتشکده

مولانا جامی وهو نور الدین عبد الرحمن مولد آن جناب در حوالی ۶ جام در اوائل عمر بتحصیل کمالات پرداخته در اندک زمانی سرآمد فضایی زمان گردیده است همت بلندش باین معنی قناعت نکرده دست ارادت بشیخ سعد الحقی والدین الکاشری که وی از مریدان سلسله^۶ نقشبندیّه بوده داده بارشاد او مدّتی بریاضات و مجاهدات مشغول و مقامات عالی و درجات متعالی یافته آخر الامر صیت کمالات نفسانی^۶ ایشان بدور و نزدیک رسیده علما و زهاد بشوق ادراک صحبت ایشان ترک دیار خود کرده بفیض خدمتش مستفیض میشدند و در مراتب نظم کمال مهارت داشته و در همه فنون سخنوری استاد است دیوان غزلیات و رباعیات تمام کرده هفت مثنوی بسلك نظم کشیده مشهور بسبعة الحقی بعد از خمسة^۶ نظامی کتابی باین امتیاز ملاحظه نشده و در زمان سلطان ابو سعید گورگان و سلطان حسین میزرای بایقرا معزز و محترم و در محفل شاهان و شهزادگان وجودش مغتنم بوده و رسائل بسیار در اکثر علوم نظماً و نثراً فارسی و عربی بدین موجب نوشته که اکثر آنها در یک جلد بخط مولانای مزبور بنظر فقیر رسیده * شواهد النبوة * نفحات الانس * اشعة اللمعات * لوائج * شرح قصیده^۶ ابن فارض * شرح بیت امیر خسرو * سخنان خواجه پارسا * ترجمه^۶ چهل حدیث * مناقب مولوی و خواجه انصاری * بهارستان * شرح رساله^۶ مناسک حج * رساله^۶ عروض و قافیه * رساله^۶ موسیقی * فوائد ضیائیة فی شرح مشکلات الکافیة * رساله^۶ معما * دیوان قصائد و غزلیات و رباعیات و مقطعات و ترجیعات و منشئات * واسامی^۶ کتب سبعة بدین موجب است سلسله الذهب * سلامان و ابسال *

مصرع

بجر اعظم چون بکنجد در غدیر

حالا بندگی مولانا مستغرق بحر معانیست و هر چند گاهی تصنیفی همچون عقد
گوهر شاهوار منظوم و منثور از آن بحر لایتناهی بساحل وجود میرسد و ما جوابی
که مولانا قصیده^۶ بحر ابرار خواجه خسرو را فرموده بخواهیم آورد

قصیده

کنگر ایوان شه کز کاخ کیوان برترست
رخنها دان کش به دیوار حصار دین درست
چون سلامت ماند از تاراج نقد این حصار
پاسبان در خواب و بر هر رخنه دزدی دیگرست
چیست زرّ ناب رنگین گشته خاکی زآفتاب
هر که کرد افسر زرّ ناب خاکش بر سرست
گر ندارد سیم و زر دانا مننه نامش گدا
در برش دل بحر دانش او شه بحر و برست
کیسه خالی باش بهر رفعت یوم الحساب
صفر چون خالیست زارقام عدد بالاترست
زن نهء مردی کن و دست کرم بکشا که زر
مرد را بهر کرم زن را برای زیورست
عاشق همیان شدی لاغر میانش کن ز بدل
حسن معشوقان رعنا در میان لاغرست

غزل

از خار خار عشق تو در سینه دارم خارها
 هر دم شگفته بر رخم زآن خارها گلزارها
 از بس فغان و شیوَم چنگیست خم گشته تنم
 اشک آمده تا دامنم از هر مژه چون تارها
 تا سوی باغ آری گذر سرو و صنوبر را نگر
 بهر تماشای تو سر بر کرده از دیوارها
 زاهد بمسجد برده پی حاجی بیابان کرده طی
 جایی که باشد نقل و می بیکاریست این کارها
 چون گل تو خندان با خسی من مردم از غیرت بسی
 یک بار میرد هر کسی بیچاره جامی بارها

و در آخر حال که جهان را از دبدبه^۱ چاوش سلطان عشق پر شور گردانید
 دماغش از بوی ریاحین گلزار حقایق و معارف معطر و چشم جانس از نور عالم
 ملکوت منور گردید پیش ذوق گفت و گوی غیر ندارد و قلمش از تحریر حروف
 مجازیه و تفسیر آیات حقایق جاریست و درین باب میفرماید

جامی دم گفت و گو فرو بند دگر

دل شیفته^۲ خیال مپسند دگر

در شعر مده عمر گرانمایه بباد

انگار سیه شد ورقی چند دگر

و بندگی مولانا اشعار و قصاید اکابر را در حقایق و معارف اجوبه شافیست بسیار
 فرموده و ایراد آن مجموع درین تذکره مشکست

تا سرآمد علمای روزگار شد و با وجود علم و فضل مقام برتر طلب می داشت تا درد طلب دامنگیر همت عالیش گشت و دست ارادت بجناب عرفان مآب شیخ الاسلام قدوة المحققین و سید الواصلین سعد الحق والدین الکاشری قدس الله سره العزیز داد که آن مرد معنی از مریدان و خلفای خاندان مبارک حضرت شیخ الشیوخ سالک مسالک دین و عارف معارف یقین شیخ بهاء الحق والدین نقشبند بوده است قدس الله روحه و بندگی مولانا مدتی در قدم مولانا سعد الملة والدین بسر برد و خدمات پسندیده نمود و ریاضات و مجاهدات فقر و سلوک حاصل ساخت و به برکت خدمت میمون آن مرد خدا بندگی مولانا را مقام عالی در تصوف و فقر پیدا شد هر آئینه نظر کمیها خاصیت مردان خدا کبریت احمر است

بیت

تا نیفتد بر تو مردی را نظر

از وجود خویش کی یابی خبر

و بعد از روزگار مولانا سعد الملة والدین بندگی مولانا خلف الصدق و جا نشین مسند طریقت آن مرد خداست و به برکت انفاس شریف مردان طریقت جناب مولانا امروز مقصد طلاب معانی و مقر سعادات جاودانیست سلاطین اطراف عالم از دعا و همت بندگی مولانا استفاده میگیرند و فضایی اقالیم بمجلس رفیع او توّسل میجویند دیوان شریفش زیور مجالس فضایی روم است و منشیات لطیفش دیباچه بدایع اهل شام و ما از اشعار لطیف آن حضرت چندی را ایراد کنیم تا زیور این کتاب گردد انشاء الله تعالی

از کتاب تذکرة الشعراء من تصنیف دولتشاه غازي سمرقندي

ذکر عارف معارف یقین مولانا نور الملة والدين عبد الرحمن الجامي
ادام الله برکاته

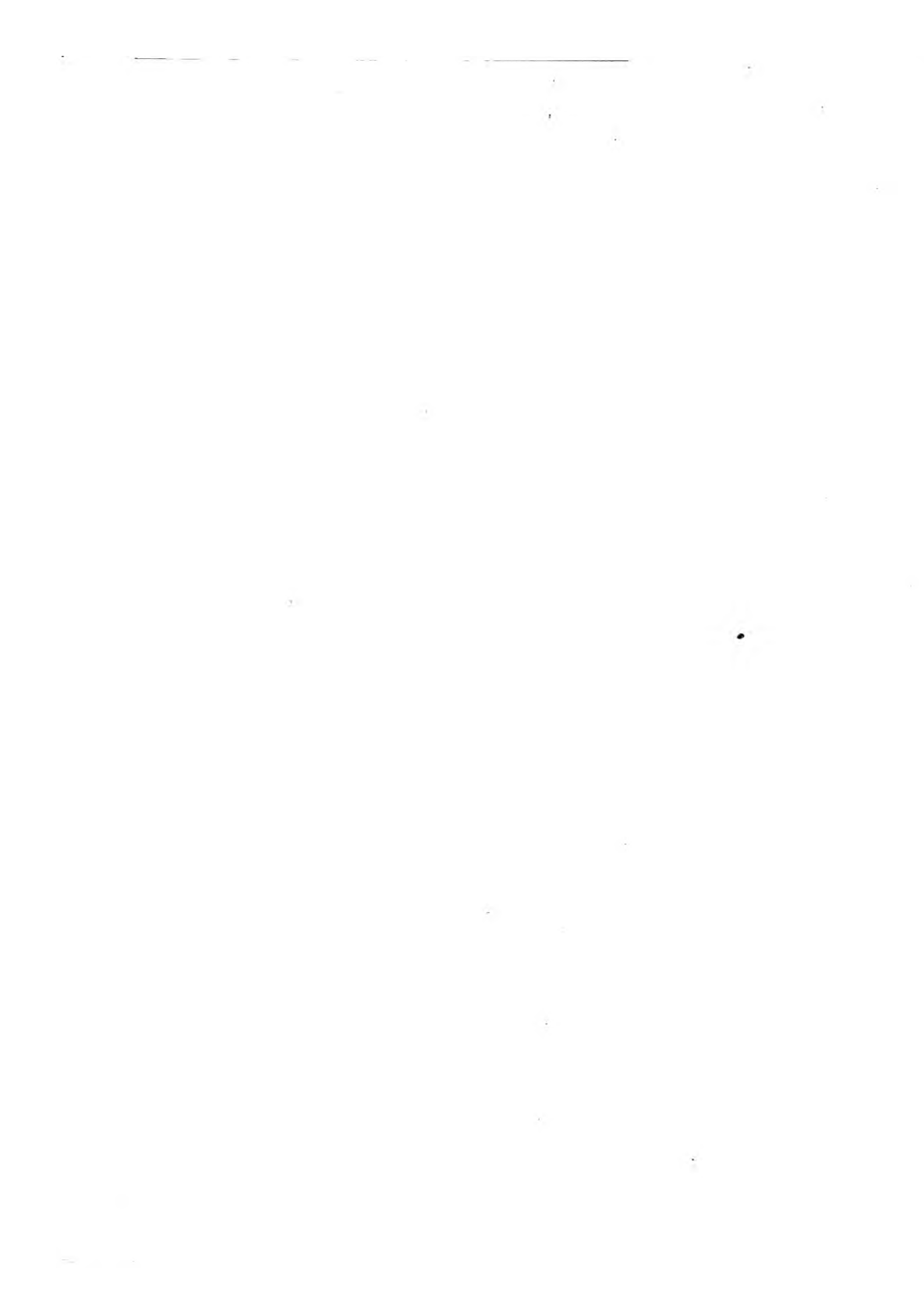
ساقیء جان جام معنی پر شراب ناب ساخت
بعد از آن جامی حریفان را زمی سیراب ساخت

در مصطبهء جامی تا کشاده شد مجلس رندان نامی در هم شکست عروس
بکر فکر تا نامزد این مرد معنی شد مخدرات حجات دعوی عقیم و سقیم شدند
طوطیان شکرشکن هند را سواد دیوان و منشآتش خاموش ساخت و شیرین
زبانان و فارسان میدان مملکت فارس تا شهد اشعارش نوشیدند دیگر
انگشت بر نمکدان کلام ملیح‌گویان نزدند

قطعه

جام جان افزای جامی جرعهء توفیق یافت
شورش او برد ذوق از شعر شیرین کمال
کوکب سعد وی آمد ثانیء سعدی بنور
کرد نجم طالعش با سهم خسرو اتصال
حالی او خسرو فضلست و ماضی دیگران
پیش دانایان ز ماضی هست واضح فضل حال

اصل و مولد بندگی مولانا ولایت جامست و مسقط راس مبارکش قریهء خرجرد
و منشأ دار السلطنة هراة و در ابتدای حال بتحصیل علم و ادب مشغول گشت

کتاب

تحفة الاحرار

از تصنیفات

ملا عبد الرحمن جامي

که بجد و جهد کمترین بندگان خدا

فأربس فلکنر

طبع شد در مدینهء محروسهء

لندن

در سنه ۱۲۶۵ هجری مطابق سنه ۱۸۴۸ عیسوی

بدار الطباعة و لیم واطس

تیغ کند خامهٔ سرتیز را
 کلك وي از چوب عوان برتر است
 دیدهٔ حرفی که بود دیده باز
 حرف نگارد چو بکلك هوس
 گاه زند بر رخ عم خال غم
 بس که مرید از قلمش مرتد است
 چند بلب تاج حکایت دهیم
 شکر که این رشته بپایان رسید
 رشته بُرد نظم دلاویز را
 وزن کُش و قافیه ویران گر است
 گردد ازو وقت کتابت فراز
 نقطه نه بر جای نهد چون مگس
 گاه شود سیم ز دستش ستم
 ضدّ وي آنجا که نویسد صد است
 شکر بتاراج شکایت دهیم
 بخیهٔ این خرقة بدامان رسید
 مهرنه خاطرهٔ این خطاب
 شد رقم خاتم تمّ الکتاب

تمت الکتاب بعون

الملك الوهاب

بالخير والسعادة

تم تم تم

تم تم

تم

جیب ادب مخزن اسرار اوست
تا نشود هر کس از آن مهره بند
کش بتوان یافت بفکر عمیق
آب زلالست و جواهر درو
می نشود بر دُر و گوهر حجاب
کرده لباسی ببر خود شگرف
حُورٌ مقصوراتٌ فی الحِیام
از قبل من لقی خواستش
تحفه باحرار فرستادمش
در نظرش هر ورقی گلشنی است
پر گل شادی و نهال سرور
سبزه تر گرد وی از لاجورد
داد ادیم از سر مهرش سهیل
تار بریشم ده شیرازه اش
حرز حمایت گر جامی است این
حافظ او زآفت هر کج قلم
دار چو انگشت بداندیش دور
سازد از آن نیش دل نامه ریش
گشته بسرحد خطا رهنمون
وز حك و اصلاح نگیرد صلاح

صبح طرب مطلع انوار اوست
نظم کلامش نه بغایت بلند
سر معانیش نه زآنسان دقیق
لفظ خوش و معنی ظاهر درو ۱۶۸۵
از خس و خاشاک چو صافیست آب
شاهد اسرار وی از صوت و حرف
بسته حروفش تتق مشک فام
ماشطه خامه چو آراستش
تحفة الاحرار لقب دادمش ۱۶۹۰
هرکه بدل از خردش روزنی است
راست چمنهاست در آنجا سطور
جوی ز رجد و لشان آب خورد
کرد مجلد سویی جلدش چو میل
زهرة شد از چنگ پر آوازه اش ۱۶۹۵
هیكل آیات گرامی است این
باش خدایا بکمال کرم
ظلمت کلک وی ازین حرف نور
چون بتراشد ز سر خامه نیش
خط وی از خطه دانش برون ۱۷۰۰
چون خط تقطیع نه بر اصطلاح

تا کنم آن گم شده را جُست و جوی
 در دو جهان هست یکی چیز و بس
 قبله گویایی و خاموشیست
 باشد و آن چیز فراموش تو
 حاصل اوقات تو بی حاصلیست
 شاد کن خاطر ناشاد تو
 لب ز سخنشان شده خاموش باش
 هر چه نه آن چیز فراموش کن
 و آخر کار تو فراموشیست

میروم این لحظه بهر راه و کوی
 پیر خورشید که ای بو الهوس
 کآن نه سزاوار فراموشیست
 گر همه آفاق در آغوش تو
 غایت آگاهی تو غافلست
 ور بود آن چیز فرا یاد تو
 گو دو جهان گشته فراموش باش
 جامی ازین مشغله خاموش کن
 زآنکه سرانجام تو خاموشیست

ختم کتاب و خاتمه خطاب

خشک بایستاد ازین خوش رقم
 حرف سقاك اللّٰهس آمد خطاب
 چرخ برین سبجه پروین کشاد
 در قدم غالیه سایش فشاند
 از تو بسجاده نشینان خاك
 یا رقم خامه مانی است این
 یا گلی از گلشن راز آمده
 تازه کن مایه دیوانگیست
 عطر فزای گل شاخ وفاست

خامه چو بر موجب جف القلم
 بهر دعا از لب ام الكتاب
 روح امین دست بامین کشاد
 گوهر آن سبجه بیایش فشاند
 گفت جزاك الله ازین فیض پاك
 نقش شفا نامه عیسی است این
 غنچه از گلبن ناز آمده
 حرف کش دفتر فرزاندگیست
 قفل کشای در کاخ صفاست

شمه از عیب بشعر اندر است
 همت پاکانش قلم در زند
 کوش که چون من نکني پيشه اش
 قيمت آن بيشتتر از چون و چند
 خاصه که در مدح فرومايگان
 رنج کشي در طلب علم به
 قفل کشاي همه درهاست علم
 دست ز اشغال دگر سُست کن
 علم چو آيد بتو گويد چه کن
 آنچه ضروريست بآن شغل گير
 به که عمارت گريء دل کني
 واکشي از کش مکش آب و گل
 تن بشهادت دهی و جان بغيب
 هرچه بجز اوست فرامش کني

شعر اگرچه هنري ديگر است
 شعر که عيبش ز میان سر زند
 و رفتدت گه گهي اندیشه اش
 هر نفس آمد گهري ارجمند
 آن گهر از دست مده رايگان
 محنت اين کار بخود ره مده
 تاج سر جمله هنرهاست علم
 در طلب علم کمر چُست کن
 با تو پس از علم چه گويم سخن
 علم کثير آمد و عمرت قصير
 هر چه ضروريست چو حاصل کني
 آنست عمارت گريء دل که دل
 پاي بدامن کشي و سر بجيب
 ياد خدا پردگيء هُش کني

حکایت پير هوشيار با مرید فراموشگار

آمد و در صحبت پيري نشست
 خاست از آن انحن جان فروز
 نفرت ديو از دم جبريل چيست
 نادره چيزيم فراموش گشت

۱۶۶۰ ساده مريدي ز جهان شسته دست
 گرم نکرده بزمين جا هنوز
 پير بر آشفته که تعجيل چيست
 گفت قضا پرده کش هوش گشت

لوح الف بي بكنارت نهند
 از همه يكتا شو و تنها نشين
 بين كه چسان كج شده در لام الف
 چون الف انگشت از آن بر مدار
 صاد صفت دوز بر آن چشم خویش
 رسته دندان منها همچو سين
 تنگ دهان باش ز گفتن چو ميم
 تا نكشي درد سر كوشمال
 تا نشوي طبلك تعليم گاه
 گر تو بسيلي نرساني به است
 روزي هر روزه از آن خون خوري
 شاهد مصحف بنشان بر كزار
 محو تماشاي خط و خال او
 ساز بتكرار زبان ملك خویش
 كزلك نسيان نتواند سترد
 حفظ حق از جانت شود غم زدای
 شو بسوي خطه خط روبراه
 از نم آن نايژه گرد ملال
 ليك نه چندان كه شوي جمله خط
 از گهر هر هنري ممت خویش

ور بدبستان سر و کارت دهند
 پهلوي هر سقله مشو جا نشين
 گرچه بخود نيست كج اندام الف
 لوح خود آندم كه نهي بر كزار
 ۱۶۱ دالوش از شرم فگن سر بپيش
 خنده زنان گاه بآن گه باين
 دل مكن از فكر پريشان دونيم
 گوش مكن بيّهده هر قيل و قال
 دار ادب درس معلم نگاه
 ۱۶۲ سيلی او گرچه فضيلت ده است
 بي چو بسمزل قرآن بري
 چند گره زن بميان رحل وار
 باش ز رخسار نكوفال او
 هر چه كني زو گهر سلك خویش
 ۱۶۳ حرف نوشته بدل طفل خورد
 چون تو حق حفظ وي آري بجاي
 دست طلب ده بقلم گاه گاه
 باز نشان از ره كسب كمال
 كوش بتحسين خط از هر نمط
 ۱۶۴ صفر مكن بهر سه انگشت خویش

گفت بدو لاغریء مدح سنج
 ۱۶۱۰ خواجه از آن نقطه چو گل بر شگفت
 رنج همه گرچه ز تن پروریست
 لاغری از فربهیم دست برد
 جان تو جامی بدرون لاغر است
 عمر گرانمایه بسر میبری
 فربهیت میدهد ای خواجه رنج
 با دل صد پاره بخندید و گفت
 رنج من اکنون همه از لاغریست
 در کف صد محنت و رنج سپرد
 حرص تو از جان تو فربه تر است
 غافل ازین فربهی و لاغری

مقاله بیستم در پند دادن فرزند ارجمند که در بوستان طفولیت به نبات
 حسن پرورده باد و در دبستان بلاغت بنهایت کمال پی آورده

۱۶۱۵ ای شب امید مرا ماه نو
 از پس سی روز برآید هلال
 سال تو چار است بوقت شمار
 هر چل تو یک چله کز علم و حال
 نام تو شد یوسف مصر وفا
 ۱۶۲۰ میکنم از خامه حکمت نگار
 گرچه کنون نیست ترا فهم پند
 تا نشود برقع تو موی روی
 سلسله بند قدم خویش باش
 هیچ گه از صحبت هم خانگان
 ۱۶۲۵ طلعت بیگانه نه میمون بود
 دیده بختم بخیالت گرو
 روی نمودی تو پس از شست سال
 چار تو چل باد و چلت باد چار
 سیر کنی در درجات کمال
 باد لقب دولت و دین را ضیا
 بهر تو این نامه حکمت نگار
 چون بجد فهم رسی کار بند
 پا منه از خانه ببازار و کوی
 حبس نشین حرم خویش باش
 رخت مکش بر در بیگانگان
 خاصه که سالش ز تو افزون بود

نامهٔ عصیان و قیامت بیاد
 رقعہ ستاند بکراہت ز تو
 حرص تو دندان طمع کردہ تیز
 نقش بر آبست و گرہ بر نفس
 خاصہ از آن کس کہ نفرمودہ است
 باز بر آن مزد توقع کنی
 خلق بجان آمد از ابرام تو
 یک دم ازین دغدغہ آرام گیر
 تو ز ندیمیش زبان پرفضول
 او ز حضورت بنفور آمدہ
 با تو دہد نفرت خاطر برون

آردش آن رقعہ کہ صد پارہ باد
 تا نخورد زخم سفاہت ز تو
 او ز زبان طلبت در گریز
 ۱۵ بیدہ گفتار تو در مدح کس
 مُزد بر آن بیدہ بیدہ است
 طرفہ کہ کاری بتبرع کنی
 سوخت جهان از طمع خام تو
 ترک لجاج و کم ابرام گیر
 ۱۶ خواجہ ز فضل تو بصد دل ملول
 تو بحضورش بسرور آمدہ
 منتظر وقت نشستہ کہ چون

حکایت مدح گفتن لاغری شاعر خواجہ^{۱۶} را کہ بروی لباس آسودگی از فرہبی
 تنگ آمدہ بود

شاعریش کردہ لقب لاغری
 بہر یکی خواجہ^{۱۶} فرہ مدیح
 بوی توقع بمشامش رسید
 خاطر او رم چو ز لا حول دیو
 کرد توجہ سوی قصر بلند
 در رہش افتاد زمانی درنگ

فرہبی از خوان سخن پروری
 گفت بنظم خوش و شعر فسیح
 ۱۶ خواجہ^{۱۶} مسکین چو مدیحش شنید
 کرد از آن نامہ^{۱۶} پر رنگ و ریو
 خاست از آن الجمن پرگزند
 چون نفس از فرہیش گشت تنگ

رو نهد از بیم بسوراخ موش
 بلکه دلاورتر از آن گوئیش
 این همه آئین کم و کاست چیست
 خود که ز حرص و طمع آزاده است
 گرسنه چشمنده حروف طمع
 پشت قناعت بزمین آورد
 بیهده چند فراهم کشتی
 عور کنی طرفه بغداد را
 اطلس و سازیش لباس از پلاس
 علت و زنش الم بی دوا
 حشو خبر داده خود این نام ازو
 چون شوی آسوده نهی پیش خویش
 کاغذی از تیره رخت برده رنگ
 املی ناراست خطی نادرست
 واسطه نیل مرادش کنی
 قطره زنان تا در اصحاب جاه
 منتظر او منشیناد کس
 بر زبری بهتری از خود سوار
 لابه کنان داد ثنائش دهی
 صد رقم از حرص و طمع در درون

وآنکه چو از گربه برآید خروش
 شیر ژیان ببر بیان گوئیش
 این همه اندیشه ناراست چیست
 این همه از حرص و طمع زاده است ۱۵۷۵
 دور بود جوع طمع از شبع
 شب که طمع بر تو کمین آورد
 رخت به پیغوله ماتم کشتی
 پوست کنی معنی استاد را
 بر کشتی از شاهد اطلس لباس ۱۵۸۰
 قافیه معیوب و روی ناروا
 صدر و عجز بی مزه و خام ازو
 از تعب طبع کج اندیش خویش
 کهنه دواتی چو دلت تار و تنگ
 خامه چون نظم سخنت سخت سُست ۱۵۸۵
 گشته دوتا میل سوادش کنی
 در سر دستار زنی صبحگاه
 خواجه بروئی که مبیناد کس
 چون بدر آید پس صد انتظار
 پیش دوی بوسه بیایش دهی ۱۵۹۰
 رقعۀ شعرآوری از سر برون

مقاله^۶ نوزدهم در حسب حال خام طمعانی که از شعر شعردامی ساخته اند و در دست و پای هر پخته و خامی انداخته

بجر ازل موج کرم بر گرفت
جوهریء طبع سخن پروران
هرچه سزا بود بسفتن بسفت
زان گهر سفته هزاران هزار
حیف که این قوم گهرناشناس
هرچه بر آن نام گهر بسته اند
گوهری کرده ز شرف زهرگی
ای که رسد از دل دانشورت
پرده کشای هنر خویش باش
باش بدگانه^۷ دوران بهوش
داشت فلک چون بتو ارزانیس
چند ز تار طمع و بود لاف
چند نهی نام لییمان کریم
آنکه بصد نیش یکی قطره خون
نام کنش کلزم احسان کنی
وآنکه بتعلیم گه ماه و سال
عارف آغاز ازل خوانیش

دامن ساحل همه گوهر گرفت
کرد نگاهی بفراست در آن
وآنچه نه در پرده^۸ نسیان نهفت
گوش جهان را شده بین گوش وار
مهره کش سلك امید و هراس
مهره صفت بر دم خر بسته اند
زان شرف افتاده بخرمهرگی
مرسله بر مرسله زان گوهرت
نرخ فزای گهر خویش باش
جنس گران را مشو ارزان فروش
تو مده ارزان ز گران جانیس
بر قد هر سفله شوی حله باف
چند کنی وصف سفیهان حلیم
ناید از امساک ز دستش برون
وصف بجر گهرافشان کنی
شکل الف را نشناسد ز دال
واقف انجام ابد دانیش

نغمه‌سرا جنبش خلخال او
 نعره برآورد که ای خودپرست
 از تو بفریاد شدم همنفس
 تازه صنم چون شغف او بدید ۱۵۴۰
 چون گل خندان ز دم او شکفت
 خواهر من میرسد اینک ز پی
 نیست ز خوبان سخن آنجا که اوست
 با شرف حسن خداداد من
 ساده‌دل آن وسوسه چون گوش کرد ۱۵۴۵
 در غلط افتاد ز گفتار او
 کرد بسی در ره و بی ره نگاه
 بار دگر لب بسخن باز کرد
 بانگ زد آن ماه که ای هرزه‌گویی
 قبله مقصود یکی بیش نیست ۱۵۵۰
 شرط طلب ترک دوئی کردنست
 چون ز یکی رو بدو آورده
 چند کشیدن ز دوبینان گزند
 چشم ترا گر نه غبار شکست

نافه‌کشا زلف ز دنبال او
 پای مکن تیز که رفتم ز دست
 راه کرم گیر و بفریاد رس
 و آن همه شور و شغب او شنید
 غنچه نوشین شگفانید و گفت
 به ز چومن صد سر یک موی وی
 من کیم و صد چومن آنجا که اوست
 رفته بشاگردیش استاد من
 قاعده کار فراموش کرد
 چشم وفا تافت ز دیدار او
 دید رهی دور و کسی نی برآه
 لابه‌گری پیش وی آغاز کرد
 به که بگردانی ازین هرزه روی
 قاصد آن قبله دواندیش نیست
 روی ارادت بیک آوردنست
 رسم نو است این که تو آورده
 دیده دل جامی ازینان ببند
 چون زدو عالم نه رخت در یکیست

ساخت سرت پست بخاك نیاز
 داغ غمت بر دل شیدا نهاد
 رخ ز خطش در ظلمات آمدست
 ماه فلك بيني و آهي زني
 نغمه سرا بلبل بستان شوي
 روي چو ديوانه بصحرا نهي
 تو پس زانوي غم اندر خروش
 تو ز تپ فرقت او در گداز
 تو ز دلش کوفته بر سينه سنگ
 کش بود اندر دل و جانت قرار
 مونس شبهاي درازت شود
 مرغ نه نغمه ز هر شاخ چند
 نغمه زن طارم يك شاخ شو
 ترك دوئي کن که پراگندگيست
 تا نکند پاي بيكجاي سخت

۱۵۲ هر که شد از سروقدان سرفراز
 هر که برخ نقطه سودا نهاد
 هر که بلب آب حیات آمدست
 گه دم از اندیشه ماهي زني
 گه زگلي خرم و خندان شوي
 گه بغزالي دل شیدا دهی
 یار هم آغوش بهر باده نوش
 یار هم آواز بهر حيله ساز
 یار هم آهنگ بهر سينه تنگ
 زیرکي و رز و چنان گیر یار
 محرم خلوتگه رازت شود
 چغد نه جلوه بهر کاخ چند
 جلوه گر کنر يك کاخ شو
 رو بيكي آر که فرخندگيست
 میوه مقصود كي آرد درخت

حکایت عاشقی که در نظر معشوق بقصد دیگری دیده کشاد و بان کج نظري
 از نظر معشوق افتاد

جلوه کنان چارده ماهي بدید
 خیمه زده بر مه و خور چادرش

۱۵۳ بوالهوسي بر سر راهي رسید
 هاله شده گرد قمر معجزش

جامي ازین گنبد آئینه رنگ هرچه نماید بگه صلح و جنگ
 کآن سبب راحت و آزار تست چون نگري صورت کردار تست

مقاله هژدهم در اشارت بعشق که شور آن نمک جگرخوارانست و جراحت
 آن راحت جان دلفکاران

۱۵۰۵ رونق ایام جوانیست عشق
 میل تحرك بفلک عشق داد
 چون گل جان بوي تعشق گرفت
 رابطه جان و تن ما ازوست
 علوي و سفلي همه بند ویند
 ۱۵۱۰ مه که بشب نوردهي یافته
 خاک ز گردون نشود تابناک
 چون بتن آزاده ز مهرست دل
 هر که نه در آتش عشقت غرق
 کار صنوبر چه بود غافلي
 ۱۵۱۵ زندگیء دل بغم عاشقیست
 تا نشود عشق بدل پردگی
 ای شده کار تو بد از نیکوان
 حال تو از خال سیاهان تباه
 رهن خوابت شده چشمان مست

مایهء کام دو جهانیت عشق
 ذوق تجرد بملک عشق داد
 با گل تن رنگ تعلق گرفت
 مردن ما زیستن ما ازوست
 پست شو قدر بلند ویند
 پرتوي از مهر برو تافته
 تا اثر مهر نیفتد بخاک
 سنگ سیاهیست در آن تیره گل
 از دل او تا بصنوبر چه فرق
 از غم عشق او که و صاحبدلي
 تا رگ جان بر قدم عاشقیست
 گرمیء دل نیست جز افسردگی
 جفت صد اندوه ز طاق ابروان
 روز تو از مشک عذاران سیاه
 توبهء تو یافته زایشان شکست

با تو بجز راه هوا نسپرند
 روی غرض چون نبود نورمند
 سیر شود چشم غرض بینشان
 از نظر انداخته خوارش کنند
 جز بغرض روی ترا ننگرند
 زود ازین آئینه دل پسند
 رنج و ملالت شود آئینشان
 تیره رخ از گرد و غبارش کنند

حکایت زنگی که روی خود را در آئینه بی‌زنگ دید و بعکس روی خود
 آئینه را نپسندید

دیونزادی چو یکی تیره ابر ۱۴۹
 رنگ چو انگشت نیفروخته
 مانده دهن چون دهن جیفه باز
 یافت بره آئینه گردناک
 دیده چو بر روی ویش آرمید
 آب دهان بر رخ پاکش فگند ۱۴۹
 گفت که تا قدر تو نشناختند
 پیش کسان پستیء مقدار تو
 طینت اگر پاک چو من بودیت
 از بد و نیکی که پی اندر پی است
 چون برخ خویش نظر کم کشاد ۱۵۰
 بود همه نور و صفا آئینه
 طلعت او بود بدانسان سیاه
 لب چو خم نیل کبود و سطر
 چهره چو چوبین طبقی سوخته
 ناشده همچون در محنت فراز
 ساخت بدامن رخس از گرد پاک
 شکلی از انسان که شنیدی بدید
 وز کف خود خوار بخاکش فگند
 بر رخت این گونه نینداختند
 نیست جز از زشتیء دیدار تو
 کی بگل و خاک وطن بودیت
 بهره هر چیزی بقدر وی است
 عیب بر آئینه نه بر خود نهاد
 شد ز رخس عیب‌نما آئینه
 آئینه را چیست ندانم گناه

گرد شده زیر زخندان تست
مانده بگرداب بلا زنگی
نخم غم هر دل غمگین که هست
نقطه زده بر رخ رخسار تو
كبك دري طوقكش گردنت
جیب كسان چاك ازو تا بناف
زان زده در ساعد تو بجه سیم
هست نصیب كسي آن هم توئی
آئینه كن ليك ز زانوي خویش
سایه تو همقدم تست و بس
از سرت آییم فرو تا بیای
هر يك از آن دیگری افزون بود
آئینه چونی و بیچونی است
معنی بیچون شده در وي نهان
منظر اهل نظر این آئینه است
از نظر بیبصران دور دار
عكس خود افکنده در آئینه کیست
جز ره پیموده نه پیمودگان
آرزوی خویش تماشا کنند
از غرض خاطر صورت پرست

بلکه خوي طلعت رخشان تست
خال زخندان بدلتنگی
بر لب آن دانه مشکین که هست
مشك بر رخسار چو گلنار تو
۱۴۷۰ ورد طري لرزه كنان بر تنت
سینه تو چون دل عشاق صاف
از ستم بازوي تو کرده بیم
با تو اگر دولت همزانوئی
بهر تماشاگری روی خویش
۱۴۷۵ نیست بتو همقدمی حدّ کس
صد پی اگر از قدم فکر و رای
يك بيك اعضاي تو موزون بود
جلوه حسن تو در افزونی است
صورت چونی شده از وي عیان
۱۴۸۰ قبله هر دیده ور این آئینه است
جلوه این آئینه نور بار
کور چه داند که در آئینه چیست
چهره نهان دار که آلودگان
چون بجمال تو نظر واکنند
۱۴۸۵ دیده شهوت نتوانند بست

مقاله هفدهم در اشارت بحسن خوبان و جمال محبوبان که دلفریبترین گل این بهارستانند و ناشکیبترین نقش این نگارستان

لمعه خورشید الهیست حسن
 تازه کن عهد قدیم دلست
 لایحه حسن دهد یاد ازو
 سوخته خرمن زهمان آتشم
 بر لب هر خسته خروشی که هست
 وقت کسی خوش که باتش خوش است
 فتنه ارباب نظر خواستند
 روی تو شمعیست سپهرانجمن
 مطلع آن جبهه فرخنده فال
 ابرویت از مشک دو مصرع نوشت
 لیک کج آمد چو بمسطر نبود
 بر مه رخسار تو هر دم شعاع
 بینی سیمین الفی بین بین
 از لب تو تا لب آب بقاست
 بر لب آن چشمه فرود آمده
 هست چو سببی ز لطافت دونیم
 نیست بسی راه از آن تا لب

* m 2

نقش سراپرده شاهیست حسن
 حسن که در پرده آب و گلست
 آنکه شد این سلسله بنیاد ازو
 ما که چنین کشته هر مهوشیم
 در دل هر سوخته جوشی که هست
 یک شر از گرمی آن آتش است
 ای که چو شکل خوست آراستند
 قد تو سرویست بهشتی چمن
 صورت موزون تو نظم جمال
 جبهات از نور چو مطلع نوشت
 سطری از ابروی تو خوشتر نمود
 تابد از آن مطلع مهر ارتفاع
 هست دو چشمت ز شعاعش دو عین
 چشمه نوشت که عجب جانفزاست
 خضر خط خرقة کبود آمده
 گوی زخندان تو با گوی سیم
 آب لطافت چکد از غبغت

سبزه و لاله چو لب مهوشان
 نادره کبکي بجمال تمام
 فاخته‌گون صدره پیر کرده تنگ
 ۱۴۳۵ تیهو و دراج بدو عشقباز
 پایچها برزده تا ساق پای
 بر سر هر سنگ زده قهقهه
 تیزرو و تیزدو و تیزگام
 هم حرکاتش متناسب بهم
 ۱۴۴۰ زاغ چو دید آن ره و رفتار را
 با دلي از دور گرقتار او
 باز کشید از روش خویش پای
 بر قدم او قدمي مي کشید
 در پیش القصه در آن مرغزار
 ۱۴۴۵ عاقبت از خاميء خود سوخته
 کرد فرامش ره و رفتار خویش
 هر کس ازین دائره تیزرو
 جامي و از وار همه سادگي

داده ز فیروزه و لعلش نشان
 شاهد آن روضه فیروزه‌فام
 دوخته بر صدره سجاف دورنگ
 بر همه از گردن و سر سرفراز
 کرده ز چستی بسر تیغ جاي
 پی‌سپرش همره و هم بی ره
 خوش‌پرش و خوش‌روش و خوش‌خرام
 هم خطواتش متقارب بهم
 و آن روش و جنبش هموار را
 رفت بشاگردی رفتار او
 در پی او کرد بتقلید جاي
 وز قلم پا رقمي مي کشید
 رفت برین قاعده روزي سه چار
 ره‌رویی کبک نیاموخته
 ماند غرامت‌زده از وار خویش
 هست درین دیر بواری گرو
 تاجور مسند آزادگي

کنگر آن را کمر آمد کمند
 تاج بلندي ز کمر يافتست
 ميم صفت بند گره بر کمر
 وز گهرش گنج گرانمايه شو
 آن مدد از بهر خودش ميکني
 چهرهٔ اقبال دهی شست و شو
 پلهٔ طاعات کني زآن کران
 بر سر افلاك شوي کفش ساي
 آب ز سرچشمهٔ حيوان خوري
 تا شودت دیدهٔ جان سُرْمهٔ ناک
 تا شودت ستر کرم عیب پوش
 دست خود از دامن خدمت مدار
 راه ارادت باماني مپوي
 ماني از آداب جوانيت باز

پایهٔ آن تاج بود بس بلند ۱۱۴۱
 کوه که صد کان گهر يافتست
 سرکشيء کاف برون کن ز سر
 در قدم پير سُبُک سايه شو
 چون تو بخدمت مددش ميکني
 آب چو ريزي بکفش در وضو ۱۴۲
 سنگ ز راهش چو نهي بر کران
 کفش تهی چون نهيش پيش پاي
 رکوه که در هم رهيء او بري
 خاک رهش را بمرهٔ روب پاک
 غاشيهٔ دولت او کش بدوش ۱۴۳
 تا نشوي پير چو پيران کار
 پایهٔ پيري بجواني مجوي
 ترسمت آن پایه نگرده بساز

حکایت زاغي که چند روز در قفای کبکي دوید و از رفتار خود باز مانده
 بوي نرسید

رخت خود از باغ براغي کشید
 خال سیه گشت رخ راغ را
 عرضه ده مخزن پنهان کوه

زاغي از آنجا که فراغي گزید
 زنگ زدود آينهٔ باغ را ۱۴۴
 دید يکي عرصه بدامان کوه

مقاله شانزدهم در شرح حال نورسیدگان غره بعد جوانی که غره ماه عیش
و کامرانست

ای شده با موی سیاه از غرور
رخ ز سفیدی بسیاهی منه
۱۴۰۰ طفلی و چون شیر شده موی قیر
زاغ سیاهی تو درین بوم بیم
تکیه بر اسباب جوانی مکن
بازوی تو گر بمثل آهنست
دست اجل موم کند آهنست
۱۴۰۵ خم نکنی بهر خدا پشت خویش
قوت بسیار تو چون کم شود
پیش که سازد فلک عشوده
باش کمان در پی طاعت و ران
بر تن خود راه ریاضت کشای
۱۴۱۰ سالک ره خشک بدن به بود
ناشده پشت تو ز پیری دوتاه
بر صف دینند چو پیران امیر
تا نه از ایشان باسیری رسی
بر در هر پیری کمبندیت

از نفر موی سفیدان نفور
نور آلهی بملاهی مده
هست عجب نفرت طفلان ز شیر
کی هلد از باز سفیدت سلیم
هرچه توان تا بتوانی مکن
پوست اگر بر تن تو جوشنست
تیغ قضا چاک زند جوشنست
سخت کمائی مکن ای سست کیش
گر همه تیر است قدت خم شود
پشت ترا همچو کمان تن چوزه
گوشه گزین از ره تحسین گران
از تن خود کم کن و در جان فزای
تگ نزنند اسب که فربه بود
راست همی رو پی پیران راه
باش بفتراک امیران اسیر
کی بود امکان که به پیری رسی
به که بسر تاج خداوندیت

هر سر انگشت چو عذاب تر
 گوهر خود یافته در مشت او
 بدر و هلالي ز شفق رنگ ياب
 پشت دوتا روي بپايش نهاد
 آدمي يا پرئي يا كي
 داد دل بي سپر خود بده
 جمع کن پير پراگنده باش
 گفت که دير آمده خيز زود
 زآنکه سرم هست چو معجر سفيد
 شعر سفيد است ز موي سرم
 خاست چو مو حالي و پيچيد سر
 پرده کافور زسنبل کشيد
 چون شبه شبرنگ و چو شب قبرگون
 مه ز تو کم بهر چه بود اين دروغ
 کآچه زند از طلب ما رخت
 هرچه نخواهي تو نخواهيم ما
 رشته پيوند بهفتاد بست
 قبله جان جز در جانان مکن

۱۳۸۰ رنگ حنارا ز کفش خون جگر
 پنجه مرجان زده انگشت او
 گشته ز هر ناخن او در خضاب
 پير چو آن دید دل از دست داد
 گفت بدین صورت ريبا كي
 ۱۳۸۵ ناز جواني ز سر خود بنه
 نیمدمي همدم من بنده باش
 غنچه نوشين بتبسم کشود
 روي بره کن پير از من اميد
 بلکه تو گوئي بسر اين معجر
 ۱۳۹۰ پير چو از موي شنيد اين خبر
 تازه گل از پير چو آن شیوه دید
 موي خود آورد ز معجر برون
 پير بناليد که اي در فروغ
 گفت پي آنکه کنم آگهت
 ۱۳۹۵ زآن سبب افتاده ز راهيم ما
 پير شدي جامي و عمرت زشت
 ياد جواني و جوانان مکن

تا نشود دست مددگار پای
 برده ز دست تو برون اختیار
 رفته چو سیلاب ز انگشت تو
 گرچه که امساک ترا دست بست
 چارهٔ امساک بجز خاک نیست
 پیش که ناپاک روی پاک شو
 شیوهٔ پیرانه خوش آید ز پیر
 عشق و جوانی بجانان گذار
 کی کندت طبع جانان قبول

نآیدت از دست که جنبی ز جای
 لرزش دست تو بهنگام کار
 ۱۳۶۵ چون گرهٔ سیم شده مشت تو
 قوت امساک نماندت بدست
 قاعدهٔ حرص جز امساک نیست
 پیش که با خاک روی خاک شو
 پیر شدی شیوهٔ پیرانه گیر
 ۱۳۷۰ دست ز فتراک جانان بدار
 چون تو ازین پیری خویشتی ملول

حکایت سرد شدن پیر سفیدموی از نفس آن خورشید گرم خوی که با
 زلف شبرنگ دم از صبح سفیدموی زد

کارگه رنگرزان شد رزان
 سبزهٔ تر رنگ زریری گرفت
 مختلف الوان چو گل اندر بهار
 سینه اش آتشکدهٔ غم شده
 رخت تماشا بگلستان کشید
 وز سر عبرت نظری می کشاد
 کبک خرامی شده طاعوس باغ
 گوهر و زر زآمدنش در خروش

فصل خزان کز دم باد وزان
 باغ جوان صورت پیری گرفت
 برگ درختان ز سر شاخسار
 ۱۳۷۵ موی سفیدی بقدر خم شده
 پای نشست از ته دامان کشید
 از ره فکرت قدمی می نهاد
 دید که با کیسوی چون پُر زاغ
 معجر کافوری او مشک پوش

مقالهٔ پانزدهم در تنبیه آنانکه صبح شیب از شب شبابشان دمیده است
و در آن صبحگاه نسیم آگاهی بمشامشان نرسیده

شعله‌زنان آتش شیبست ز سر
از شجر اخضر و نارش نشان
بر تو هم از شعر تو کافور بیخت
بر دل گرمت هوس خواب و خورد
روز اجل راست تباشیر صبح
بر سر آرام گرفته زمین
در ته سنگ ستم‌افتادگان
موی تو پرگرد از آن آسیاست
خشک شده پوست بر آن همچو توز
ناوک آه تو بر آن تیر نه
در ره مقصود شکاری کنی
هر دو پی نفی وجود تو لا
نفی شود صورت بود تو زود
تا نکند شیشه دو چشم تو چار
خلق بفریاد ز نشنیدنت
موم کنون پیش تو چون سنگ سخت
نآمده یک حرف برون ز آن درست

ای تنت از شمع گدازنده‌تر
داده سر سبز تو آتش‌فشان
چرخ که بر فرق تو کافور ریخت
تا که کند سردی کافور سرد
۱۳۵۰ کرده شب موی تو تصویر صبح
گردش دولابی چرخ برین
کالبد جَوَ جَوَ آزادگان
آردکنان پس که بفرسود و کاست
پشت تو مانند کمان گشته کوز
۱۳۵۵ رشته اشک تو بر آن بسته زه
جز پی آن نیست که کاری کنی
قد تو لام و الف آمد عصا
یعنی از آئینه لوح وجود
یک شناسی ز دو وقت شمار
۱۳۶۰ پا بدم مار زنادیدنت
سنگ بدنانت شدی حُت حُت
با همه رخنه که بدنانت تست

۱۳۳۰ بیش مکن دست تطاول برون
 شه ز تو بدنام و رعیت خراب
 کن نظر تجربه در همسران
 تجربه چوب به پهلوست سخت
 لیک سر تجربه گبریت نیست
 کز تو قلم رو چو قلم شد نگون
 ملک ز غوغای تو در اضطراب
 تا نشوی تجربه دیگران
 به که بعبرت نگری بر درخت
 تجربه جز حرص و زیریت نیست

حکایت درازدستی که دست وی بیریدند و از قلم وزارت کوتاه نشد

۱۳۳۵ بود یکی شاه که در ملک و مال
 دست قلم ساش جدا ساختی
 هرکه گرفتی ز هوا دست او
 دست وزارت بوی آراستی
 روزی ازین قاعده ناپسند
 دست بریده بهوا بر فگند
 چشم خرد کرد فراز آن وزیر
 دست خود از بیخردی خود گرفت
 تجربه نگرفت ز دست نخست
 جامی از آن پیش که تیغ اجل
 دست امل از همه کوتاه کن
 عهد وزیری چو رسیدی بسال
 چون قلم از بند برانداختی
 پایه اقبال شدی پست او
 جان حسود از حسدش کاستی
 ساخت جدا دست وزیری ز بند
 تاش بگیرند صلا در فگند
 دست دگر کرد دراز آن وزیر
 بهر وزارت ره مسند گرفت
 دست خود از دست دگر نیز شست
 دست تو کوتاه کند از عمل
 در صف کوتاه املان راه کن

وز مددش کسب مظالم کني
 گردن مظلوم کني زیر بار
 کشتهء وي آمده در ده پير
 دانه و کاهش شده بر باد تست
 کاه بري بهر ستور سپاه
 دانهء اشک و کِه روپست و بس
 جمع نشد جز بجز خوارگي
 در کف فيض است هنوز آن برات
 ز آبلهء دست کند آب روي
 هيچ بجز آبله نگذاريش
 خم بودش پشت ز خار درشت
 قيمت آنرا کشي از مشت او
 خرج شد از تو بخرجات سال
 خون جگر ميخورد اکنون چو شير
 حاصل سائل ز تو ذلّ سوال
 هست زر سائل و درّ یتيم
 نوبنو از تيره دلان کهن
 مال فلان گوید چونست و چند
 وز کفش آن مال ربودن توان
 شرم نמידاري ازین کار و بار

۱۳۱۰ چند مددگاريء ظالم کني
 تا ببري از دل ظالم غبار
 خرمن دهقان که بخون جگر
 سوختهء آتش بيداد تست
 دانه کني نقل بانبار شاه
 ۱۳۱۵ حصهء دهقان چو شوي غوررس
 مایهء تاجر که در آوارگي
 شد ز برات همه صرف زکات
 کاسب بیچاره که در شهر و کوي
 در کف از آئين ستمگارش
 ۱۳۲۰ خارکش پير که چون خارپشت
 چون شود از خار تهی پشت او
 گاؤک شیرآور هر پیر زال
 گرسنه و تشنه شده گوشه گیر
 مال یتیمان برهت پایمال
 ۱۳۲۰ زیور طفلانت ز طبع لیتم
 نقل شب عیش تو نقل سخن
 مطرب تو آنکه ببانگ بلند
 حیلہ بصد گونه نمودن توان
 کار تو شد بار دل صد هزار

وین زکرم چون به بزرگی رسید^{۱۲۹۵} گرچه بود خوش لب خندانان
 هست درین مرحله خورد و بزرگ
 گرگ ز سر کسوت گرگی کشید
 با دهن یوسف و دندان گرگ
 جامی و صد زخم ز دندانان

مقاله^۶ چهاردهم در اشارت بحال وزیران و دبیران که رقم عدل و ظلم بر صفحات
 ایام از رشحات اقلام ایشانست

ای چو قلم صورت خود کرده راست
 تا قلم آسا بسر خود روی
 هر که بیک حرف قلم کج نهاد
 چند بدفتر رقم ناصواب
 ۱۳۰۰ تو بسه انگشت شده خامه زن
 آنکه تو خوانیش صریر قلم
 خط که ورق تر کند از دست تو
 جنبش کلک تو ز کم کاستی
 وز قلمت قاف جهان تا بقاف
 ۱۳۰۵ نوک قلم از سر کزلك مخار
 عاقبت آن مار ز راه ستیز
 بلکه زده زخم و تو زافسردگی
 مو که زند بر سر کلکت گره
 کای بخرد گشته سمر تا بچند

میل رقمهای کج از تو خطاست
 گرچه همه نیک روی بد روی
 حرف وی از لوح بقا محو باد
 یاد کن از دفتر یوم الحساب
 خلق ده انگشت ز تو در دهن
 از قلمت هست نفیر قلم
 خاک بسر بر کند از دست تو
 برده ز بالای الف راستی
 پرشکن و تاب شده همچو کاف
 تیز مکن بیهدده دندان مار
 بر تو زند زخم بدنان تیز
 نیستی آگاه ز آزدگی
 از ره معنیت بود پندده
 جهد بکاری که بموئیست بند

در کنف رحمت تو چون رمه
همچو سگ زرد شود یار گرگ
تا دردش گرگ بدندان خویش
بر رما گرگ شبانی کند
شانه زند گردن و پشت بره

تو چو شبانی و رعیت همه
وای شبانی که کند کار گرگ
بره کند باز زپستان میش
عدل تو گر فیض رسانی کند
۱۲۸ پنجه کند شانه بدشت و دره

حکایت عمر عبد العزیز که در همه عمر عزیز از افسر عین عدالت سر بلند
بود و از حلقهٔ میم مرّوت کمر بند

دولت دین شد شرف ملک نیز
ملک و خلافت بیک اندازه کرد
خاسته بودند ز سرهای راه
بهر خبر پرسی شاه آمدند
حال وی از گردش اختر چه شد
کیست که شد نیر عالم فروز
این خبر خیر که بشتافتید
بر رمه زین پیش بسی گرگ و شیر
شیر بخونخواری شیری نماند
آهو و شیرند بهم در خرام
کز قدمش رسم عدالت نو است
بر سر ما گرگ دگر می گماشت

چون ثمر دوحهٔ عبد العزیز
قاعدۀ عدل عمر تازه کرد
کوه نشینان که ز ظلم سپاه
پویه کنان بر سر راه آمدند
۱۲۸ گان شه پیشین ستمگر چه شد
وین شه عادل دل فیروز روز
ره سپری گفت چه سان یافتید
مژده رساندند که بودی دلیر
بر رمه از گرگ دلیری نماند
۱۲۹ بره و گرگند بهم گشته رام
این همه از دولت این خسرو است
آن ز خاست صفت گرگ داشت

خصم ترا بخت بشارت برد
 طاق بلندت بمغاك افگند
 پایهء تخت تو بلغزد ز جاي
 قاعدهء دادگري پيشه كن
 ظلم تو ظلم همه عالم بود
 اهل سرايش همه كوبند پاي
 تات يكي خانه عمارت شود
 تا نكشد كار بغارت گري
 تات درآيد ته سيبي بكف
 ورنه بهر سيب حسيت بود
 از حرم بيوه و باغ يتيم
 ميكشد از پشتهء هر كوز پشت
 طعمهء از چوزهء هر پيرزن
 كاه و جو از توبرهء خوشه چين
 از زر دريوزه گدايان شهر
 چندگهي رسم و ره عدل ورز
 هر چه نه به بر رخ آن دست نه
 عدل دهد جام شراب سرور
 باز نماني بسراب از شراب
 طبع جهان شاد بعدلست و بس

نقد حيات تو بغارت برد
 كندر كاخ تو بخاك افگند
 افسرت از فرق فتد زير پاي
 روزي ازين واقعه اندیشه كن
 ۱۲۶۰ ظلم ترا بيخ چو محكم بود
 خواجه بخانه چو بود دف سراي
 شهري از آشوب تو غارت شود
 كاش كني ترك عمارت گري
 باغي از آسيب تو گردد تلف
 ۱۲۶۵ به كه از آن سيب شكيت بود
 ميوه و مرغی سر خوانت مقيم
 مطبخيت هيمه ز خوي درشت
 باز ترا ميرشكاران بفن
 باركيء خاص ترا هر پسین
 ۱۲۷۰ گوش كنيزان ترا داده بهر
 چند كني ظلم بهر بوم و مرز
 بين كه ازین هر دو كدامست به
 ظلم نهد دام سراب غرور
 هان كه جگر سوخته و دل كباب
 ۱۲۷۵ شهر و ده آباد بعدلست و بس

تا شودم بی غرضی دستگیر
هر چه جز آم نه پسند افتاد
از شرف علم پسندی گرفت
هر چه پسندید همانش پسند

در تگ این چاه نشینم اسیر
پایه علم چو بلند افتاد ۱۲۴
همت جامی که بلندی گرفت
علم پسندید ز طبع بلند

مقاله سیزدهم در مخاطبه سلاطین که اگر بر دیگران می تابند آسمان
عدل را چشمه آفتابند و اگر همه گرد خود می گردند طوفان ظلم را گرداب

افسرت از گوهر احسان تهی
خالی از آن مایه درد سر است
مهرة و مار آمده با یکدگر
نفع رساند بتو ز آسیب مار
هست درخشنده چو اخگر درو
لیک ز بس بیخودی آید خویشت
آورد آن سوختگی بر تو زور
از بُن هر موی تراود برون
شمسه آن گشت معارض بمهر
حادثه را قاصر از آنجا کمند
بسته پی حفظ تو راه خیال
بستن آن رخنه که آید اجل
شیشه عمر تو زند بر زمین

ای بسرت افسر فرماندهی
زیور سر افسر از آن گوهر است ۱۲۴
گرد میان تو مرصع کمر
لیک نه آن مهرة که روز شمار
تخت زرت آتش و گوهر درو
شعله بجان در زده آن آتشت
چون بخود آئی ز شراب غرور
هر دم از درد دو صد قطره خون ۱۲۵
سود سر ایوان ترا بر سپهر
قصر تو چون کاخ فلک سربلند
حارس و بواب تو بر بد سگال
لیک نیارند بمکر و حیل
زود بود کاید اجل از کمین ۱۲۵

علم چو دادت ز عمل سر مپیچ
 چون ببساط عملت سود پای
 بایدت اول ادب اندوختن
 چون دگرانرا شوی آموزگار ۱۲۲۵
 علم بود جوهر و باقی سفال
 بیع جواهر بسقالي که چه
 دانش بیکار نیرزد بهیچ
 بی عملانرا بعمل رهنمای
 پس دگرانرا ادب آموختن
 کم طلب آنرا عوض از روزگار
 آن چو حقیقت دگران چون خیال
 بذل حقایق بخیالی که چه

حکایت آن عالم در چاه افتاده که دست بشاگرد خود نداد تا جزای آخرت
 از دست ندهد

عالمی از چاه جهالت برون
 هیچ مدد دست ندادش براه ۱۲۳۰
 سایه صفت در تک چاه آرمید
 نعره برآورد که ای ره نورد
 پای مروّت بسر چاه نه
 گفت نخست از کرم عام خویش
 گفت که شاگرد کمین تو ام
 گفت که حاشا که ازین چاه پست ۱۲۳۵
 من که بتعلیم میان بسته ام
 کوششم از روی خردمندی است
 کی بجزای دگر آلامش
 در رهی افتاد بچاهی درون
 ماند در آن راه چو یوسف بچاه
 سایهء شخصی بسر چاه دید
 از ره احسان و مروّت مگرد
 دست بافتادهء از راه ده
 گو خبرم از لقب و نام خویش
 در ره دین خاک نشین تو ام
 در زخم امروز بدست تو دست
 از غرض سود و زیان رسته ام
 خاص پی فضل خداوندی است
 وز غرض آلودگی افزایش

زآن حجب توي بتو رخ بتاب
 زآن کتب امروز بگردان ورق
 باشد از آن علم سیه‌رو کتاب
 روشنی از چشم نه بینا مجوی
 باعث خوف است بشارات او
 میل بجاتش ز گرفتاریست
 پای نه از قاعده بیرون نهاد
 روی مسبب بحجاب سبب
 شیوه جاهل سبب آموزیست
 سازدت از جمله علل اجنبی
 وز کدر نفس شفا بخشدت
 واکند از هرچه نه حق خوی تو
 هیچ نیفتاد باصلت رجوع
 از طلب آن بمواقف مایست
 دولت فتح از در فتاح خواه
 کشف موانع حد کشف نیست
 راه نهایت بنهاییه میپوی
 علم ز سرچشمه تقدیس گیر
 هست بر اهل فضیلت فضول
 جهل ز حد رفت جهولی مکن

هر ورقی زآن کتب آمد حجاب
 تا ببری از همه فردا سبق
 علم که خواند بره ناصواب
 نور دل از سینه سینا مجوی ۱۲۰۵
 جانب کفر است اشارات او
 فکر شفایش همه بیماریست
 قاعده طب که بقانون نهاد
 لیک نهان ساخت بر اهل طلب
 خاصیت علم سبب سوزیست ۱۲۱۰
 طب ز نبی جوی که طبّ النبّی
 از مرض جهل شفا بخشدت
 تا بد از اسباب و علل روی تو
 عمر تو شد صرف اصول و فروع
 هیچ وقوفت ز مقاصد چو نیست ۱۲۱۵
 بر تو چو نکشاد ز مفتاح راه
 گر ز موانع دل تو صاف نیست
 نور هدایت ز هدایه مجوی
 ترک نفاق و کم تلبیس گیر
 هرچه نه قال الله و قال الرسول ۱۲۲۰
 فضل خدا بین و فضولی مکن

دل ز حقیقت بهجاش کشید
لیکن از آن شاهد دستان سرای
سرّ خود از خلق چه دارم نهفت
جنبش من جز بملاهی نماید
خرقهٔ اصحاب چه دارم بدوش
خلعت اسلام ببر کعبه‌وار
باز نیامد بسر خرّقه باز
تا بتوانی سبق صدق گیر
هیچ نیرزد جو گندم‌نمای

ذوق می^۶ عشوه و نازش چشید
۱۱۸۵ بود همان حالت و وجدش بجای
خرقه به پیران حرم داد و گفت
در دل من وجد الهی نماید
زآتش اغیار دروّم بجوش
خوش نبود بتکده دل زآن نگار
۱۱۹۰ تا بحقیقت نکشید آن مجاز
جامی ازین قاعده^۶ دلپذیر
زآنکه درین مزرع مردآزمای

مقاله دوازدهم در شرح حال علمای از عمل دور و سفهای بجهل و جدل مغرور

چون علم از علم سرافراخته
چون عمل آمد علم انداختی
حجت سُستی علم‌اندازیت
حاصل تحصیل تو بی‌حاصلی
مس شود از جودت صنعت زرم
چون کف مفلس بود از زر تهی
دعویء اکسیر چه سود از حکیم
کرده چو خشتست بگردت خرّه
بست میان تو و مقصود سد

ای علمِ علم برافراخته
خویشتن از علم علم ساختی
۱۱۹۵ لاف درستی است علم‌سازیت
دعویء دانش کنی از جاهلی
خواجه زند بانگ که صنعت‌ورم
لیکن اگر دست بجیبش نهی
کیسه چو خالی بود از زرّ و سیم
۱۲۰۰ جمع کتب از سرّه و ناسره
آن خرّه کن رخنه که از چار حد

چند کني نامه سیاه از گناه
 بهر کمان تو عصا گشته زه
 تیر جوانیت برون شد ز شست
 میل سوي نیل امانی مکن
 پا ز رعونت بزمین نایدت
 زآنکه مصلّاست حجاب نیاز
 پی رویء راست روان پیشه کن
 متّقی جام تمّنی منوش
 مسّ زرانوده نیرزد بهیچ
 تات شوند اهل صفا خواستگار
 یا قدم از راه تمّنی بکش

نیست بروی تو یکی مو سیاه
 شکل کمان راست قدت شرحده
 تا بکمانت فلک این چله بست
 نوبت پیریت جوانی مکن
 بر سر سجّاده چو پا سایدت
 رخ بزمین ساي بوقت نماز
 از کجی و کج روی اندیشه کن
 مدّعی خرّقه تقوی مپوش
 زهد می آلوده نیرزد بهیچ
 صورت و معنیت بهم راست دار
 یا ز سرت خرّقه تقوی بکش

حکایت آن صوفی که در سماع غنای مغنیه خرّقه فقر از سر بر کشید و از لجهء
 بی آرام بحر حقیقت بساحل مجاز آرمید

در صف پیران حرم شد مقیم
 رستی ازین دامگه پرّ و بال
 جذب حش باز ستاندي ز خویش
 رقص کنان گرد حرم در طواف
 زخم بلا بر دل آگه زدش
 وز دل و جان صبر و قرارش ببرد

*k2

کعبه روی از سر وجد عظیم
 مرغ دل او چو زدی پرّ و بال
 وجد الهیش رهاندي ز خویش
 آمدی از هستیء خود گشته صاف
 روزی از آنجا که قضا ره زدش
 مطربهء رونق کارش ببرد

دم زدنت زآنکه نهء تا بکي
 هر نفس اين زمزمهء تازه چيست
 دم نزند جز ز نيستان خویش
 بي بنيستان عدم آورد
 بهر حریفان شکرستان شود
 طوطيءء جانها شود آنجا مگس
 در دلت اندیشه که جز کي کيم
 روکه نه اين شيوهء يکرنگي است
 رنگ يکي گير دورنگي که چه
 زآنکه دورنگي همه عيبست و عار
 بو که ازین عيب مبرا شوي
 گشته علم بر کتف طيلسان
 چند بدین طبل و علم لاف فقر
 بر سر صد عيب بود پرده پوش
 کي شود از خرقةء پاره درست
 مهرهء آن دانهء مرغ هواست
 تا غذي از گرسنه مرغی خوري
 تيز بخون همه دندان تو
 از سر هر سفره مشو لقمه خاي
 سر بقبايح نهد افسانه ات

ناشده از خویش تهی همچو ني
 گر تو نهء اين همه آوازه چيست
 ني چه بود آنکه بدستان خویش
 ۱۱۵۰ باديء هستيءء خود بسپرد
 چون ز نيستان شکرافشان شود
 از شکرستان چو برآرد نفس
 بر لب ت اين لاف که چون ني نيم
 قالب تو رومي و دل زنگي است
 ۱۱۵۵ با تن رومي دل زنگي که چه
 رنگ دورنگي بدورنگان گذار
 به که شفا جو ز مسيحا شوي
 خشک ز روزه شکمت طبل سان
 سر نزده از دلت انصاف فقر
 ۱۱۶۰ خرقةء صد پاره که داري بدوش
 دلق ورع را چو بود تار سُست
 رشتهء تسبیح تو دام رياست
 دانه و دام از پيءء آن گستري
 هست ز مسواک چو سوهان تو
 ۱۱۶۵ تيزيءء دندان ت بسوهان بساي
 شرح محاسن چو دهد شانه ات

بود بابرورش همانا گره
کای زده راه تو خواب و خیال
دیده چرا بایدت از خواب بست
یکدمه راحت چه زیان داردت
هر شبی آید نخست آسمان
کیست که آید بدرم عذر خواه
رحمت خود عذرپذیرش کنم
گوش بخوابانم ازین خوش خطاب
دیده^۱ اقبال من از وی فراز
خواب کنان از رخ زیبای او
چون نفس صبح نخستین دروغ
در دلت از روضه^۲ جان روزنست
چشم بر آن دار که چشمش بتست

هر مژه از دیده^۳ خونابه ده
روزی ازو کرد فضولی سوال
چون دل بیدار تو از خواب رست
رنج نخفتن چو گران داردت
گفت نشاید که خدای جهان
بانگ زند کز صف دوران راه
تا کرم خویش سفیرش کنم
من بچنین حال نهم سر بخواب
او نظر لطف بمن کرده باز
هر که کند دعوی^۴ سودای او
دعویش از صدق بود بی فروغ
جامی اگر دیده^۵ تو روشنست
سخت قدم باش درین ره نه سست

مقاله^۶ یازدهم در نشان دادن از حال صوفیان که نشان ایشان بی نشانیت
و زندگانی ایشان در جانفشانی

وز صفت اهل صفا دم زده
نام بر آورده بصوفی گری
چند تو بر هستی^۷ خود ایستی
بلکه شو از گم شدگی نیز گم
* k.

ای ز صف تیره دلان خم زده
دل نشده صاف ز نام آوری
شیوه^۸ صوفی چه بود نیستی
گم شو ازین هستی^۹ پراشتلم

نکته النّوم اُخو المّوت چيست
 خود بتف اين اخ چه مناسب فتاد
 نيمه ديگر شب انجم فروز
 ميگذرد آن بخور و اين بخواب
 خفته بشب مرده کاشانه
 كي شوي آماده روز پسين
 همنفس گريه جان سوز باش
 عذر همي خواه ز تقصير روز
 واي تو گر شب نه تلافي کني
 شام بروز آر بعدر آوري
 بر تو شب و روز تو تاوان شود
 نامه اعمال سیه کرده
 از رخ آن نامه سياهي بشوي
 با دل فارغ ز سیه نامگي
 ناظر حال تو منزه ز خواب
 کو بتو خوش حاضر و تو غافلي

خواب چو مرگ ار نبود ضد زيست
 چهره اين اخ بتف آلوده باد
 هست يکي نيمه ز عمر تو روز
 ۱۱۱۵ روز و شب عمر تو با صد شتاب
 روز پي خور سگ ديوانه
 روز چنان ميگذرد شب چنين
 شب چو رسد شمع شب افروز باش
 اشک همي ريز بصد درد و سوز
 ۱۱۲۰ هرچه بروز از دل جافي کني
 روز تو شد شام بعصيان گري
 روز و شبت گر همه يکسان شود
 روز که صد گونه گنه کرده
 شب ز مژه بهر سفيدى روي
 ۱۱۲۵ چند کني خواب ز خود کامگي
 کرده تو خواب و زوراي حجاب
 شب چه کني روز به بيحاصلي

حکایت عارف دل بیدار شب زنده دار

دیده فرو بست بکلي ز خواب
 شمع نظر تا سحر افروختي

عارفي از ظلمت شب نورياب
 شب که ز خورشيد نظر دوختي

مقاله^۶ دهم در اشارت بسهر که نشانه^۷ هوشیاری و علامت بخت بیداریست

ای بشکر خواب سهر داده هوش
 ۱۰ مرغ سحر زنده و تو مرده^۸
 ترک هوا گوی و نوایی بزن
 هر شب ازین پرده^۹ زنگارگون
 هست پی آنکه شود آشکار
 شرم تو بادا که کنی تا بروز
 ۱۱ ننگری این دیر بقا پرده را
 بر نکی سر که درین پرده چیست
 سبحة^{۱۰} انجم بثریا که داد
 تار که بر بربط ناهید بست
 نیل برین صفحه^{۱۱} خضرا که بیخت
 ۱۱ خرقة^{۱۱} شب غالیه گون از چه شد
 شمع سحر لمعه^{۱۲} نور از که یافت
 هست درین دائره^{۱۳} قال و قیل
 نقش نگر جانب نقاش رو
 پیس درین مرحله غافل محسب
 ۱۱ خلعت عمر تو عجب کوتاه است
 بیش میفزای بمقراض خواب

خیز که برخاست ز مرغان خروش
 او ز نوا گرم و تو افسرده^{۱۴}
 چنگ بدامان وفایی بزن
 این همه لعبت که سر آرد برون
 بر نظرت قدرت لعبت نگار
 راه نظرا بمژه میخ دوز
 وین همه اوضاع نو آورده را
 نقش نگارنده درین پرده کیست
 طارم چارم بمسیحا که داد
 رنگ که بر محمل خورشید بست
 مهره درین حقه^{۱۵} مینا که ریخت
 دامنش آلوده بخون از چه شد
 جبهه^{۱۶} مه داغ قصور از که یافت
 این همه بر هستی^{۱۷} صانع دلیل
 حسن بنا بین و به بنا گرو
 پای برآر از گل و در گل محسب
 خون بدل از کوتپیش ته ته است
 کوتپیی آنگه نیفتد صواب

۱۰۷۵ شد بفرغت ز غم روزگار
 روزي از آنجا که فلک راست خوي
 طبع بطن از لب دریا گرفت
 کرد کشف ناله که ای همدان
 خو بکرهای شما کرده ام
 ۱۰۸۰ گرچه مرا پشت چو سنگست سخت
 هیچکس نیست بجای شما
 نی بشما قوت همپائیم
 نیک فرو مانده بکار خودم
 بود ز بیشه بلب آبگیر
 ۱۰۸۵ یک بط از آن چوب یکی سرگرفت
 برد کشف نیز بدالجا دهان
 میل سفر کرد بمیل بطن
 چون سوي خشکی سفر افتادشان
 بانگ بر آمد ز همه کای شگفت
 ۱۰۹۰ بانگ چو بشنید کشف لب کشاد
 ز لب خود بود کشادن همان
 زآن دم بیهوده که ناگاه زد
 جامی ازین گفتن بیهوده چند

قاعدهء صحبتشان استوار
 گشت ز بی‌مهریشان کینه‌جوی
 رای سفر در دلشان جاگرفت
 وز الم فرقت من بی‌غمان
 قوت ز غمهای شما خورده ام
 دارم ازین بار دلی لخت لخت
 پشت بکوهم ز وفای شما
 نی ز شما طاقت تنهائیم
 پشت دوتا گشته ز بار خودم
 چوبکی افتاده چو یکجوبه تیر
 وآن بط دیگر سر دیگر گرفت
 سخت بدنندان بگرفتش میان
 مرغ هوا گشت طفیل بطن
 بر سر جمعی گذر افتادشان
 یک کشف اینک بدو بط گشته جفت
 گفت که حاسد بجهان کور باد
 زواج هوا زیر فتادن همان
 بر خود و بر دولت خود راه زد
 زیرکی ورز و لب خود به بند

حوصله تنگ و حدیث فراخ
 چرخه حلاج و هزاران خروش
 پیش صف آمد لب تو پرده کش
 چند شوی پرده در و صف شکن
 موجب صدگونه پراگندگی است
 ورد مکن قول پراگنده را
 وین دو سه نوآمده را پاس دار
 قابل هر نقش خوش و ناخوش است
 منقبت فضل و کمالش دهی
 فاتحه نامه احسان شود
 در درکات شر و شورش کشی
 میل زن چشم یقین گرددت
 ورنه زبان درکش و خاموش باش
 آگهی ز آفت غفلت تهی
 پایه اقبال تو گردد بلند
 تا که از آن پایه نیفتی بزیر

خست طبع است درین کهنه کاخ
 چرخ بدین گردش دایم خموش
 ارسته دندانّت صفی بسته خوش
 کرده زبان تیغ پی یک سخن
 گرچه سخن خاصیت زندگی است
 زندگی افزای دل زنده را
 چشم بر آمد شد انفاس دار
 هر نفس از تو که هیولوش است
 گر ز کرم نقش جمالش دهی
 بر ورق عمر تو عنوان شود
 ور ز سفه داغ قصورش کشی
 خامه کش صفحه دین گرددت
 لب چو کشائی گرو هوش باش
 هوش چه باشد ز خدا آگهی
 دل چو شد از آگهیت بهره مند
 بر سخن بیّهده کم شو دلیر

حکایت کشفی که ببال بطن پریدن آغاز نهاد و بیک سخن نا جایگاه از اوج

هوا بحضیض خاك افتاد

بست بصد مهر بر اطراف شط عقد محبت کشفی با دو بط

گرچه بتن مرده بجان زنده اند
 بسته هر چون و چرا پیش ازین
 آب حیاتست مرا خاکشان
 گوش بخود دار و زخود توشه گیر
 کام سعایت زده در خون تست

۱۰۴۰ زیر گل آنان که پراکنده اند
 مرده‌دلی بود مرا پیش ازین
 زنده شدم از نظر پاکشان
 جامی ازین مرده‌دلان گوشه‌گیر
 هرچه درین دایره بیرون تست

مقاله نهم در اشارت بصمت که سرمایه نجات و پیرایه رفع درجاتست

وی بسخن نادره کار آمده
 گشته از آن نقطه زبانت زیان
 بر خط حکم تو نهد سر فلک
 آفگند آوازه نیکو فری
 خامشیش تیغ جهالت‌گشیست
 ولوله طبل ز بی‌مغزی است
 چون که تهی شد ز صدا پرنواست
 از دم ناخوش مده آنرا بباد
 کی دل تو مخزن معنی شود
 لعل و زرش بین گره اندر میان
 کیسه تهی مانده ز لعل و زراست
 قفل‌نه کلبه احزان اوست
 جلوه‌گر آمد بتماشای باغ

۱۰۴۵ ای بزبان نکته‌گزار آمده
 نقطه نطق است ترا بر زبان
 گر کنی آن نقطه ازین حرف حک
 هر که درین گنبد نیلوفری
 نیکویی فرّ وی از خامش‌یست
 ۱۰۵۰ گفتن بسیار نه از نغزی است
 خم پر از باده تهی از صداست
 در دلت از غیب گلی چون کشاد
 تا نه لبست بسته ز دعوی شود
 غنچه که نبود بدهانش زبان
 ۱۰۵۵ سوسن رعنا که زبان‌آور است
 منطق طوطی خطر جان اوست
 زاغ که از گفتنش آمد فراغ

غول ره تست خدا آگه است
 روی به پیغوله تنهائی آر
 طاقت پیغوله تنهائیت
 رو سوی آرامگه خفتگان
 نکته شنو از لب خاموش شان
 کحل بصیرت کن از آن سُرْمه‌دان
 کوب سر افعی غفلت بسنگ
 زمزمه لَحْنُ بِكُمْ لِاحِقُونَ
 روز حیات تو فروزندگی

هر که نه مشغولیء دینش ره است
 پای وفا بر پی غولان مدار
 ورنه بود از دل سودائیت
 خیز و قدم نه بره رفتگان
 یاد کن از عهد فراموش شان
 پر شده شان بین ز غبار استخوان
 منزلشان بین بته سنگ تنگ
 یا نفس تنگ بر آر از درون
 بو که دلت یابد از آن زندگی

حکایت زنده‌دلی که با مردگان انس گرفته بود و از زندگان فرار می نمود

رفت بهمسایگیء مُردگان
 روی ارادت بمزارات کرد
 روح بقا جُست ز هر روح پاک
 همچو تگ آهوی وحشی ز سگ
 کرد ازو بر سر راهی سوال
 رخت سوی مرده کشیدن چراست
 پاک‌نهادان ته خاك اندر اند
 بهر چه با مرده شوم همنشین
 صحبت افسرده دل افسردگی

زنده‌دلی از صف افسردگان
 پشت ملالت بعمارات کرد
 حرف فنا خواند ز هر لوح خاك
 گشتی ازین سگ‌منشان تیزتگ
 کار شناسی پی تفتیش حال
 کین همه از زنده رمیدن چراست
 گفت بلندان بمغاك اندر اند
 مرده‌دلانند بروی زمین
 همدمیء مرده دهد مردگی

گرد میان منطقه دم پلنگ
پیش تو بندند بخدمت کمر
کش مکش او کند از جانت سیر
مرهم لطفت بجراحت نهند
یا گذرد موج هلاکت ز فرق
رخت خود آری بامید خلاص
تا نشود سایه ترا همنشین
تا نزند صورت تو سر ز آب
تا نشود عکس ترا جلوه‌ده
از همه کس فرد و وحید آمدی
از همه شك نیست که تنها روی
وین همه آمیزش و پیوند چیست
خضم دل و دشمن جان تو اند
عیب تو سنجند که موزون شوند
ور تو نهي سر همه گردن‌کشند
مایهٔ جمعیت ایشان شود
شعله‌زند برق حسدشان چو شمع
عمر دهی از دم اینان بباد
سردیء جانست ره‌آورد شان
دل سپر ناولك دردت کنند

ور شودت در کمر کوه و سنگ
به که دورنگان منافق سیر
گر کشدت شانه بسرینجه شیر
۱۰۰۵ به که حریفان کف راحت نهند
گر کندت بحر پُراشوب غرق
به که بکشتیء رفیقان خاص
در کنف پرتو خور کم نشین
راه ز گلگشت لب جو بتاب
۱۰۱۰ آئینه‌را در نظر خود منه
اول فطرت که پدید آمدی
عاقبت کار کز اینجا روی
این همه اکنون گره و بند چیست
بگسل ازینان که زیان تو اند
۱۰۱۵ قدر تو کاهند که افزون شوند
گر تو شوی پنبه همه آتش اند
چون دلت از غصه پریشان شود
ور شود اسباب حضور تو جمع
چند درین شش‌درهٔ بی‌کشاد
۱۰۲۰ باد خزانست دم سرد شان
ترسم از آن روز که سردت کنند

ني سره وقتي نه بسامان دلي
آمدش از حضرت بچون خطاب
بر همه زين پاي سرافراخته
داديمت ره سوي اين سرزمين
سوي خودش راهنما كي شوم
باطنت از شوق خود آراستم
بر در هر کس نفرستادمت
چشم همه بر در احسان تست
از تو باميد چنين حاصلست

زين سفرم نيست بکف حاصلی
شب چو درين درد فروشد بخواب
کاي برهم پاي ز سر ساخته
گر نه ترا خواستي كي چنين
هرکه نه مائل بسوي وي شوم
حاصلت اين بس که ترا خواستم
ره بسوي خانه خود دادمت
يارب از آنجا که گرم آن تست
جاي اگر چند نه صاحب دليست

مقاله هشتم در اشارت بعزلت مشتمل بر عزت که بي عين علم زلت است
وي زاي زهد علت

دامن صحبت بکش از نا کسان
عاقبت الامر ببادت دهند
خبره چو گل در رخ هر کس مخند
باش چو سایه پس ديوار خویش
قفل کن ابواب خروج و دخول
خانه بپرداز ز نا محرمان
حلقه مارت شده زنجير پاي
محفل هر سفته کني جاي خویش

اي چو گلت جيب بچنگ خسان
گرچه ز آغار کشادت دهند
غنچه ووش از همنفسان لب به بند
جلوه مده همچو خور انوار خویش
بر کس و نا کس بجریم خمول
دیرنشین باش چو عیسی دمان
اگر بود اندر بن غاريت جاي
به که بهر حلقه نهي پاي خویش

بوسه زن دست که باشی به بین
 گر رسدت دولت این دستبوس
 کز نم ما زنده دلند این همه
 پا چو نیایی به پیش دیده سایی
 چهرهٔ صفوت بصفا جلوه ده
 کی شود از راه نجاتت وقوف
 نفس دنی را بفنا کن زبون
 دیو هوارا کن از آن سنگسار
 کار حج و عمره بهم ساختی
 ره بسوی خانهٔ خویشت کُشاد
 و ر چه شود مرغ بان ره پرد

چون توازان سنگ شوی خوشه چین
 بر سر گردون زنی از فخر کوس
 از لب زمزم شنو این زمزمه
 ۹۷۰ سویی قدمگاه خلیل الله آئی
 پای مرّوت بسویی مرّوه نه
 تا نشود در عرفاتت وقوف
 کبش مَنی را بمنای ریز خون
 سنگ بدست آر ز رمی جبار
 ۹۷۵ چون دل ازین شغل بپرداختی
 شکر خدا گوی که توفیق داد
 ورنه که یارد که بان ره برد

حکایت علی ابن موقت قدس الله سرّه و مناجات وی با حضرت حق جلّ وعلی

بُرد ز هر پیر موقت سَبَق
 محنت آن راه بسی می کشید
 زد بدر کعبه سر خود بسنگ
 سوی من افکن نظر رحمتی
 بهر تو نی بهر کسی رفته ام
 بی سر و پا در تگ و دو بوده ام
 بخت مرا پایهٔ اقبال چیست

پور موقت که بتوفیق حق
 بادیهٔ کعبه بسی می بُرید
 ۹۸۰ روزی از آنجا که دلی داشت تنگ
 گفت خدایا پس هر محنتی
 راه حج و عمره بسی رفته ام
 دل بوفای تو گرو بوده ام
 هیچ ندانم که مرا حال چیست

بستر آسایش از ریگ نرم
 به که سرافردهٔ سلطان کند
 پای فرورفته بتفسیده ریگ
 پای فرو کرده بآب زلال
 شو چو شتر گرم‌رو و تیزپای
 بر خشک خشک چو ریحان تر
 رخت بمیقات تجرد رسان
 خلعت سوزن زده از تن بکش
 آی برون از همه سوزن مثال
 بوکه ترا بخیه نیفتد بروی
 بو که بود کار کفن پوشیت
 نعرهٔ لبیک زن احرام را
 سینه خراشیده و دل دردناک
 هست سیه پوش نگاری مقیم
 او بچنان صحن مربع نشین
 سجدهٔ شوخان عجم سوی او
 غالیه در جیب جهان ریخته
 کرده نهان در ته دامانست سنگ
 دیدهٔ جان سرمه‌کش از سنگ او
 دست تمنّاش یمین الله است

پشت امید تو بخورشید گرم
 سایه بفرقت که مغیلان کند
 باد مخالف زده در دیده ریگ
 به که نشینی بهب شمال
 بانگ حُدی بشنو و صوت در آی
 راه وفا می سپر و می گذر
 بار بمیعاد تعبّد رسان
 رشتهٔ تدبیر ز سوزن بکش
 هرچه بر آن بخیه زدی ماه و سال
 باز کن از بخیه زده جامه خوی
 گرنه زمرگ است فراموشیت
 لب بکشا یافتن کام را
 موی پزولیده و رخ گردناک
 رو بحرم کن که در آن خوش حریم
 صحن حرم روضهٔ خلد برین
 قبلهٔ خوبان عرب روی او
 باد چو در دامنش آویخته
 تا شکنی شیشهٔ ناموس و ننگ
 باز شکن دامن شبرنگ او
 سنگ سیاهش که از آن کوتاه است

۹۳. بهره که دیدی ز خداوند خود
تا چو بریزد صدفت زیر خاک
گفت که دارم سفری دور پیش
چون به پرد طوطیء من زین قفس
دل چو قوی گشت بروزی دهم
۹۳۵ جامی ازین به غم فرزند خور
زآفت این رهنش آگاه کن
قبله اش الرزق علی الله کن

مقاله هفتم در اشارت بزیارت بیت الله که بوادیء تگ و پویش در پس هر سنگی
سرهنگی سر نهاده و در بوادیء جست و جویش در بن هر خاری گرفتاری از پای افتاده

ای ز گلت نازده سر حَبّ دل
خیز که شد پرده کش و پرده ساز
یکدم ازین پرده سمعی بکن
۹۴۰ دین ترا تا شود ارکان تمام
گر نبود راحلهء باد پای
ناقه اگر نیست ترا زیر ران
گر بادیمت نبود دست رس
ته بتش بسته بگرد و غبار
۹۴۵ پاشنه از خنده دهان کرده باز
واله و حیرت زده و مستهم
مانده ز حُبّ و طنت پا بگل
مطرب عشاق ز راه حجاز
هر چه نه زین پرده وداعی بکن
روی نه از خانه برون کن مقام
راحلّه از پا کن و در ره در آی
بر قدم ناقه روان شو روان
جلد قدم پای فراز تو بس
کرده تمش خار بمیخ استوار
زآبها ریخته اشک نیاز
خنده زنان گریه کنان می خرام

بهر چه رخ داشتی از وی نهان
 پهلو ازو بهر چه کردی تهی
 بهر چه کردی سوی بیچاره پشت
 بس که بسوزند سوی لاله‌زار
 همچو تو نهند ببالای هم
 طول دهندت بهمان قدر و عرض
 سینه تهی کن ز المهای خویش
 بهتر از آن داغ که فردا کشی
 داغ نهی این همه بر خویشتن
 کار خدا را بخدا واگذار

گاه برخ داغ نهندت که هان
 گاه بپهلو که ز بس بی‌رهی
 گاه به پشتت که ز روی درشت
 ۹۱ داغ دورویه به تنت لاله‌وار
 جای دگر داغ کند هر دم
 قدر دم گر بود افزون بفرض
 تفرقه کن جمع درمهای خویش
 داغ جدائیش که اینجا کشی
 ۹۲ حیف بود کز پی فرزند و زن
 ضامن رزق همه شد کردگار

حکایت آن صاحب کرم که بر همیان دم از رشته^۹ تدبیر پندگویان بند نه نهاد

حرف فنا از ورق زر و سیم
 سازدش از نقش بقا سگه‌نو
 جلوه بمیدان کرم در گرفت
 بی‌کرمان را کرم‌آموز ساخت
 ز آنچه طلب کرد بسی بیش داد
 کای شده پیش تو یکی سیم و سنگ
 قفل عدم بر در اسراف نه
 خوار مگردان خلف خویش را

دیده‌وری خواند بعقل سلیم
 خواست درین دایره^۹ تیزرو
 عقده ز همیان دم بر گرفت
 ۹۲ بی‌درمان را دم‌اندوز ساخت
 هر زر و سیمی که بدرویش داد
 گفت فضولی ز کرم دست تنگ
 هرچه دهی از سر انصاف ده
 بعد شکستن صدف خویش را

گردش از آن ساخت که گردان بود
 نی که بدستت ز خلاف کرم
 تاش جدا کم کنی از مِشت خویش
 ۸۹۵ ناخن سیمت که بکف حاصلست
 ناخنه از دیده دل بر تراش
 جمع مکن درهم و دینار را
 ورم بمثل جمع شود صرف کن
 هست مُبردگه ترا سیبویه
 ۹۰۰ هر چه بگوید بُز اخفش شوی
 پیشه کنی از سر جهل شگرف
 صرف همه گرچه نیاید ز تو
 ده بدر از سیم و زرت آن قدر
 حق چو ترا داد ز دینار بیست
 ۹۰۵ ریخت ز درهم بکنارت دو بیست
 زین زر و سیم است بباغ نعیم
 خشت زر پخته ده و سیم خام
 ماره مکن زر که شود ماره مار
 چون بگلوی کس از آن ماره هیچ
 ۹۱۰ هر درم سیم که ز حق فقیر
 بهر جزای تو بروز شمار

کف بکف از راه نوردان بود
 ناخنی از سیم شود هر درم
 بر صفت ناخن از انگشت خویش
 ناخنه دیده جان و دل است
 ورنه بناخن دل خود میخراش
 سخره مشو شکنه ادبار را
 گوش نیوشنده بدین حرف کن
 گرچه بنحو است مشارالیه
 ریش بجنبانی و دل خوش شوی
 منع دندانیر و دراهم ز صرف
 منع همه نیز نشاید ز تو
 کاردت از عهده واجب بدر
 بخل بیک نیمه دینار چیست
 پنج چو خواهد ز کنارت مایست
 قصر ترا خشت زر و خشت سیم
 تا که بود قصر تو فردا تمام
 گردنت از مار شود طوق دار
 ندهی از آن بین بگلو مار پیچ
 زیر زمین میکنیش جای گیر
 سرخ چو دینار کنندش ز نار

حرف خجالت زده بر لوح عاج
 لاله من داغ نه یاسمن
 یافته آوازه سرو سہی
 خون دل از سینه او جوش کرد
 دولت و اقبال قرین بودیت
 تخم هوایت دگری کاشتی
 کس نهد آئینه در پیش کور
 تو سر دعوی نکشودی چنین
 بر تو کشاده است در لاف تو
 در حجب غیب جمالیت هست
 در نظر بی بصرانش منہ
 خط خطا بر ورق لاف زن

۸۷۵ طلعت من خواسته از مه خراج
 نرگس من چشم و چراغ چمن
 از صفت قامت من کوتہی
 کور چو افسانہ او گوش کرد
 گفت اگر حال چنین بودیت
 ۸۸۰ دامن تو دیدہ وری داشتی
 این ہمہ بینندہ ز نزدیک و دور
 چشم من ار کور نبودي چنین
 بستگی چشم از اوصاف تو
 جامی اگر نقد کمالیت هست
 ۸۸۵ بر بصر اهل نظر جلوہ ده
 ورنہ زہمت در انصاف زن

مقاله ششم در اشارت بزکوٰۃ کہ سرمایہ بالمش مال و مالش نفس
 بخیل بدسگال است

بند بر آجا ز ہر انگشت تو
 گردش او تاب دہد پنجہ ات
 نقد خود از دست تو بیرون کند
 از پی آزادی زندانیان
 ساختنش گرد چرا ورد ساخت
 * h 2

ای شدہ زندان درم مشت تو
 پیش کہ ایام کند رنجہ ات
 عیش ترا حال دگرگون کند
 ۸۹ خوش بکشا دست چو احسانیان
 مرد درم زن کہ درم گرد ساخت

کت ز ادا روی بکفارتست
 تشنه‌لی شربت جام صفاست
 بلکه بریدن بود از هر هوس
 هرچه نشاید که بگوئی مگویی
 گوش به پرداز ز نشنیدنی
 پای مفرسای براه امل
 بلکه دل از غیر خدا پاک کن
 هیچ مدان هیچ مبین جز خدای
 آنچه پسندش نبود کم پسند
 وای تو گر زان نکشی باز دست
 مایهٔ اقبال تو بی‌وایگی است
 اهل دلش کی بتو بگذاشتی
 لا جرم آنرا بتو بگذاشتند

کرده قضا دین ترا غارتست
 گرسنگی طعمهٔ خون رضاست
 ۸۶۰ روزهٔ خاصان نه همین است و بس
 هرچه نباید که بجوئی مجویی
 چشم مکن باز بنادیدنی
 دست میالای بشغل دغل
 علم و عمل را ز ریا پاک کن
 ۸۶۵ نیست ترا قبلهٔ دین جز خدای
 هرچه نه ذکر وی از آن لب به بند
 وایهٔ نفس است جز او هرچه هست
 جستن آن وایه ز بی‌مایگی است
 نفس و هوا گر شرفی داشتی
 ۸۷۰ در دل و جان نخم دگر کاشتند

حکایت آن زن زشت‌روی که خریدار کوری یافته بود و وجه ناسرهٔ

خود را پیش او می‌ستود

کینه‌وری طعنه‌زنی زشت‌خوی
 وز سپرش جبهه پراژنک‌تر
 خامشیش بی‌هده گفتار ژاژ
 حیفا که ماند از تو جام نفث

خواست یکی کور زنی زشت‌روی
 از شبه اش چهرهٔ سیه‌رنگ‌تر
 گوش‌گر و پشت کج و چشم کاژ
 یکشبی از ناز بان کور گفت

نیست بجز آنکه شکم پر کنی
 دایه ترا بهر شکم ناف زد
 گر نزدت دایه برین شیوه ناف
 بو که دمد از نفست بوی مشک
 به بود از نافع مشک تتر
 کی شوی از قوت روان بهره یاب
 چون رسدت لذت الصوم لی
 از همه حریفی آنا آجری به است
 یا شررش ناوک خذلان فگن
 چون سپر نور کشد در برت
 مهر زدن بر در دوزخ خوش است
 مهر بزن تا برهی از شرش
 خوی گرفتی بنجاست کشی
 تو بشکم می کشی و او به پشت
 کابروی حور است ز نیلی تتق
 مهر کن ای مهر لببت مهر ما
 در حرم مات شود فتح باب
 هاویه بند آمد و جنت کشای
 بیش ز کم خواریء یک سی منال
 حلق ز کفارتت افتد بشست

کار تو از هرچه تصور کنی
 حرص تو لقمه نه بانصاف زد
 چند کشتی رنج شکم از گداز
 ساز چو نافه شکم خویش خشک
 نکهت روزه ز لب روزه دار
 معده معد کرده پی نان و آب
 باطنت از نفس و هوا ممتلی
 هرچه بدان شرع بشارت ده است
 شعله دوزخ چو شود تیغ زن
 روزه گرد آمده در دفترت
 حرص و شره دوزخ پر آتش است
 روزه بود مهر زدن بر درش
 چون خر کفاس ز بس ناخوشی
 با من ازین نکته چه باشی درشت
 ماه نو روزه ببین از افق
 میکند ایما که لب از بهر ما
 لب چو به بندی ز طعام و شراب
 طرفه کلیدی که درین تنگ نای
 سیصد و شست است ترا روز سال
 گرز تو یابد یک ازین سی شکست

حکایت کشیدن پیکان از تیر راست‌رو کیش ولایت امیر المومنین علی کرم الله
وجه در وقتی که از کشاکش کمان مجاهده بر نشان مشاهده افتاده بود

<p>صیقلیء شرك خفي و جلي تیر مخالف بتنش جا گرفت صد گل محنت ز گل او شگفت پشت بدرد سر اصحاب کرد چاك بتن چون گلش انداختند آمد از آن گلبن احسان برون گفت چو فارغ ز نماز آن بدید ساخته گلزار مصلاي من گفت که سوگند بدانای راز گرچه ز من نیست خبردارتر گر شوم تن چو قفص چاك چاك در قدم پاك روان خاك شو گرد شگافی و بمردی رسی</p>	<p>شیر خدا شاه ولایت علی ۸۲۵ روز اُحد چون صف هیجا گرفت عنجهء پیکان بگل او نهفت روی عبادت سوی محراب کرد خنجر الماس چو بینداختند غرقه بخون عنجهء زنگارگون ۸۳۰ گل گل خونس بمصلا چکید این همه گل چیست ته پای من صورت حالس چو نمودند باز کز الم تیغ ندارم خبر طائر من سدره نشین شد چه باك ۸۳۵ جامی از آرایش تن پاك شو باشد ازین خاك بگردی رسی</p>
---	--

مقاله پنجم در اشارت بروزهء رمضان که نوربست کثیر الفیضان هم روح را

شمع الجمن افروز است و هم نفس را برق خرمن سوز

ای ز پی طبل شکم همچو نای جمله گلو گشته ز سر تا بیپای

دولت آینده که داند کراست
 خوبترین زیور آن طاعتست
 سجده طاعت بردش هرچه هست
 به که ازین شیوه قدم در کشتی
 بر در طاعت شده کرسی نشین
 بسته ز جوزا پی خدمت کمر
 دیده انجم بزمین خضوع
 اشک ستاره بسحر ریخته
 مهر بخاک در او سوده چهر
 از کشش اوست بزنجیر شوق
 قعده طاعت بمصلای خاک
 بر در قیوم جهان بر دوام
 دایم از آنست که پشتش دوتااست
 سر بزمین میبرد اندر چرا
 جمع کن این چند عمل در نماز
 راه جمعیت باطن بری
 از خود و از هستی خود بی شعور

رفته عمر تو رهین فناست
 شاهد وقت تو همین ساعتست
 شرم تو بادا که ببالا و پست
 تو کنی از سجده او سرکشتی
 ساق ادب برزده عرش برین
 چرخ فلک خرقة ازرق ببر
 دوخته شب تا بسحر در رکوع
 سجده پروین ز کف آویخته
 ماه زده بر در او کوس مهر
 جنبش ارکان بسوی تحت و فوق
 کار جمادست پی حی پاک
 وصف نباتت نمودن قیام
 هیأت حیوان برکوع است راست
 ور نبود میل سجودش چرا
 خیز تو هم برگ تعبّد بساز
 تا ز پریشانی ظاهر بری
 جمع نشینی بمقام حضور

نعرهٔ او خواب ترا کم نکرد
 میل نمازت بچوایی نبود
 پشت چو محراب خمیده ترا
 پنجم نماز است به از پنجم گنج ۷۹۰
 بهر تو پنجاه به پنجم آمده
 پنجمهٔ خود ساز بدین پنجم سخت
 گر نکنی پنجمه بدین رجه اش
 شیردلی پنجمه ازین پنجم کن
 شاخ هوارا نشود بیخ مست ۷۹۵
 دست بشو بهر تمسک بخیز
 از کف مساح بسر تاج نه
 تا چو بمعراج ترا ره شود
 وقت سیاست پی ادبارشان
 دین ترا نیست ستون جز نماز ۸۰۰
 پشت تو آندم که ز طاعت دوتا است
 مسجد تو شد همه جا سنگ و خاک
 تا ره طاعت بود آسان ترا
 لیک تو از کاهلی و جاهلی
 پای امل از گل طینت برآر ۸۰۵
 زینت تو بس کمر بندگی

قامت او قد ترا خم نکرد
 پشت دو تا گشته به پیری چسود
 روی بقبله نرسیده ترا
 به که بدین پنجم شوی گنج سنج
 طبع تو زین پنجم برنج آمده
 پنجمهٔ ابلیس بدرخت لخت
 کی بودت طاقت سر پنجمه اش
 شاخ هوارا بکن از بیخ و بن
 تا ندهی نم ز طهارت بخت
 روی ز پندار توجه بغیز
 پای چو شد شسته بمعراج نه
 دست شیاطین ز تو کوتاه شود
 پایهٔ معراج تو بس دارشان
 بهر قیامش چو ستون قد فراز
 از پی آن خیمه ستونیست راست
 خاک شد از بهر تو چون آب پاک
 زان نشود طبع هراسان ترا
 همچو خزان مانده در آب و گلی
 چشم خرد بر زر و زینت مدار
 تاج تو در سجده سرافکندگی

حکایت تیزبصری حسن بصری رضی الله عنه که نکتهٔ حکمت حجاج را در
ظلمات ظلم او مشاهده نمود

<p>از حسن آن بصریء نافذ بصر کز دل غفلت زده گردم فشانند گفت فضولی که نه در بندگی ساعتی از عمر بپایان برد شاید اگر داغ بجانش نهند پیش وی آید المی جان گداز همچو حسن هر که بود هوشمند حکمت نویافته هر جا بود گرچه بیابد برهش بی طلب گوهر گنجینهٔ جان سازدش جایی اگر خلق تو آمد حسن نکتهٔ حکمت که رسد گوش کن</p>	<p>نکتهٔ آرند عجب مختصر آن نفس پاک که حجاج راند کش پیٔ آن داد خدا زندگی گرچه در آن ملک سلیمان برد مالش محرومی از آتش دهند سوزد از آن حسرت دور و دراز گوش کند از لب حجاج پند گم شدهٔ خاطر دانا بود گیردش از خاک بدست ادب در صدف سینه نهان سازدش از لب هر ظالم حجاج فن ظلم رساننده فراموش کن</p>
--	--

مقالهٔ چهارم در اقامت نمازهای پنجگانه که پنجهٔ طاقت قوی پنجگان تاب مشقت
دادهٔ اوست و جبین عزت گردن فرازان بخاک مذلت نهادهٔ او

<p>مانده تهی سلك جماعت ز تو سود نکردت ز مؤذن خروش</p>	<p>۷۸۰ ای شده رخنه صف طاعت ز تو پنبهٔ غفلت چو ترا بست گوش</p>
---	---

اطلس او در دم مقراض نه
 خلعت توحید ببالای تو
 یافته زین خلعت زیباست زیب
 شیردلان را بود آرامگاه
 همدمیء شیردلان پیشه کن
 یکدل و یکروی و یک اندیشه باش
 صد در امید برویت کشاد
 روشنیء چشم جهان بین تست
 قامت قدت بفلک فرق ساي
 با تو بگویم که چرا آفرید
 نی یکی از یکی و اندکی
 صد قدم از اندک و بسیار پیش
 پیش نهی پای پرستشگری
 کسب سببهای سعادت کنی
 آخر از آن کار شود شرمسار
 داغ ندامت بقیامت برد
 آتش آنش ابد الابدین

چرخ که آمد بتو مقراض ده
 تا بُرد از همت والای تو
 شاهد هر جان که بود دلفریب
 پیشهء توحید درین دامگاه
 ۷۶۰ شیردلی روی در آن پیشه کن
 با همه هم پیشه و هم پیشه باش
 روی در آن کن که ترا روی داد
 چشم بر آن نه که ز روز نخست
 دست در آن زن که ازو شد پبای
 ۷۶۵ صانع بیچون که ترا آفرید
 تا بشناسیش بنعت یکی
 بل یکی زانک و بسیار بیش
 چون بشناساییء او پی بری
 روی بهحراب عبادت کنی
 ۷۷۰ هرچه کند بنده برون زین دو کار
 رخت بسرحد ندامت برد
 شعله زند از دل محنت قرین

آدمي آنست که دینی دروست
 گر بود این پیکر گلِ آدمي
 بلکه فزون باشد ازو در نمود
 آدمي پشت بر ایام کن
 پیش شریعت رو اسلام سنج
 رکن نخستین که شهادت بود
 هست دو ره هر دو بهم متصل
 آن یکی اقلیم الهی کشای
 و آن دگرت گنج فتوت فشان
 ورنه بنهایت نگری يك ره است
 هست یکی ظرف بغایت شگرف
 نیست بجز شهد سعادت درو
 دست درین شهد ز عادت بدار
 بو که ز منشور سعادت نویس
 خامه بهر صفحه که بنگاردش
 یعنی ازین شهد که صافی فتاد
 لام الفش هست درین دیو لاج
 بلکه چو پرکاروش آمد پدید
 آلت قطع آمده مقرض وار
 چون ز دو انگشت وی تیز دست

پیش نگاری شوی آئینه‌نِه کش نبود هیچ ز آئینه به

حکایت مسافر کنعانی که برسم ارمغانی آئینه نورانی پیش روی یوسف
علیه السلام نهاد

صیت وی از مصر بکنعان رسید	یوسف کنعان چو بمصر آرמיד
پر شده مغز وفا پوستش	بود در آن غمکده یک دوستش
آئینه بهر ره آورد بُرد	۷۲۵ ره بسوی مصر جمالش سپرد
کای شده محرم بحریم وصال	یوسف ازو کرد نهانی سوال
زین سفرم تحفه چه آورده	در طلبم رنج سفر برده
هیچ متاعی چو تو نشناختم	گفت بهر سو نظر انداختم
پاک زهرگونه غباری که هست	آئینه بهر تو کردم بدست
طلعت زیبات تماشا کنی	۷۳۰ تا چو بان دیده خود وا کنی
گر روی از جای بجای تو کیست	تحفه افزون ز لقای تو چیست
غافل ازین تیره دلانند و بس	نیست جهان را بصفای تو کس
صیقلی آئینه خویش باش	جامی ازین تیره دلان پیس باش
یوسف غیب تو شود رونمای	تا چو بتابی رخ ازین تیره جای

مقاله سیوم در بیان آنکه آدمیت آدمی نه بصورت ما و طین است بلکه بسعادت

اسلام و دین است و اول ارکان این سعادت اقرار است بکلمتین شهادت

۷۳۵ ای که در دولت دین کم زنی چند دم از نسبت آدم زنی

مملکت نامتناهی گرفت
 هرکه ازو هرچه طلب کرد یافت
 چون نظر انداخت خدا دید و بس
 شاهد و مشهود درو جز خدای
 وز کمرش پشت به پشت آمده
 دست جفا در کمر او مکن
 معنی شیطان شده همدم ترا
 بسته بر افسانه دیو رجیم
 کرده نهان دفتر زرق و حیل
 صورت اگر نیست تأسف که چه
 دل بسوی فرع چرا داشتی
 صیرفیء سیم وزر خویش باش
 ورنه چه چاره است ز آتش ترا
 هر غش و غلی که بیای بسوز
 چشم خرد را ز غرض پاک کن
 نیست در آلودگی آسودگی
 نقش دوئی دور کن و ساده شو
 شیوه آئینه دلان سادگیست
 پاک ز رنگ صور کائینات
 همنفس شاهد موزون شوی

کشور اسماء الهی گرفت
 پرتو او بر زن و بر مرد تافت
 آینه شد که برو چشم کس
 بلکه نبود از دل ظلمت زدای
 ای بره دور و درشت آمده
 پشت وفا بر گهر او مکن
 حیف بود صورت آدم ترا
 سهل بود جلد کتاب کریم
 دلق صفا در بر وزیر بغل
 گرگدلی صورت یوسف که چه
 اصل که معنی است چو بگذاشتی
 قدرشناس گهر خویش باش
 گر زر خالص شده خوش ترا
 آتشی از سوز طلب برفروز
 جوهر دل را ز غرض پاک کن
 دامن جان در کش از آلودگی
 بند زتن بگسل و آزاده شو
 زاد مریدان ره آزادگیست
 ساده دلی باش پسندیده ذات
 تا چو ازین مرحله بیرون شوی

مقاله^۶ دوم در بیان آفرینش آدم که آئینه^۷ ذات و مظهر جمعیت اسما و صفات آفریننده است سبحانه و تعالی

۶۸۵ پیش که از ابر صفا نم نبود
 بود جهان یکبیک آئینها
 بر سر هر گنجی طلسمی دگر
 لیک نشانی ز مسما نداشت
 شاه ازل خواست چنان مظهري
 ساخت دلش مخزن اسرار خویش
 هرچه عیان داشت برو خرج کرد
 شد ز ره صورت و معنی بهم
 علم الاسما رقم دفترش
 گونه^۸ گندم بادیمش سپرد
 ۶۹۰ سایه بر اوج فلک انداختش
 جز سر فرقت زدگان هرکه بود
 بزم کرامت ز رخس بر فروخت
 چون بر رخس چشم همه تیز دید
 باز بجانش پی^۹ دفع گزند
 ۷۰۰ تیرگی^{۱۰} معصیتش دور شد
 سیر وجودش بلطافت رسید

رسته گل صفوت آدم نبود
 بلکه سراسر همه گنجینها
 نقد در و گوهر اسمی دگر
 مظهر جمعیت اسما نداشت
 چید ز دریای قدم گوهری
 کرد رخس مطلع انوار خویش
 هرچه نهان خواست درو درج کرد
 مجمع بحرین حدوث قدم
 خمر طینت صدف گوهرش
 نامش از آن روی جز آدم نبرد
 سجده گاه فوج ملک ساختش
 چهره بخاک ره آن پاک سود
 هرکه رخس دید بر آن دیده دوخت
 نیل عصا آدم بروی کشید
 تابشی از تاب علیه او فگند
 ظلمت نیلش علم نور شد
 دور کمالش بخلافت رسید

حکایت شیخ روزبهان قدس الله سره با بیوه که میوه دل خود را
شیوه مستوری می آموخت

روزبهان فارس میدان عشق
پیش در پرده سرائی رسید
کز سر مهر و شفقت مادری
کای بجمال از همه خوبان فزون
ترسم از افزونی دیدار تو
نرخ متاعی که فراوان بود
شیخ چو آن زمزمه را گوش کرد
بانگ بر آورد که ای کنده پیر
حسن نه آنست که ماند نهان
حسن که در پرده مستوریست
تا ندرد چادر مستوریش
جلوه که هر لحظه تقاضا کند
تا ز غم عشق چو شیدا شود
جامی اگر زنده بیننده
سرمه ز خاک قدم عشق گیر

فارسیان را شه ایوان عشق
از پس آن پرده صدائی شنید
گفت بخورشیدلقا دختری
پای منه هر دم از ایوان برون
کم شود اندوه خریدار تو
گر بمثل جان بود ارزان بود
سر محبت ز دلش جوش کرد
از دلت این بیخ هوس کنده گیر
گرچه بود پرده جهان در جهان
زخم هوس خورده منظوریت
جان نشود منظر منظوریش
بهر دلی دان که تماشا کند
کوکبه حسن هویدا شود
در صف عشاق نشیننده
زنده بزیر علم عشق میر

قُفل ز دُرُج گهرش کرد باز
 پیش گل اوصاف خط او نوشت
 بست گره طرّه شمشاد را
 زد ره مستان صبحی پرست
 زد نفس شوق ز بالای سرو
 پرده کشا گشت ز اسرار گل
 زد بسر سبزه قدم سر زده
 سوخت بداغ غم او شاددل
 در نظر نرگس بسیار خواب
 عشق شد از جای دگر جلوه گر
 عشق از آن شعله دلی را بسوخت
 عشق دلی آمده در دام یافت
 عشق دلی را بغمش بنده کرد
 عشق هم از وی نگریزد بلی
 گوهر و کاند بهم حسن و عشق
 جز بهم این راه نه پیموده اند
 نیست کشاد همه جز بندشان
 جنس نفیس است و خریدار نی

عنجه سخن از شکرش کرد ساز
 سبزه بگل غالیه تر سرشت
 شد هوس طرّه او باد را
 نرگس چاش بان چشم مست ۶۵۵
 فاخته با طوق تمنای سرو
 بلبل نالنده بدیدار گل
 کبک در پی پایچها بر زده
 قمریء بنهاده بشمشاد دل
 مرغ مسخر ساخت بناز و عتاب ۶۶۰
 حُسن زهر جا که زد القصه سر
 حسن زهر چهره که رخ بر فروخت
 حسن بهر طرّه که آرام یافت
 حسن زهر لب که شکر خنده کرد
 حسن جز از عشق نگیرد غذی ۶۶۵
 قالب و جانند بهم حسن و عشق
 از ازل این هر دو بهم بوده اند
 هستیء ما هست ز پیوندشان
 حسن و کس از عشق گرفتار نی

مقالهٔ اول در آفرینش عالم که آئینهٔ جمال‌نمای اسما و صفات آفریننده
است سبحانه و تعالی

بود بی جلوه کمر کرده چُست
جلوه‌نمائی همه باخویش داشت
غیر وی این عرصه نه پیمود کس
دعوی مائی و توئی هیچ نه
لوح هم آسوده زرنج خراش
عقل سر نادره پرسی نداشت
بود بمطمورهٔ يك نقطه درج
پشت زمین حامل مردم نبود
بود مصون از رجم اُمّهات
طفل موالید بخواب عدم
معنی معدوم چو موجود بین
حسن تفصیل شیون و صفات
بر نظر خویش شود جلوه‌گر
روی دگر جلوه دهد لا جرم
باغچهٔ کون و مکان آفرید
جلوهٔ او حسن دگر آشکار
گل خبر از طلعت زیباش داد

۶۳ شاهد خلوتگهٔ غیب از نخست
آئینهٔ غیب‌نما پیش داشت
ناظر و منظور هم او بود و بس
جمله یکی بود و دوی هیچ نه
بود قلم رسته ز زخم تراش
۶۴ عرش قدم بر سر کرسی نداشت
دائرةٔ چرخ بصد دخل و خرج
سلك فلك ناظم انجم نبود
نقطهٔ آبا بمضیق جهات
بود درین مهد فرو بسته دم
۶۴ دیدهٔ آن شاهد نابود بین
گرچه همی دید در اجال ذات
خواست که در آئینهای دگر
درخور هر يك ز صفات قدم
روضهٔ جان بخش جهان آفرید
۶۵ کرد زهر شاخ و گل و برگ و خار
سرو نشان از قد رعناش داد

شوق درو قوت پای آزمای
 در طلب وی قدمی میزد
 کز طرفی مرده گامی رسید
 نایره در خرمن آرام زن
 گرد چو خورشید یکی چشمه سار
 نورفشان چهره چو بدر منیر
 پیش گرفتم سبق احترام
 درج حقیقت بجوام کشاد
 بند کشاد از دل من غنچه وار
 داد زهر بند رهائی مرا
 بر گهرم گوهر اطلاق بست
 هستیء خود را همگی بحر دید
 یافت همه جلوهء خویش آشکار
 هیچ گهر جز گهر خود نیافت
 هیچ ندانست که جز بحر چیست
 تا که بدین بحر شدی آشنا
 طالب در و گهر خاص شو
 لایق آن حسن مقالیت هست
 ساختهء شرح مقالات باش

بود عجب بادیهء دلکشای
 در هوس پیر دمی میزد
 سیر من آخر بمقامی رسید
 در پی آن گام شدم گام زن
 تا بفلک رنگی یکی سبزه زار
 بر لب آن چشمه وضو کرد پیر
 سبق نمودم بدعا و سلام
 گوش کرامت بخطابم نهاد
 لطف جوابش چو نسیم بهار
 کرد چو آن بند کشائی مرا
 رشتهء من از گره قید رست
 قطرهء ناچیز به بحر آرمید
 در صور بحر چو موج و بخار
 چون پی گوهر سوی دریا شتافت
 چون بقماشا سوی خود بنگریست
 جامی اگر زانگه زدی دست و پا
 غرقهء بحر آمده غواص شو
 در دل اگر شعلهء حالیت هست
 سوختهء شعلهء حالات باش

راه سلوک تو به پایان رسد دانش و دید تو بوجدان رسد
فارغ ازین جسم و دل و جان شوی هر چه بدیدی بیقین آن شوی

صحبت سیوم با پیر حقیقت بین و یافتن مرید گوهر مقصود را از حقه^۱ حق الیقین

چاشت که خورشید علم بر فراشت
هر علم از سایه فزاید پناه
خنجر زرین چو کشید از شکوه
چهره چو افروخت ز نیلی تتق
سایه^۲ ظلمت زمیان دور شد
من بچنین روز زادبار خویش
تنگ شده بردل من شهر و کوی
پای نهادم بتماشا و گشت
عاقبتم گشت بدشتی کشید
بادیه^۳ پهن چو صحن امل
بس که سر افراخته زو گردباد
صد گله گورش زیمین و یسار
هرگز از آسیب شکارافکنان
بهر رهائی ز سگ تیزتاز
آچه درو خواب برد ز اضطراب
کنده ددانش همه دندان آز

ظلمت سایه بزمین کم گذاشت
جز علم خور که بود سایه گاه
سایه شد از دشت گریزان بکوه
زیب دگر یافت افق تا افق
ظلمت سایه همگی نور شد
تیره چو سایه پس دیوار خویش
طوف کنان تافتم از شهر روی
رخت کشیدم سوی صحرا و دشت
کش نه کران بود و نه پایان پدید
دور چو از دیده غافل اجل
خیمه^۴ گردون شده ذات العمداد
صد رمه آهوش بهر مرغزار
آهو و گورش نشده تگ زنان
روبهش از حیلہ گری رسته باز
دیده^۵ خرگوش ندیده بخواب
از جگر خویش شده طعمه ساز

گرد چمن طوفکنان میشدم
 روی نمود آدمی با جمال
 ۵۸۰ چشم کشادم بتأمل که کیست
 در دلم افتاد که پیر من است
 پرده دوری چو شد از پیش دور
 پیش دویدم که سلام عَلَیْكَ
 گفت جوایی که چو آب حیات
 ۵۸۵ از لمعات رخ و نور جبین
 شد مدد نور نظر نور دل
 آنچه دل از پیش ندانسته بود
 دید که عالم ز سمک تا سما
 هستی واجب یکی آمد بذات
 ۵۹۰ کثرت صورت ز صفاتست و بس
 بحر یکی موج هزاران هزار
 دیده چو شد بهره ور اینسان ز پیر
 دیده ز یمن نظرت یافتم
 آنچه مرا زابر نوالت رسید
 ۵۹۵ آنچه ز مهرت بدل و دیده تافت
 مدح تو نی حوصله چون منیست
 گفت که جامی تو کجایی هنوز

جامه دران نعره زنان می شدم
 هست نه و نیست نه همچون خیال
 و آمدنش سوی چمن بهر چیست
 صیقل مرآت ضمیر من است
 دیدمش آن موج فشان بحر نور
 روحی و نفسی و فوادی لدیک
 داد ز اندیشه مرگم نجات
 چشم مرا ساخت چو دل تیزبین
 گشت بصیرت ببصر متصل
 پیش نظر جمله هویدا نمود
 نیست بجز واجب ممکن نما
 هست تعدد ز شیون و صفات
 اصل همه وحدت ذاتست و بس
 روی یکی آئینها بی شمار
 گفتمش ای خواجه روشن ضمیر
 وز همه با یمن ترت یافتم
 سبزه ز باران بهاری ندید
 ذره ز خورشید درخشان نیافت
 منقبت جان نه حد هر تنیست
 باش که تا صبح تو آید بروز

ریخت ازین گلشن فیروزه فام
 باد سحرخیز گل افشان رسید
 جلوه گهی یافتم آراسته
 بلکه یکی صومعه^{۵۶} بسته صف
 سبزه مصلاً ز گیا ساخته
 سبزلباسان بخشوع تمام
 مرغ چمن زمزمه ساز همه
 جُسته چنار اشرف اوقات را
 او بمناجات چو تلقین شده
 گل که بتجرید بود ره نمون
 غنچه بتعلیم طریق ادب
 کرده بنفشه چو مراقب نشست
 نرگس آگه که همه دیده بود
 دیده جهان بین نشود جز بدوست
 مکله^{۵۷} لاله شده سرمه سایی
 یا بمیانش الفی کرده راه
 قمری و بلبل زده راه سماع
 بر دف گل برگ^{۵۸} جلاجل شده
 من بچنین وقت پر از یاد پیر
 آتش شوقش ز درون شعله کش

نبض بمن ده که طیب تو ام
 خاص برای تو فرستاده اند
 شرح ده اسباب گرفتاریت
 خضر و مسیحا توئی امروز و پس
 وز نفست ذوق حیاتم رسید
 به ز صد اطلاق گرفتاریم
 شربت من لذت گفتار تست
 نور یقین زد علم از جان من
 باشد از آن حجت و برهان عقیم
 منتج آن نیست دلیل و قیاس
 بر رخ مقصود غباری نماند
 کز تو مبادا که جدا او فتم
 صبح یقینم شب تاری شود
 چون شدت آئینه ز اندیشه پاک
 آئینه ات دار مقابل بمن
 دانش تو دیده شود دید یافت
 جمله یکی یابی و پس والسلام

۵۴۰ روی بمن کن که حبیب تو ام
 ره که برین مرحله ام داده اند
 باز نما علت بیماریت
 گفتمش ای خضر مسیحانفس
 از قدمت سبزه عیشم دمید
 ۵۴۵ عین شفا شد ز تو بیماریم
 صحت من دولت دیدار تست
 روی تو شد حجت ایمان من
 آنچه رسید از تو بجان سقیم
 و آنچه شدم از تو بآن ره شناس
 ۵۵۰ بر من ازین پس غم و باری نماند
 لیک ازین بیم ز پا او فتم
 اختر بختم متواری شود
 گفت که جامی مشو اندیشه ناک
 باش همیشه ز ره دل بمن
 ۵۵۵ تا ز فروغی که ز من بر تو تافت
 یافت ترا از تو رهاند تمام

صحبت دوم با پیر صاحب تمکین و روشن شدن چشم مرید بنور عین الیقین

صبح که بر حاشیه این چمن زد علم نورفشان نسترن

تیرگی غفلتم آمد بیاد
 اشک تأسف بگلم آب زد
 دست بدامان دعا در زدم
 بندکشا گشت هر انگشت من
 تیر دعا بر هدف انداختم
 راه نمایی زره افتادگان
 فضل تو سرمایه هر مفلسی
 ظلمت شک نور یقینم ببرد
 بهر شبم شمع یقینی فرست
 وقت تضرع نگذشته هنوز
 در دل من نور فراغی فرود
 زنگ زدای شب دیچور گشت
 طلعت خورش ز گریبان بتافت
 بود ز سرچشمه دل جرعه خوار
 زندگی از باد مسیحا داشت
 شعله درین خشک شده نی فتاد
 خار و خس وهم و گمان را بسوخت
 همچو مصلاش فتادم بیپای
 پای ز بس بوسه بفرسودمش
 کای سر تو خاک برآه نیاز

روشنی در دل تنگم فتاد
 آه تلّف ز دلم تاب زد
 سر ز گریبان وفا بر زدم
 بهر دعا از گره مشّت من
 دست طلب بر فلک افراختم
 گفتمش ای قبله آزادگان
 صنع تو اکسیری هر جا می
 همت دون رونق دینم ببرد
 پیش رهم رهبر دینی فرست
 لب ز دعا سیر نگذشته هنوز
 ناگهم از دور چراغی نمود
 پیشتر آمد علم نور گشت
 چون علم نور گریبان شکافت
 خضر چه گویم که چو خورش هزار
 آب خضر آتش سوداش داشت
 چشم من القصه چو بر وی فتاد
 نور یقینم ز درون بر فروخت
 زود بجستم چو مصلی ز جای
 روی چو نعلین بپا سودمش
 دست کرم کرد بفرقم دراز

تخت نشانی ز سرافکندگی
تن شده چون موی ز بیم و امید
۵۰۵ چون مه نو لیک بجهد تمام
جیب دلش مشرق انوار غیب
زندگیء دل چو مسیح از دمش
طلعت او نور سعادت فشان
علم یقین برده بچرخش علم
۵۱۰ سینهء پاکیزه اش از کبر و کین
صحبتش اکسیر مس هر وجود
جامی اگر نقد یقین بایدت
پا بکش از هرچه بود زآن گزیر

صحبت اول با پیر روشن ضمیر در تاریکیء شب ظن و تخمین و رسیدن
مرید بواسطهء وی بدولت علم الیقین

دوش که چون نور یقین در گمان
۵۱۵ پردهء شب روی زمین را نهفت
برق هدایت ز سحاب کرم
چشم کشادند بهم روشنان
کامشب از آنجا که طلب گاریست
چشم من از چشمکشان باز شد

روز شد اندر تتق شب نهان
ظلمت شك نور یقین را نهفت
شعله برافراخت علم بر علم
ظلمتیان را همه چشمک زنان
نی شب خفتن شب بیداریست
دولت بیداریم آغاز شد

در کشف پرده از حقیقت دل و در بیان آنکه دل در پهلوی صاحب‌دل
دل شود

کلبن جان را که بگل کاشتند
چون ز گل آن گلبن تر سر کشید
درج در آن غنچه چو اوراق گل
حسن بتان آیت تفصیل اوست
چرخ فلک و آنچه بود در خمش
در سعت دایره دل گم است
آنکه خدائی همه کنجد درو
این که پس پرده تن پردگیست
مظهر اسرار دل آمد نه گل
دل اگر این مهره بود کز گل است
لاف خردمندی ازین مهره چند
هر که بدین مهره چو خر دل نهاد
تا نکنی روی بدریادلی
تا نزی خیمه به پهلوی پیر
هست دلت بیضه مرغ نکو
تا که بجنبش رسد آنکه پرش
پیر که باشد شه گون و مکان

آرزوی غنچه دل داشتند
غنچه نورسته دل بردمید
هر چه در آفاق چه جزو و چه گل
کون و مکان دفتر تحصیل اوست
و آنچه خرد نام نهد عالمش
آن همه چون قطره و دل قلم است
این همه پیدا است چه سنجد درو
دست خوش زندگی و مردگیست
مطرح انوار دل آمد نه گل
فرق بدین مهره ز خر مشکل است
خر هم ازین مهره بود بهره مند
در گرانمایه بخرمهره داد
نبودت از گوهر دل حاصلی
همچو دل از دل نشوی بهره گیر
نی اثر جنبش و پرش درو
زیر پر پیر دهش پرورش
خواجه داد و ستد کن فکان

به طلبی کن که به از به بسی است
 کی رسد از نظم تو بوی بهی
 در سخن آید اثر آن پدید
 آب روان گیرد ازو بوی و رنگ
 غالیه بو گردد و عنبر شمیم
 به ز گهر باشد اگر باشدش
 لیک نه بیگانه ز فهم لبیب
 وزن سبک سنگ چو ماء معین
 نی کلف داغ تصلف برو
 لیک نه بیرون ز حد اعتدال
 بیش بمشاطه ندارد نیاز
 خوب بود خال ولی یکدو جای
 بر رخ معشوق نه موزون فتد
 روی سفیدش بسیاهی کشد
 چاشنی عشق بود اصل کار
 خوان سخن را نمک از شور اوست
 خوان سخن گر نهنی دور نیست
 تا نه ز آغاز نمکدان نهد

هر که بخش کرد قناعت خسی است
 ناشده از خوی بدت دل تهی
 ۴۷۰ هرچه بدل هست ز پاک و پلید
 جیفه چو بندد دهن جوی تنگ
 چون گره نافه کشاید نسیم
 نظم که نسبت بگهر باشدش
 لفظ جهان گشته و معنی غریب
 ۴۷۵ قافیه کم یاب چو دیبای چین
 نی رقم کک تکلف برو
 یافته از صنعت و دقت جمال
 شاهد پرورده بصد عز و ناز
 بر رخس از غالیه مشک سایی
 ۴۸۰ خال که از قاعده افزون فتد
 حال جمالش به تباهی کشد
 این همه گفتیم ولی زین شمار
 عشق که رقص فلک از نور اوست
 جامی اگر در سرت این شور نیست
 ۴۸۵ مرد گرم پیشه کجا خوان نهد

جرعه کش باده^۴ سرمد شوم
 نقل ز خوان ملکوتم دهند
 مطربم آواز پر جبرئیل
 نقل معانی همه جا ریخته
 از پی رجعت کنم آهنگ راه
 زله کنم بهر حریفان خاک
 بر نمطی دلکش و طرزی عجب
 تحفه^۴ هر محفل رازش کنم
 سامعه را بدرقه^۴ هوش کن
 تا خردت نام نهد هوشیار

بلکه ز جان نیز مجرد شوم
 باده ز جام جبروتم دهند
 ساقی^۴ سلسالدهم سلسبیل
 ساقی و مطرب بهم آمیخته
 بهره چو برگیرم از آن بزمگاه
 هرچه دهد دستم از آن خوان پاک
 بر طبق نظم بدست ادب
 پرده ز تشبیه مجازش کنم
 جامی اگر اهل دلی گوش کن
 هوش بدین تحفه^۴ غیبی سپار

در تنبیه سخنوران هنرپرور بر آنچه در بایست شعر است تا مقبول طباع
 و مطبوع استماع افتد

در برخ تیره دلان گل زنند
 پشت برین دیر سپنجی کنند
 کوه بپرند و سوی کان شوند
 صیرفی^۴ چرخ گهرچینشان
 گوهر رنگین بکف آورده^۴
 لولوی عمان همه همسنگ نیست
 هرچه بیای به از آن میطلب

قافیه سنجان چو در دل زنند
 روی چو در قافیه سنجی کنند
 تن بگذارند و همه جان شوند
 جان کنی و کان کنی آئینشان
 ای که درین کان جگری خورده^۴
 گوهر این کان همه یک رنگ نیست
 گوهر و لعل از دل کان میطلب

در فضیلت کلام موزون که هر نوع از آن بحر است مشحون بلائیء مکنون
و جواهر گوناگون

شاهد جانهاست عروس سخن
آید ازو دلبری و دلدهی
طعنه زند بر مه ناکاسته
غارت صد قافلهء دل کند
پای خردمند بلغزد ز جای
رخنه شود قبلهء پیر و جوان
باغ شود دل ز گل تازه اش
عمرتلف کردهء این شاهد
عقدۀ صبر از رگن جام کشاد
طوق کش حلقهء خلخال اوست
راه خلاصی بر خم بسته است
غازه ز خون جگرم ساز کرد
شام و سحر در تگ و پوی ویم
گرسیم از زانو و پا از سر است
بر سر کرسی چو نهم پای خویش
سر بدر آرم ز گریبان عرش
خامهء نسیان بجهان در کشم

ای پر از آوازهء کوس سخن
۴۳۵ طرفه عروسی که ز زیور تهی
چونکه بزبور شود آراسته
چون گهر نظم حمائل کند
چون کند از قافیه خلخال پای
چون ز دو مصراع کند ابروان
۴۴۰ معنیء رنگین چو کشد غازه اش
من که ز هر شاهد و می زاهدم
عقد حمائل که ببر جلوه داد
دل که گرانمایه ز اقبال اوست
ابروی او گرچه نه پیوسته است
۴۴۵ ماشطه کارایشش آغاز کرد
روز و شب آوارهء کوی ویم
شب که مرا دل سوی او رهبر است
از مدد همت والای خویش
باز کشم پای ز دامان فرش
۴۵۰ جامهء جسم از تن جان بر کشم

جان سخن را چو تن است آن همه
گفته جهان را کلمات الله اند
میدهد اسرار نهانی برون
گنبد فیروزه از آن پرصداست
نرگس بینا بکشا اندکی
بین دهن گل چو لب غنچه باز
مرغ سحرخیز فغان در فغان
عرضه ده گنج نهانی همه
کس نرزه پیش در محرمی
حلّ دقائق ز بیان وی است
از دم او نغمهء اعجاز یافت
از سخن زر چه کشم بار عار
زرّ مه و مهر بیک سو نهی
وز سخن همچو درش پر کنی
درّ گرانمایه بجنبد ز جای
پای شد آمد بکش از هر دری
همچو صدف با گهر خود بساز

پیش سخن دان سخن است آن همه
لاجرم آنان که ز کار آگهند
زانکه بآن منہیء غیب از درون
مطرب خوش لهجه بآن درنواست ۴۲
خیز و بگلزار درون آ یکی
از پی گوشی که کند فهم راز
سوسن آزاد و زبان در زبان
کاشف اسرار و معانی همه
این همه خود هست ولی ز آدمی ۴۲
کشف حقائق بزبان وی است
چنگ سخن گرچه بسی ساز یافت
زرّ سخن را چو نمودم عیار
چون فلک از زانکه ترازو نهی
پلهء دیگر صدف در کنی ۴۳
زرّ سبک پایه شود چرخ ساي
جامی اگر هست ترا گوهری
بر زر هر سفله منہ چشم از

مرکز آن نقطهٔ جمعیت است
نسبتشان سلسلهٔ زرّ ناب
گردن ایام بدان بسته باد

دائرةٔ جمع هر امنیت است
۴۰۰ هست بآن کعبهٔ صدق و صواب
تا ابد آن سلسله ننگسته باد

در فضیلت مطلق سخن که در فضیلت وی مطلقا سخن نیست

هست نسیم چمن آرای کُن
خشک و تر این چمن آراستست
سر ز نیستان عدم بر زده
بی سخن او هم ز سخن زاده است
پرده ازین راز سخن برگرفت
زنده کن مردهٔ آوازه‌ها
مرده بود بی سخن جان‌فزای
جان بحریفان دهد آواز او
جز سخن خوش نبود جان آن
این سخن از زنده‌دلان گوش کن
در گرهش بین گهر صد کشاد
بسته در آن گوهر دیگر گره
نیست گره پیش خرد جز گهر
مرغ سخن راست نوای شگرف
معنی نو گردد از آن حاصلت

پیشترین نغمهٔ باغ سخن
صبحدم آن نغمه چو برخاستست
ز آن نفس اول قلم سرزده
۴۰۵ گرچه قلم داد سخن داده است
چون ز سخن زاد سخن در گرفت
هست سخن پرده‌کش رازها
نغمهٔ خنیاگرِ دستان سرای
چون بسخن یار شود ساز او
۴۱۰ هر که نفس را کند اثبات جان
هست نفس قالب و جانش سخن
گرچه سخن هست گره‌ها بباد
هر گره از وی گهری بلکه به
حرفی اگر زیر شود یا زیر
۴۱۵ نیست سخن بستهٔ این صوت و حرف
هرچه فتد سُرّی از آن در دلت

نام خود از لوح بصارت برد
ورنه ز خورشید نبودی نفور
سدره نشیمن شد و طوی مقام
عِنْدَ مَلِيكَ صَمَدٍ مَقْتَدِرِ

سفله که نامش بحقارت برد
دیده خفاش بود روز کور
طائر روحش که ازین کهنه دام
۳۸ باد بفرخنده مَقْرُ مُسْتَقِرِ

در دعای دولتخواهی جناب ارشاد پناهی خواجه ناصر الدین عبید الله ادام الله
تعالی ظلل ارشاده علی مفارق الطالبین

کوکبه فقر عبید اللهی
خواجه احرار عبید الله است
در نظرش چون روی یک ناخن است
کی بره فقر شکست آیدش
صورت کثرت صدف ساحلش
قبه نه توی فلک یک حباب
شسته ستم نامه چنگیزا
محو خط نامه ظلم از بقاع
بقعه او ثانی خیر البلاد
یافته فر از رخ فرخ فرش
قوت روان با شکر آمیخته
راتبه خوار از شکرستان او
بهره ور از وارد و ورد وی اند

زد بجهان نوبت شاهنشهی
آنکه ز حریت فقر آگه است
روی زمین کش نه سرو نی بن است
یکروی ناخن که بدست آیدش
۳۹ جبه بحر احدیت دلش
باشد از آن جبه نا قعر یاب
داده چو نم کلک گهر ریزا
خامه او کرده ز نسخ رقاع
رقعه او نوره هر سواد
۳۹ تاجوران حلقه بگوش درش
از لب شیرین چو شکر ریخته
گشته ملائک مگس خوان او
حلقه اصحاب که گرد وی اند

سگه که در یثرب و بطحی زدند
از خط آن سگه نشد بهره‌مند
خواجه که بسته ز سر بندگی
تاج بها بر سر دین او نهاد ۳۶۵
قطب یقین نقطه توحید او
سر فنا را کس ازو به نگفت
اول او آخر هر منتهی
سایه او را قدم فرش ساي
صورت او راست بمیزان شرع ۳۷۰
حق طلبانرا بنظرهای خاص
هر که بدان کنج عنایت رسید
راه نمائی سفر اندر وطن
کم زده بی همدمی هوش دم
بس که ز خود کرده بسرعت سفر ۳۷۵
وقت توجه شده خم چون کمان
بین که چه سان کرده دو صد قافله
چون ز نشانها بعیان آمده
یافته در طی مقامات خویش
سلسله نسبت پیران او ۳۸۰
افگند آوازه آن سلسله

نوبت آخر به بخارا زدند
جز دل بی نقش شه نقش بند
در صف صفوت کمر بندگی
قفل هوا از در دین او کشاد
خلعت دین خرقة تجرید او
در بقارا کس ازو به نسفت
ز آخر او جیب تمنا تهی
پایه او را بسر عرش جای
جان وی و زندگی از جان شرع
داده ز اندیشه باطل خلاص
رخت بدایت بنهایت کشید
خلوقی دایره الجمن
در نگذشته نظرش از قدم
باز نمانده قدمش از نظر
از چله خلوتیان بر گران
صید کمائی و کمان بی چله
محو نشانهاش نشان آمده
بی صفتی را صفت ذات خویش
عروه وثقی اسیران او
در صف شیران جهان زلزله

اي شکرستان شکرافشاني
 لب بکشا عذر گناهم بخواه
 بوي رهائي رسد از من مرا
 رو بدر روضهء پاکت نهم
 از دل پر جوش برآرم خروش
 عجز و نگويساري و پيريم بين
 گوش کن از حال من اين يکدو حرف
 منتظرم بخشش و بخشايشي
 تا نهدم دور فلک پشت دست
 از خطر چرخ و خطاي زمان
 بر در بار تو جو جامي مقيم

۳۴ بو که کنم تازه ثناخواني
 خار جفا ريخت براهم گناه
 تا فتد اين بار زگردن مرا
 رسته ز خود بوسه بخاکت دهم
 خاطر گویا و زبان خموش
 گويمت اي خواجه فقيريم بين
 شد الفم لام زغمهاي ژرف
 آمده ام با همه آلايشي
 دائره کش کردم از انگشت دست
 گرددم آن دائره حصن امان
 از همه آفات نشينم سليم

در منقبت قطب الطرائق غوث الخلائق خواجه بهاء الملة والدین محمد
 البخاري المعروف بنقشبند قدس الله سره

چند شوي بند بهر نقش چند
 دیده بهر نقش چه داري گرو
 مائل پرده شده از پردگي
 گرم کن از وي دل افسرده را
 بي مدد پير نه امکان تست
 معدن آن خاک بخارا بود

در خم اين دائرهء نقش بند
 نقش رها کن سوي نقاش رو
 نقش چو پرده است و تو ز افسردگي
 بر فکن از پردگي اين پرده را
 رستن ازین پرده که بر جان تست
 و آن گهر پاک نه هر جا بود

دیدهٔ عالم بتو روشن شود
دولتیان از تو علم بر کشند
جای از آنجا که هوادار تست
گر لب جان بخش تو فرمان دهد ۳۳۰

گلخن گیتی ز تو گلشن شود
ظلمتیان رو بعدم در کشند
روی تو نادیده گرفتار تست
بر قدمت سر نهد و جان دهد

نعت پنجم در اداب ضراعت امیدواران و طلب شفاعت گناه‌گاران

ای عربی نسبت امی لقب
رشک خوری تافته از اوج ناز
گرد سرت ابطحی و یثربی
تیغ عرب زن که فصاحت تراست ۳۳۵

بندۀ تو هم عجم و هم عرب
مغرب تو یثرب و مشرق حجاز
خاک دوت مشرقی و مغربی
صید عجم کن که ملاحظت تراست
یا بخط انگشت نما نیستی
باغ تو گو پای کلاغی مدار
گر تو بخوانی ننویسی چه غم
به که سیاهی ننهی بر سفید
دورروانرا بخدا خواندهٔ
درج گهر شد ز سخن رانیت ۳۴۰

گر شبۀ ماند ازین درج دور
زان نسزد تهمتی این درج را
لعل لببت چون شکر افشان کند
طوطیء طبعم که ثناخوان تست

یا شرری ندهد ازین برج نور
زین نرسد ظلمتی این برج را
کشور جان را شکرستان کند
در هوس یک شکر افشان تست

دستی و بنمائی یکی دست برد
 باز خر از ناخوشی اسلام را
 رایت مهدی بفلک زن دلیر
 رو به بیابان عدم ده سرش
 دامن دولت ز زبونان بکش
 داد ستمکش ز ستمکیش خواه
 شد ز پی لقمه ربائی دراز
 همچو نی اندر بن ناخن زنش
 پایه خود کرده زمبر بلند
 منبر او بر سر او خورد کن
 رخت خرابات بدروازه نه
 عزلتیا نرا در عزلت کشای
 جان مزور زتن آواره کن
 مهره شکن سبحة تلبیس را
 نور تو عائب ز جهان دیر ماند
 بود ازو کشور دین نوریاب
 مشعل یارانت شب افروز شد
 صبح هدی را شب دیچور کرد
 بلکه جهان جامه ماتم گرفت
 باز کند نور جمالت طلوع

رفته زدستیم برون کن زبرد
 توبه ده از سرکشی ایام را
 مهد مسیح از فلک آور بزیر
 کالهء دجال بنه بر خرش
 افسر ملک از سر دونان بکش
 بازپسانرا فکن از پیشگاه
 خامه مفتی که چو انگشت آز
 دست سیاست بکش و بشکنش
 واعظ پُرگو که به پستی است بند
 چون نه بزرگ است ز عرش سخن
 صومعه را قاعده تازه نه
 بدعتیانرا ره سنت نمایی
 خرقة تزویر بصد پاره کن
 شعله فکن خرمن ابلیس را
 گنج تو در خاک نهان دیر ماند
 پرتو روی تو که هست آفتاب
 برق فراق تو چو جهان سوز شد
 مشعلشان چرخ چو بی نور کرد
 ظلمت بدعت همه عالم گرفت
 کاش فقد زواج عروجت رجوع

سنگ سیه در کف تو سبجه سنج
 ۲۹۰ بحر کرم موج زن از مشت تو
 گرسنه و تشنه هزاران هزار
 بخل که بودش بزمین سخت پای
 نرد بهر سو که تو خواندی خرام
 بر در غاری که گذار تو بود
 ۲۹۵ پرده چرا بافت یکی جانور
 تا نرسد زخم زاهل خلاف
 مائده کان نیم شبیت آمده
 يُطْعِمُنِي طَعْمَهُ وَيَسْقِنِي آب
 چون لب تو لقمه زبزغاله کرد
 ۳۰۰ گفت که آلوده بزهرم مخور
 قبضه ریگی که فشاندی ز کف
 سرمه صفت نور بصرا کفیل
 جامی عاجز که نواساز تست
 گرچه گهر دار چو تیغ آمدست
 ۳۰۵ خواست بنعتت گهری تابناک

دل سیهانرا شده آن سبجه رنج
 مقسم آن فرجه انگشت تو
 گشته از آن جرعه کش و لقمه خوار
 جست بفرموده امرت ز جای
 ساخت بهر جا که تو گفتی مقام
 وز طلب خصم حصار تو بود
 بیضه برای چه نهاد آن دگر
 آمدت این بیضه گر آن در عیاف
 روزی از خون ابیت آمده
 اینت گوارنده طعام و شراب
 لقمه بزیر لب تو ناله کرد
 گرچه برد تلخی زهر این شکر
 شد بصر بی بصرانش هدف
 بود که شد در نظر خصم میل
 بسته لب از نکته اعجاز تست
 بلکه گهر بار چو میغ آمدست
 ریخت ز رویش خوی خجالت بخاک

نعت چهارم در اقتباس نور و التماس حضور آن حضرت صلی الله علیه و سلم

ای بسرا پرده یثرب بخواب خیز که شد مشرق و مغرب خراب

را حله راند بحریم حجاز
 شد ز تواضع شرف خاکیان
 گرم هنوز از تن جان پرورش
 بهره خود خانه خرابان خاک
 ریخت نصیبي بنصای که خواست
 آمدن و رفتن او ای عجب
 در سفر نور نگنجد زمان
 دست بزن جامی و دامانش گیر
 راه بیای و بجائی رسی

یافت اجازت که ز اقلیم راز
 کرد گذر بر صف افلاکیان
 آمد و بر ریگ حرم بسترش
 چون طلبیدند از آن گنج پاک
 در دل هر خانه خرابی که خواست
 بود بیک لحظه در آن نیم شب
 بود بلی نور زمین و آسمان
 عالم از آن نور بود مستنیر
 بو که از آنجا بضیائی رسی

نعت سیم مبنی از بعضی معجزات وی که از حد و عد متجاوز است
 و نطق از احاطه آن عاجز

پیش تو مهر آمده فرمان پذیر
 کسر بمقصوره کسری فکند
 سایه نشین چتر ترا آفتاب
 نور بود سایه خورشید و بس
 سایه نینداخت برین خاک تود
 دیده چو چشم همه عالم ز پیش
 در نظرت هست یکی پشت و روی
 پشتی و روی نبود شمع را^d

ای ز تو شق خرقة ماه منیر
 قصر نبوت بتو چون شد بلند
 چتر فرازنده فرقت سحاب
 سایه ندیدت بزمین هیچ کس
 جانست ز آرایش تن پاک بود
 دیده تو هم ز پس و هم ز پیش
 روحی و غائب نه ز تو هیچ سوی
 شمعی و نور از تو رسد جمع را

زد بطواف حرم قدس گام
 در حرم قدس ستادن همان
 روی سفر کرده بقصر نخست
 یافت بیک حلقه زدن فتح باب
 خانه نشینان بهزاران نیاز
 طبل دعا کوس ثنایش زدند
 جِئْتَ إِلَيْنَا وَلِنِعْمَ الْمَجِي
 دیدن روی تو عجب دلکش است
 هر شب عمرت شب معراج باد
 سایه طوی شدش آرامگاه
 زد بسراپرده ثمَّ اسْتَوَا
 زو شرف همنفسی گشت فوت
 عرش بزیر قدمش سر نهاد
 بر کتفش خلعت احسان فکند
 جاذبه شوق یکی صد شده
 پرده او شد تتق نور ذات
 پردگی پرده آن نور گشت
 زمزمه گوید از آن پرده باز
 به که شود مختصر این گفت و گوی
 آنچه نیاید بزبان هم شنید

تافت ز بیت الحرم اورا لگام
 بود ازو گام نهادن همان
 باز از آنجا کمر عزم جست
 ۲۵۵ شد بدر خانه ماه آفتاب
 رفت در آن خانه بصد عز و ناز
 سجده کنان بوسه بپایش زدند
 کای بدرت ملک و ملک ملتجی
 آمدی و آمدنت بس خوش است
 ۲۶۰ خاک رخت بر سر ما تاج باد
 خانه بخانه بهمین رسم و راه
 باز بر افراخت از آنجا لوا
 هم نفسش زد نفس کو دَنَوْتُ
 پای از آن پایه فراتر نهاد
 ۲۶۵ خرقة تن را ز تن جان بکند
 آنکه ازین خرقة مجرد شده
 خیمه برون زد ز حدود و جهات
 تیرگی هستی ازو دور گشت
 کیست کز آن پرده شود پرده ساز
 ۲۷۰ هست ز پرده بدر این گفت و گوی
 خواجه در آن پرده چو دید آنچه دید

نعت دوم در صفت معراج که از آسمان رسالت وی پایه‌ایست بس بلند و از
آفتاب جلالت وی سایه‌ایست بس ارجمند صلی الله علیه و سلم

یکشبی از صبح دل افروزتر
طرهء او نافهء دولت‌کشای
بارقهء لطف درافشان درو
خواجه که آمد دو جهان بنده‌اش
عشق رگ جانش کشیدن گرفت
بر مژه از اشک ره خواب زد
چون نم آن ابر کرامت‌نثار
قاصدی از کشور نورانیان
آمد و آورد براتی چو برق
اوج سپر همچو شهاب اشهبی
رفتن او جستن تیر از کمان
پیش نرفته نظر از گام او
گفت که ای ساقی ابرار خیز
ساختهء عرش برین فرش را
راه رو راست رو ما غوی
خلعت اسری ببر انداخته
پای در آورد به پشت براق
وز شب و روز همه فیروزتر
غرهء او نور سعادت فزای
ابر عنایت گهرافشان درو
کرد مدد دولت پاینده‌اش
دل پی جانانش طپیدن گرفت
راه طلب را ز سرشک آب زد
باز نشاند از ره مقصد غبار
پاک ز آرایش ظلمانیان
پیکری از نور قدم تا بفرق
چرخ ممر همچو قمر مرکبی
جستن او حجت طی مکان
بود بهم جنبش و آرام او
جرعه برین کنبد دوار ریز
فرش قدم کن چو زمین عرش را
رهبر روشن نظر ما طغی
جامهء شب رفتن از آن ساخته
خواند بر آفاق که هذا فراق

آب ندیده گل آدم هنوز
 رونق ازو خطبهء لولاك را
 چرخ نزد خیمهء زرین طناب
 ماه نشد قبهء این بارگاه
 مشعلهء مهر نیفروختند
 قائمهء عرش نیفراختند
 منصب احیا بمسیحا رسید
 لمعهء نور آمد از آتش بدست
 سدره ز کاخ شرفش پایه ایست
 مرغ هوای حرمش جبرئیل
 حبل متین حلقهء فتراك او
 عرش برین بر سر کرسی نشست
 صبح ز خورشید بود نوریاب
 صبح وی این نور کجا یافتی
 تابش مهر از پس و صبح از نخست
 منبع انوار همین اوست و بس
 ذره صفت غرقهء آن نور باش

بود ز رخ شمع نبوت فروز
 رفعت ازو منبر افلاك را
 ۲۲۰ جزئی آن شاه رسالت مآب
 جزئی آن شمع هدایت پناه
 تا نه فروغ از رخس اندوختند
 تا نه نظر بر قدش انداختند
 خندهء او جان بجهان دردمید
 ۲۲۵ برق وی از وادی موسی بجست
 قامت طوبی ز قدش سایه ایست
 رشحهء جام کرمش سلسبیل
 نور مبین ناصیهء پاك او
 تا زندش در خم فتراك دست
 ۲۳۰ او چو خور و صبح وی است آفتاب
 گر نه فروغی ز رخس تافتی
 هست درین دائره رسم درست
 نورفشان اوست چه پیش و چه پس
 جامی از آرایش خود دور باش

پست چو خاکست بریز از نوش
 قافیه آنجا که نظامی نو است
 بر سر خسرو که بلند افسر است
 آن نفس از همت دون منست
 ورنه از آنجا که گرمای تست
 صد چو نظامی و چو خسرو هزار
 بر همه در شعر بلندیم بخش
 پایه نظم ز همه بگذران
 جرعه از بزمگه خسروش
 بر گذر قافیه جامی سزاست
 از کف درویش گلی درخور است
 وین هوس از طبع زبون منست
 کی بودم رشته امید سُست
 شایدم از جام سخن جرعه خوار
 مرتبه شعر پسندیم بخش
 خاصه بنعت سر پیغمبران

نعت اول مبنی از تقدّم حقیقت وی بر همه حقایق امکانی بحسب مرتبه
 وجود روحانی او صلی الله علیه وسلم

اختر برج شرف کائنات
 جنبش اول ز محیط قدم
 کلک عنایت چو رقم ساز کرد
 مطلع دیباجه این ابجد است
 نقطه وحدت چو قد افراخته
 کرده چو قطران الف مستقیم
 نمی از آن قوس جهان قدم
 بر هدف انداخته از دست پاک
 صدر نشین اوست درین پیشگاه
 گره درج صدف کائنات
 سلسله جنبان وجود از عدم
 از همه پیش این رقم آغاز کرد
 پیشترین حرف که در احمد است
 از پی احمد الفی ساخته
 دایره غیب هویت دو نیم
 قوس دگر ممکن رو در عدم
 زین دو کمان تیر زهی شست پاک
 کُنت نبیاً بود آنرا گواه

مناجات چهارم در التجا و اعتصام بذو الجلال والاكرام و طلب توفيق در
تحقيق اين مقصد و مرام

مرهم راحت نه آزارها	اي ز كرم چاره گر كارها
پردگی پرده نشینندگان	۱۸۵ روشنی دیده بینندگان
قبله نماینده هر مقبلی	عقده کشاینده هر مشکی
خوشه ده دانه فشانان خاك	توشه نه گوشه نشینان پاك
قبله توحید يك اندیشگان	بازوي تأیید هنرپیشگان
مرسله بند گلوي شاخسار	شانه زن زلف عروس بهار
عقد در از گوشه گل آویخته	۱۹۰ از نم لطفی كه هوا ریخته
سینه محروم ز تو داغ داغ	در دل محرم ز خجالت چراغ
فكرت تو مغز هر اندیشه	طاعت تو نغزترین پیشه
دست توان قوت كار از تو یافت	پاي طلب راه گذار از تو یافت
دست همه دست ترا آستین	بلكه توئی كارگر راستین
گر ندهی تو چه ستانیم ما	۱۹۵ تا نكنی تو نتوانیم ما
جز تو كسی كآید ازو هیچ كار	نیست درین كارگه گیرودار
چشم عنایت ز تو داریم و بس	روي عبادت بتو آریم و بس
ره بنهان خانه تحقیق ده	در كف ما مشعل توفیق نه
باده راز از قدح دل دهند	اهل دل از نظم چو محفل نهند
رونق نظمش بنظامی رسان	۲۰۰ رشعی از آن باده بجامی رسان

کس بشناسائیء آن کی رسد
 ضد متبیین نشود جز بصد
 وز رقم لوح و قلم باز گیر
 رخنه فکن در صف نورانیان
 خوان پیء کرسی نهیش فرش را
 گرد مذلت بنشین گو برو
 یکدو سه قاروره بهم در شکن
 تیر بیفکن ز کمان فلک
 ساز جدا پیکر جویا زهم
 شیر جهان خوار فنا را سپار
 ساز پیء راه فنا توشه اش
 آب گوارنده هوا دلکش است
 غنچهء آن گلشن چرخ برین
 درهم و برهم شکنش شاخ و برگ
 لذتش از چاشنیء محرمی است
 بر سرش از باد اجل خاک بیز
 مبدع این جمله بدائع توئی
 مُردگی و زندگی از تست و بس
 کز لمن الملکُ فرازد علم
 چون علم خسرویش سربلند
 زیر علم سایه پسندیش ده

فیض نوالت چو پیای رسد
 در خم این دائرهء هزل و جد
 از عدم انوار قدم باز گیر
 سبجه بکش از کف روحانیان
 از سر کرسی بفکن عرش را
 پایهء کرسی بزمین بر فرو
 زلزله در گنبد اخضر فکن
 منطقه بکش از میان فلک
 باز کشا عقد ثریا زهم
 گاو چرا خوردهء این مرغزار
 قطع کن از داس اجل خوشه اش
 باغ عناصر که زمینش خوش است
 هست گلی رسته درو آتشین
 بار برین باغ ز انجم تگرگ
 خاصترین میوهء آن آدمی است
 پخته و خامش همه بر خاک ریز
 تا همه دانند که صانع توئی
 هستی و پابندگی از تست و بس
 جز تو کسی نیست بملک قدم
 جامی اگر نیست ز بخت نژند
 از علم فقر بلندیش ده

نیست جز این غایت تنزیه تو
 بحر محیطی و کناریت نی
 گوهرت از موج فتد بر کنار
 در خود و بر خود بهزاران صور
 روی در آئینه علمت نمود
 ذات ز تکرار صور شد ذوات
 رونق آن انجمن از آدم است
 نیست ز غیر تو نشان غیر نام
 نیست درین عرصه کسی غیر تو
 مانده ز پیدائی خویشی نهان
 میزنم اندر طلبت دست و پای
 أَنْتَ نَصِيرِي وَإِلَيْكَ الْمَصِير

هست ز تنزیه تو تشبیه تو
 نور بسیطی و غباریت نی
 نیست کناریت ولی صد هزار
 موج تو بود آنکه شدی جلوه گر
 در تتق ذات تو هر سر که بود
 صورت شان عکس نما شد ز ذات
 انجمن جمع همه عالم است
 با تو خود آدم که و عالم کدام
 گرچه نمایند بسی غیر تو
 کیست به پیدائی تو در جهان
 تو همه جا حاضر و من جا بجای
 چون فتم از پای مرا دست گیر

مناجات سیوم متضمن اشارت بآنکه موجب غفلت آدمی از نور شهود او
 دوام فیض و استمرار وجود اوست و اگر فرضاً یکلحظه آن فیض منقطع شدی
 همه کس بر آن مطلع گشتی

جود تو سرمایه بود همه
 هست کن و نیست کن ما توئی
 ز آتش لا سوخته در لا اله
 حکم تبارک و تعالی ترا

ای ز وجود تو نمود همه
 مبدع نو و کهن ما توئی
 کارگرانند درین کارگاه
 نیست زلا مخلصی الا ترا

همچو کلیم از تو شده سرخ روی
تیغ زبان آخته چون سوسنیم
بودی و این باغ دل افروز نی
بجر بقائی تو و باقی سراب

رنگ رزیهای ترا شرح گوی
تیغ شناسائی تو میزنیم
باشی و میدان شب و روز نی
مِنكَ الْمُبْدَا وَآلِیْكَ الْمَآب

مناجات دوم متضمن اشارت بآنکه حقیقت حق وجود صرفست و هستی
مطلق جل ذکره و عمر برة

ای علم هستی ما با تو پست
ذات تو هم هستی و هم هست کن
هست توئی هستی مطلق توئی
هرچه نهستی بسرای مجاز
آنچه نه محتاج بکس هستی است
نام و نشانت نه و دامن کشان
پست و بلند از کرم بهره مند
با همه چون جان بتن آمیز ناک
چشم مشبه ز جمال تو کور
ناقه تنزیه چو تنها فتاد
حادی تشبیه چو محمل براند
ای ز تو معموره و صحرا همه
در تو نیند این دو صفت جز بهم

نیست بخود هست بتو هرچه هست
هست کن عالم نوبی و کهن
هست که هستی بود الحق توئی
باشدش البتة بهستی نیاز
بر همه کس زانش زبردستی است
میگذری بر همه نام و نشان
با تو یکی نسبت پست و بلند
پاک ز آرایش ناپاک و پاک
عقل منزّه ز کمال تو دور
پای ز معموره بصحرا نهاد
رفت بمعوره و در گل بماند
بود تو هم بی همه هم با همه
چون ننمایند تجاوز بهم

فیض تو درهم دَرَد این سلسله
 حجت اثبات وجود تو اند
 مرحله خاك قرار از تو یافت
 قدرت تو بر قمر کوه بست
 در صدف سینه تو پرورده
 تربیت لطف تو اش باغبان
 گوی فلک غنچه نیلوفرش
 جلوه گه نسترنش صبحگاه
 سرخ شفق لاله حرا درو
 سبزه بزیر قدم افتادگان
 کامده از دست تہی بهره مند
 جامه کبود آمده و کوز پشت
 غنچه آن خون شده دلہای تنگ
 در چمن نطق زبان آوران
 بر صفت هستی قادر گواست
 نظم کن سلك نوادر توئی
 باغ شود بر دل نظاره داغ
 هر ورقی باشد از آن دفتری
 در هنر خویش سبک دستیش
 کار گه صنعت صباغ ما

۱۱۰ گر نرسد قافله بر قافله
 کون و مکان شاهد جود تو اند
 دائره چرخ مدار از تو یافت
 کیسه پُر لعل و زرکان که هست
 دَر سخن را که گره کرده
 ۱۱۵ عرصه گیتی که بود باغ سان
 چشمه مهرست گل اصرش
 طاسچه نرگس او دور ماه
 شاخ شگوفه است ثریا درو
 سوسن آزاد وی آزادگان
 ۱۲۰ سرو وی آن سایه ور سربلند
 آنست بنفشه که ز چرخ درشت
 شاخ گلش قامت شوخان شنگ
 بلبل آن طبع سخن پروران
 این همه آثار که نادر نماست
 ۱۲۵ رو بتو آریم که قادر توئی
 باغ نشان گر ندهد زیب باغ
 ور دهدش جلوه بہر زیوری
 ثبت درو قاعده هستیش
 رنگ رز باغ توئی باغ ما

یافته زو کار جهان محکمی
 فکر کن و کار گذار آمده
 داده زهر شمع و چراغش فراغ
 گشته بهر مقصد از آن ره شناس
 راه نموده بسیاه و سفید
 تا زچپ و راست نیوشد خبر
 کام ز شیرینی و شور جهان
 گنج شناسائی نرم و درشت
 ساخته چون غنچه معطر دماغ
 پنج دگر کارگر اندر سر اند
 بهر خرد نام زدند این همه
 پی بشناسائی مبدع برد
 بندگی مایه صد زندگی
 در کنف عاطفت ذو الجلال
 بنده این زنده پاینده باش
 زندگی این باشد و بس والسلام

خاتمه این همه هست آدمی
 اول فکر آخر کار آمده
 بر کفش از عقل نهاده چراغ
 کار کنان داده بعقل از حواس
 باصره را داده به بینش نوید
 سامع را کرده به بیرون دو در
 ذائقه را داده بروی زبان
 لامسه را نقد نهاده بمشت
 شامه را از گل و ریحان باغ
 بر تنش این پنج حس ظاهر اند
 کار کنان خرد اند این همه
 تا بمددگاری ایشان خرد
 چست به بندد کمر بندگی
 زندگی مدت آن لا یزال
 جامی اگر زنده دلی بنده باش
 بندگیش زندگی آمد تمام

مناجات اول متضمن اشارت بشواهد جود ودلائل وجود حق سبحانه

ما اعلى شانہ وما اجل برهانہ

ای صفت خاص تو واجب بذات بسته بتو سلسله ممکنات

تنگ بر ایشان ز حدود و جهات
 گرد یکی نقطه همه تیز گرد
 گردش ایشان ز سر عقل و هوش
 گوی ز میدان سعادت همه
 دایم ازین رقص چو صوفی خوشند
 نور دگر واهب انوار شان
 درج بهر چار رموز شگرف
 جمله ازین چار نمودست چهر
 هر دم از آن نقش نو انگیزته است
 کز حرکت بر در او ایستاد
 یافته در قعده طاعت قرار
 ساخته پر لعل و گهر سینه اش
 گشته فروزنده تاجی دگر
 چابک و شیرین حرکات آمده
 برده بیچند بر افلاک سر
 ساخته بر سایه نشین جا فراخ
 گاه ز میوه شده خوان کرم
 گشته روان در گلش آب حیات
 پویه کنان کرده بمقصود روی
 رفته بهر جا که دلش خواسته

نا شده اقلیم دوام و ثبات
 سطر دوم نه فلک لاجورد
 ۷۵ کوشش ایشان بپیام و سروش
 برده بچوگان ارادت همه
 بلکه برقص آمده صوفی و شنند
 داده بهر دور زادوار شان
 سطر سیم نیست بجز چار حرف
 ۸۰ هر چه بود در خم طاق سپهر
 قدرتش آنرا بهم آمیخته است
 نقش نخستین چه بود زان جماد
 کوه نشسته بمقام وقار
 کان که بود خازن گنجینه اش
 ۸۵ هر گهری دیده رواجی دگر
 نوبت ازین پس به نبات آمده
 بر زده از روزنه خاک سر
 چتر بر افراخته از برگ و شاخ
 گاه فشانده ز شگوفه درم
 ۹۰ جنبش حیوان شده بعد از نبات
 از ره حس برده بمقصود بوی
 با دل خواهنده ز جا خاسته

غایت این کار بجز عجز چیست
 بر در آن حیّ توانا که هست
 سلسله پیوند نظام و وجود
 مشعله سوز شب افلاکیان
 گنج سلامت ده پایندگان
 نایژه پرداز شکاف قلم
 کار گذارنده مردان کار
 قبله هر سر که سجودیش هست
 تیر گر باد و زره باف آب
 عذر پذیرنده عذرآوران
 تاب ده دست تمنای عقل
 صیرفی گنج پزیران خاک
 خامه کش نامه تقصیرها
 روشنی حال شناسندگان
 کارگر کارگه کائنات
 شد بهزاران رقمش رهنمون
 قدس نژادان تجرد نهاد
 پایه ایشان ز صور برتری
 دامن شان ز آب و گل آلوده نی
 از کشش چنگ طبیعت خلاص

آنکه نه دم میزند از عجز کیست
 عجز به از هر دل دانا که هست
 ۵ مرسله بند گهر کان جود
 غره فروز سحر خاکیان
 خوان کرامت نه آیندگان
 چشمه کن قلّه قاف قدم
 روز برآرنده شبهای تار
 ۶ واهب هر مایه که سودیش هست
 دایره ساز سپر آفتاب
 عیب نهان دار هنرپوران
 آبن آتش سودای عقل
 صیقلی صاف ضمیران پاک
 ۶ سرشکن خامه تدبیرها
 ایمنی وقت هراسندگان
 تازه کن جان بنسیم حیات
 ساخت چو صنعش قلم از کاف و نون
 سطر نخست از ورق این سواد
 ۷ مایه ایشان زهیولی بری
 جیب بقا شان ز فنا سوده نی
 جنبش ایشان بهنرهای خاص

۳۵ نقطهٔ بی بست زارباب راز
 نقطهٔ نونش پی دفع گزند
 و آن دوی دیگر شده چون مردمک
 نو زده حرفست بوقت شمار
 وصف رحیم است شده ختم آن
 ۴ این دو دلیل است که از کردگار
 تخم امیدست بخاک نیاز
 بر سر نارست نهاده سپند
 نوره دیدهٔ ملک و ملک
 فیض رساننده بهره هزار
 صورت ختم آمده در وی عیان
 فیض رحیمیت بود ختم کار

در ارداف تسمیه بتحمید که فاتحهٔ کتاب مجید و فاتح ابواب مزید است

آنچه نگارد ز پی این رقم
 حد خدائست که از کلک کن
 چون رقم او بود این تازه حرف
 لیک ثنائش ز بیان برتر است
 ۴۵ نطق و ثنائش چه تمناست این
 نیست سخن جز گرهی چند سُست
 هیچ کشادی نبود در گره
 صد گره از رشتهٔ پرتاب و پیچ
 عقل درین عقده ز خود گشته گم
 ۵ رشتهٔ فکرش که سزد پر گهر
 میدهد این رشته ز سبجه نشان
 عقل گرفته بکفش سبجه وار
 بر سر هر نامه دبیر قلم
 بر ورق باد نویسد سخن
 جز بثنائش نتوان کرد صرف
 هرچه زبان گوید از آن برتر است
 عقل و تمناش چه سوداست این
 طبع سخن ور زده بر باد چست
 گر نشود کار بآن بند به
 گر بکشایند در آن نیست هیچ
 کرده درین فکر سر رشته گم
 پر بود اینجا ز گره سر بسر
 صد گره افتاده در آن مهره سان
 عاجزی خویش کند ز آن شمار

سلسله بسته برخ سلسبیل
 جاری از آن چشمهٔ تسنیم بین
 میوهٔ آن معرفت ذات پاک
 بهر دل دیده‌وران دامها
 گشته از آن طرهٔ بهم متصل
 زو رسدت دست بدامان حور
 بهر بهشتت اشارت نما
 ماهیء کوثر که در آبست غرق
 میزندت بانگ که این سو بیا
 خوش بگذر بر چمن این کلام
 درج درو سر بسی از سور
 در رقمش از همه بالا نشین
 میدهد از سورهٔ رحمن نشان
 فهم حوامیم زحا میم او
 داده نشان از دو الف لام را
 پرده‌کشا گشته زنون و القلم
 داده‌ات از نور و دخانست یاد
 کسرهٔ آن کاسر کاس امل
 گوش خرد دایم ازو حلقه‌دار
 تاج سر هدهد راه هدیست

۱۵ سین وی از باد پر جبرئیل
 چشم کشا چشمهٔ هر میم بین
 هر الف از وی شجری میوه‌ناک
 طرهٔ حور است درو لامها
 ها چودو حلقه است پی صید دل
 ۲۰ را که بود غایت سور و سرور
 حا که بهشتت اشارت نما
 نون کالفش پای بود میم فرق
 یا که دهد یاد زیای ندا
 نه بتامل قدم اهتمام
 ۲۵ کایتی آمد زسور مختصر
 صورت یا سین بود آن با و سین
 نعت نخستینش بخوشر بیان
 کرده معلم که تعلیم او
 بر سر را بین دو الف لام را
 ۳۰ از پی نونش الف اندر رقم
 سطر حروفش زبیاض و سواد
 فتحهٔ آن فاتح گنج ازل
 صورت جزمش که بود حلقه‌وار
 شانهٔ تشدید که بر لام و ریست

در فتح باب سخن به بسمله که دندانۀ بایش کلید در گنج حکیمست
و صدای سینش صلاهی سر خوان کریم

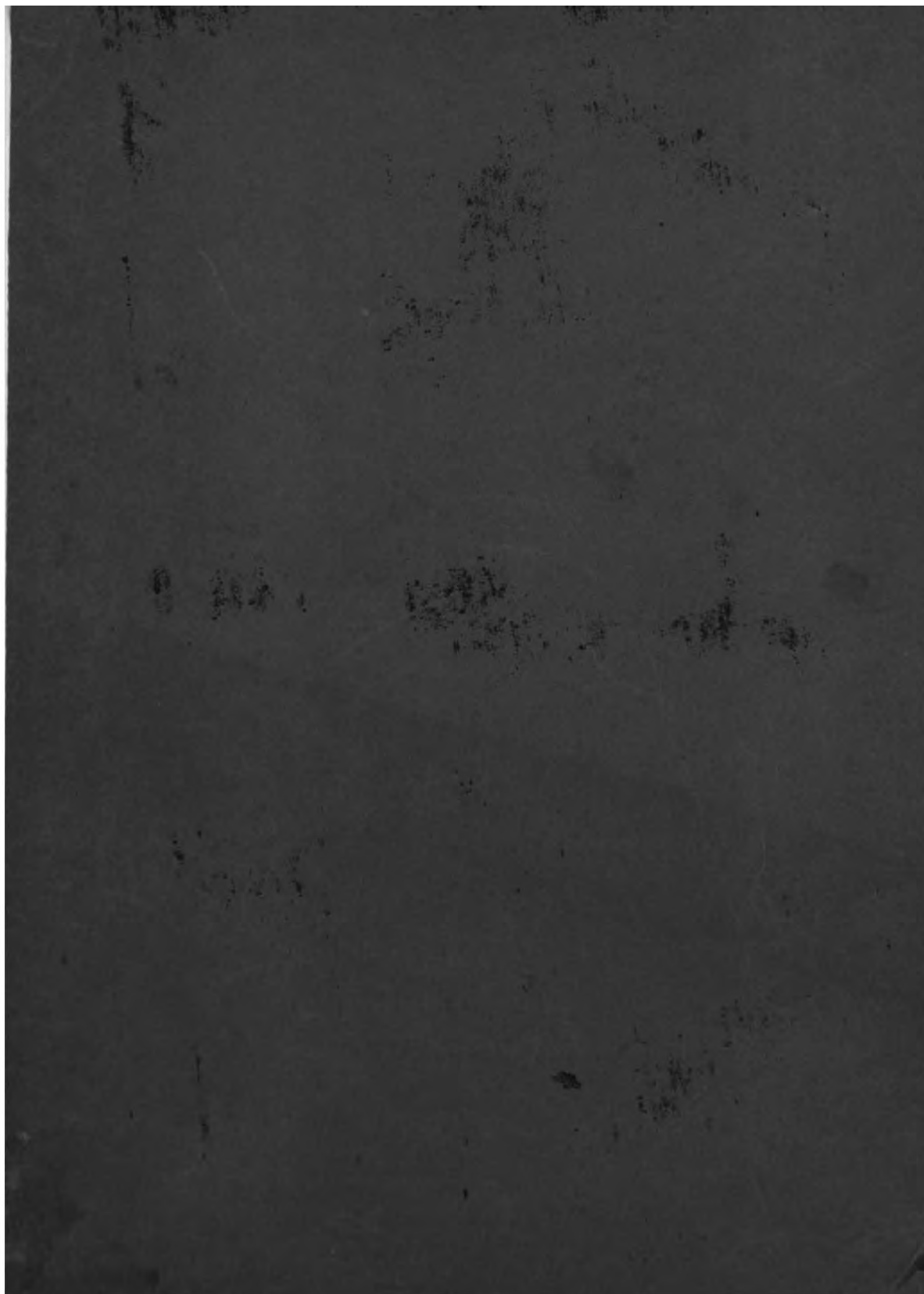
بسم الله الرحمن الرحيم
فیض کرم خوان سخن ساز کرد
بانگ صریر از قلم سحر کار
مایدۀ تازه برون آمدست
ورنه چشپ نکهت آن بس ترا
خاک به اینجا همه جانهای پاک
هر که بود بر سر این خون رهش
دیو که غارتگر این مرحله است
بی که ز پی سین بودش زین خطاب
تا تو ز پستانش شوی طفلوش
بسم شده هر دو ز ترکیب میم
شکل چمن بین که بر حن در است
مژده دهد کز خط عنبر سرشت
با که دو باشد دری آمد دو لخت

هست صلائی سر خوان کریم
پرده زدستان کهن باز کرد
خاست که بسم الله دستی بیار
چاشنیء گیر که چون آمدست
بوی خوشش طعمهء جان بس ترا
بو که فتد ریزهء این خوان بخاک
به بود آغاز ز بسم اللہش
بسمش از خنجر این بسمله است
چون سر پستانست ز أمُّ الکتاب
بهر غذای دل و جان شیر کش
گفته بسم حرز تو از تیغ بیم
کز چمن خلد نشان آور است
بسمله باشد چمنی از بهشت
مدخل آن باغ سعادت درخت

~~1905 E 43~~

Indian Institute, Oxford.

49 E 43

Purchased 1876.

219

3/332

Ry

